

Kurdên Sûrya: Pevçûnek di Nav Pevçûnekê da

Raporta hejmara 136 li ser Rojhilata Navîn | 22 yê kanûna diwem a 2013 a
Wergerrandin ji Inglîzî

Naveroka Mijara

Kurteya rêvebir.....	i
Sifarişt	iv
I. Destpêk.....	1
II. Ji serhildana welatên Erebi heta derfeta Kurdan.....	6
A. Komara Erebi ya Sûriyeyî û Kurd	6
B. Tevgerê Heremî.....	9
C. Serokatî dikeve dest partiyê siyasî da	11
D. Bi serketina PYD ê	12
III. Dijberiyê Partiya.....	17
A. Komîteyê ciwanan.....	17
B. Encûmena Niştîmanî ya Kurdî (KNC): Konfederasyonek Serkeş	18
C. Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD): Pêwendiyek rêgir gel PKK ê.....	19
IV. Dijberiyê Heremî	22
A. Barzani wek navbeynkerek berjewendîxwaz	22
B. Tirkîye hatê meydanê.....	28
V. Zêdebûna şerxwaziyê.....	31
A. Bilindbûna aloziyê xwemalî di navbera Kurdan da	31
B. Pevçûn li ser Qamişloyê	33
VI. Pêwendiyên aloz gel Dijberên Ne-Kurd	35
A. PYD: pêş girtina rêyek serbixwe	37
B. KNC: Pêwendiyên bêhêvî gel Dijberên ne-Kurd	38
VII. Encam	41
PÊVEK	
A. Nexşeyê Sûrya.....	42
B. Nexşeyê Partiyê Pêwendîdar gel PKKê	43
C. Nexşeyê Partiyê Pêwendîdar gel KRGê	44
D. Naveroka Nişanê Kurtenav	45

Kurteya rêvebir

Hember berfirehbûna pevçûna di nav Sûriyê da bajarê kû piraniya xelkên wê Kurdin, di asayî yê da ma ne. Ji ber kû ev bajara ne gelek ber çav nînin, dîr ji êrişên dewletê ma ne. Bi derbas bûna demê, bo kû hêzên ewlehîyê Esed bikaribin di cihekê da kom bibin ji bajarên Kurda paşve kêşan. Komê Kurd hatin û şûna wan girt: kû bajarê xwe rizgar bikin û heremê xwe biparêzin û xizmetê pêdivî pêşkêşî xelkê xwe bikin û bo Sûriya paş Esed rewşa civakê amade û bihêz bikin. Desthelatê mezintir ji dikarin bi dest bînin lê ne bi sanahî. Ji ber dijminîya navxwe, dijminî gel Ereba (hember pevçûnê wê dawîyê) û dijberîyê heremî li ser mijarek bi navê pirsgirêka kûrdistanê armançên Kurda niha ji bê çareser maye. Ji bo Kurdê Sûrî, ku bi sala hember zûlmê hatine û mafê wan yê serekî hatîye bin pê kirin, balkêş kû dijberîyê navxwe bi dawî bînin, daxwazê xwe zelal bikin – eger bi lihev kirinê sext jî bibe – û gel her sazîyê bihêzê di pêşeroja Sûriyê lihev bike heta kû bikaribin mafê xwe zelal bikin û bidin misoger kirin. Û niha dema wê ye kû hevkuîfê ne- Kurdên wan stratejîyek pêşkêş bikin û giş Sûriyan misoger bikin ku di dewleta nû da, mafê netewa, dad û lêpîrsîn bi berfirehî bê qebûl kirin.

Kurdên Sûriyeyê, komekin ku ji hêla neteweyî û zimanî gelk xelkê dî yên ev welatî ferq dikin, di erdê nêzî sînorê tirkîyê û Eraqê da dijîn, lê di gelek bajarê dî yên welat wek Şam û Helebê jî gelek kûrd dijîn, bi rastî eger em bixwazin bipeyivîn, dibî em bêjin ku bajarê wan di heremeke tenl da nînin, çî li hêla sîyasî – ewan wek wekhev xwe yê Eraqê di rejîma Bes da Serbixweyî bi dest neanî bûn – û çî jî hêla coğrafyayî jî, ji ber ku di heremê bakûrê rojhilatê jî ku xelkê wê bi gelenperî kurdin, netewê di wek Erebê Sûnî, Aşûrî, Ermenî, Tirkemen û Êzidî jî di hinek taxa da dimînin. Ji ber wê em nikarin ser heremek yekgirtî bipeyivîn. Zêdetir ji wê ev berevajîyê birayê xwe di Tirkîyê, Iranê û Eraqê jî qazanca jîyan di çîya da bêpişkin heta bikarin bi asayî dijberî dewleta navendî sazîyê çekdar saz bikin.

Rejîm behayek baş ji Kurdê Sûriyeyê re nadet û bi pejirandina hinek xebatê sîyasî û çekdarî (dema ku dij bi tirka dihatin bikar anîn) û xebatê tawanbar (zêdetir qaçax) ewan piştîvaniya hinek ji wan bi dest anî bûn, lê ewanê dî bi giştî di bin ferq û cudahîyê û zilma bi pergal bûn. Yek ji mînaka ev naberaberyê bê welat bûna û jîyan di valahîyê da û binpê bûna mafê bineyîyê nêzî 300,000 hizar kes ji kurda bo kû dibe ji sedî 15 ji du milyon Kurdên Sûriyeyê. Lê hinek caran serhildan çê dibin lê tîr qir kirin li ber vê Kurdên Sûriyeyê bi giştî hêminin.

Ev rewşê diguhere. Her wek me di sala 1991 û disan di sala 2003 di Eraqê da dît, alozîyê tundê yê niha derfetek daye dest Kurda ji bo çak kirina – û yan herî kêm destpê kirina çak kirinê – tiştê ku bi bawerîya Kurdan şaşîyek dîrokî bo, anku biryara dewletê Firansî û Inglîzî li ser pişk vekirina Rojhilata Navîn bi rewşek ku ev kirine gelê herî mezin yê bê dewlet. Wisa diyar dike ku ev li ser vê armancê micidin. Tevî ku hebûna nêrîne cûda li ser çavanîya bûne ev yekê, bûye sebeb ku hêdî hêdî pey vê armancê biçin.

Di sala 2011 da dema ku li sûriyeyî da sehilda çê bo, ciwanê kurd beşdarî serhildanê bûn, lê partîyê kêvneşopê kurda nêrînek cuda hebûn, ev jî vê yekê ditirsîan ku heke beşdarî mixalifan bibin li alîyê dewletê ve bi sebeba tohildanê bîn qir kirin, û serpêhatîyê wan, ji bê alîbûna Ereba di dema serhildana xwe ya sala 2004 an – û qir kirina paş vê – bîra wan dihat û gihiştine ev encamê ku pê tevî nebûn xwe,

berjewendî yê xwe bimeşînin, û li ser vê dilnigeran bûn ku têkoşerê ciwan rola wan rexne biken. Û herwisa rejîm jî bi hiviya pêşgirtin ji saz bûna cepeyek nû û pê misoger kirina dijberîya Kurd û Ereba, rewş zêdetir aloz kir, û xwe ji heremê kurda dûr xist, û li ser vê gelek partîyê Kurda biryar girtin ku zêdetir beşdarî pevcûna nebin, anku ne gel dewletê bi şar bên û ne piştevaniya biden vê, û hember dijbera ji pêvajoyek bi gûman û tirsê meşandin ji ber ku ev bi giştî Erebe netewperest û Islami nas dikirin.

Di dema niha (û bi yeqîn di encama pevçûnê domdar) partîya herî bibandor PYD (Partiya Yekîtiya Demokrat) e, û her ev partîye kêm tîrn daxwaza şer li gel rejîmê heye û bûye sebeba gûmana lihev kirina Kurda gel rejîmê. Partîyek ku bi xurtî hatîye birêxistin û perwerde kirin û çêke kirin, çîqa Kurdê sûriyeyî ya Partîya Karkerên Kurdistanê (PKK) ye ku xwe partîya şorşê ya herî balkeş di Tirkîyê daye. Demek kêma paş destpê kirina serhildana Sûriyeyê. PYD ku gel PKK ê di çiyayê bakura Eraqê da dima, vegerrîya Sûriyeyê, û komek çekdar gel xwe anî nav welat. Ev partîye di sala 2012 ê paş derketina hêzên ewlehîyê rejîmê ji heremê kurda, derfet bikar anî û xwe ji alîyê siyasî û ewlehî xurt kir, û herî kêma di pênc bajara, mirovên dewletê ji navendê fermî xiste der û ala xwe bi şûna ala Sûrî danan. Û pê ev kiryare, ev partîye wek berpîrsê sazîyê dewletê di bajarê Kurdan da, xwe da nas kirin.

Dijberê girîng yê PYD çend komê cuda ji partîyê biçûk yê Kurdin ku gelek ji wan pêwendîyê nêz gel komê Eraqî hene. Di cotmeha 2011 da, bin sîya Mesûd Barzanî, serokê Hikometa Herema Kurdistan (KRG) di Eraqê û Serokê Partîya Demokrata Kurdistanê (KDP) di Encumana Niştîmanî ya Kurd (KNC) da kom bûn. Ev Encumene dijberê bibandor yê PYD ê ye, lê hebûna dijberîyê navxweyî û nebûna hêzek xebatkar di nav Sûriyeyê da, bandor vê wek hêzekê kêma kirîye. Wisa pevcûnê Sûriyeyî bi saz kirina valahîyek ewlehî û siyasî di heremê Kurdan da, bûye sebeba zêde bûna dijberîyê ev du partîyê serekî.

Komê Kurd ne tenê li gel hev dijberîyê diken lê di heman demê da gel dijberê – ne-Kurd ji dijberin. Ev komene giş dixebitin bo bi dest anîna berjewendî yê xwe, dû şûnpê û zêde kirina heremê bindestê xwe dikin. Ji ber bi bandor bûna neteweperestîya Erebi û Islami xwazî di nava dijberê ne-Kurd da û herwisa pêwendîyê bercavê wan di gel dewleta Tirkîyê û piştivanên kevneşopê wan di nava welatê Kendavê, gelek Kurd, bi taybet lê ne tenê alîgirê PYD, ji wan biyanî ne. Hev dem gel zêde bûna pevcûna û metirsîya zivirana wan bo şerê giştî yê navxweyî, pevçûnê olî û netewî di rojevê dane, berî niha welat bûye şahidê pevçûnê navbera şervanê PYD ê û komê çekdarê dijber (ku gelek caran bi şaşî û nehêjayî Artêşa Azad a Sûriyê, FSA tê bang kirin). Heta ev demê pevçûn tenê li ser desthilatdarîyê bûye lê gengazê di pêşerojê da bibe pevçûnê mezintir ser rewşa pêşerojê ya Kurdan.

Di davîyê da pevçûnê Sûriyê, bûye sedema bi şidet bûna şerê na berçav li ser dil û rihê tevgera netewî ya Kurda di herçar welatê (Sûriye, Eraq, Iran û Tirkîyê) da ku ev tevgera di nava wan da bilav bûye. Piştivanê heremî yê PYD û KNC anku PKK û KDPa Barzanî, du modelê serekî ji neteweperestîya Kurdî û herwiha du mînakê dijber bû rûbirû bûn gel dewleta Tirka destnîşan diken, ji ber ku sînorê dewleta Tirk di nav pişkek mezin ji erdê ku Kurd welatê xwe yê dirokî dizanin da derbas dibe. PKK pê bikar anîna şerê çekdar hember Tirkîyê, xebitîye ku Enqerê neçar bike ku mafê çandî û siyasîyê Kurdan zêdetir bike, di berevajî yê da, KDP, pê bikar anîna bandora xwe di Hikometa Herema Kurdistanê, di ev salê dawîyê da xebatê mezin kirine ku pê çê kirina pêwendîyê abûrî û siyasî dewleta Tirka han bide bo kiryarek biqazantir û hev dem kêma kêrîna girêdayî bûna xwe gel dewleta Bexdayê.

Tirka xwe jî di nava vê komê da cî digre. Girêdana PYD ê li gel PKK ê ne zelale, lê bi bawerîya Tirka bersiva ev pirsê di mêj da hatiye dayîn, di bawera Tirka da, tevgera Kurdê Sûriyeyê çiqek biçûk yan rûnivîsek biçûk ji PKK ê ye û xebatê wan ji bo bidest anîna desthilat di Sûriyeyê da metirsîya geş kirina hestê cudaxwazî di Tirkîyê da heye. Çeperê PYD yê bihêz di nêzî sinorê Tirkîyê ku gengaze di pevçûnê gel Tirkîyê ji aliyê PKK ê va bên bi kar anîn, ji aliyê Enqerê ve nayê pejirandin.

Hevdem gel kêmkirina dijberîyê navxweyî, misoger kirin Enqerê û berçav kirina hêza xwe, Barzanî dixebite ku bibe navbeynkerê lihev kirina navbera PYD ê û KNC ê. Herdu partî ji vê kiryarê mifa werdigrin: ji ber ku KNC yê hevalê navnetewî û meşrûtî heye, lê bi şidet dijberî navxweyî hene û ser erê bê desthilate, berevajî yê vê, PYD ê piştivanîyê bihêz yê xwemalî hene û lê meşrûtîya navnetewî wek wê tune. Lê berhema navbeynkerîya Barzanî ku Desteya Kurdî ya Bilind (SKC) tê bang kirin, di rewşa herî baş da tenê ji bo berjewendîya ye, herdu alî ji yek re piştrast nînin, û herdu alîya gel pêwendîyê aloz gel mixalîfê Sûriyeyî hene, di navbera wan da ser heremê balkêş pevçûn ketîye holê; û herdu çavê ne ku rewşa welat bê zelal kirin.

Herwisa, tevî ku di dema niha da, Tirkîyê naxwaze yekser êriş li ser PYD ê bike – ji ber metirsîya ketina nava agir û herwisa nebûna hecetên şer gel PKK ê – û li gel vê hindê ku rolêk balkêş daye Barzanî ji ber ku ber ji PYD ê bigre. Lê gengaze ku ev rewşe nedûme. Pê derbas bûn demê, bi gengazîyek zêde dibe ku berjewendîyê Hewlêr û Enqerê li yek veqetin. Ji ber ku Hewlêr dixwaze herema desthilatdarîya kurda di sinore Iraq û Sûriyeyê da xurttir bike, lê Tirkîyê bi yeqin ji bandorê yekê ser Kurdê welatê xwe, û bi taybet bandorê li ser rewşa Pkk ê ya giştî ditirsît.

Kurdê Sûriyeyî dibe herî zêde bixebitin ku nakevine nava pevçûnê zêdetir yê heremî û herwisa ji bo serbixweyî ya zêdetir nexebitin. Pêşeroja wan niha di Sûriyeyê da tê bê zelal kirin, û dibe ev li ser rola xwe di pergala pêşerojê da gel hêzê Sûriyeyîya biaxivin û li rêzgirtina mafê xwe yê serekî di pêşerojê da misoger bibin.

Sifarişt

Ji bo Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD)ê, Encûmena Niştîmanî ya Kurdî (KNC) û nûnerê komê Kurd yê serbixwe:

1. Lihev kirinê xwe yê sîyasî û fermî xurttir biken û ji bo bidest xistina stratîjîyê yekgirtî bo dabîn kirina awlehî û xizmetê serkî ji heremê kurdan re lihev bikin.
2. Bê ku hûn gel dewletê bi şer bîn, gel pişka mezin li civaka Sûrî pêwendîya girê bidin, bo ev kiryarê hûn dikarin alîkarîyê mirovxazanê, çê kirina nexweşxana bo sivilê birîndar bê hûrbûn li ser netewê, girêdanê sîyasî û hevhemîti gel astengîyê hevvelatîya di giş Sûrîyê da biken.
3. Li kiryarê ku bibe sedama metirsîya cuda bûna Kurdistanê wek guhartina nîşanê giştî di gel nîşanê Kurdî, xwe ragirin.

Ji bo Desteya Kurdî ya Bilind (SKC):

4. Li ser tîşên ku hûn dixwazin desthilatdarê serhetî bo rêzgirtin ser mafê Kurda biçî bine, helwestek zelal û yekgirtî amade biken û li ser vê esasê gel wekhevê xwe yê Sûriyeyî bipeyivîn.

Ji bo PYD û hêzê çekdar yê Yekîneyên Parastina Gel (YPG):

5. Pevçûnê xwe herî kêr bikin, rola xwe di berpirsiyarîya xwemalîya polîsa di heremê Kurda da sinordar biken û gel komê ciwana yê serbixwe û KNC yê lihev û alîkarî bikin.
6. Xwe ragirin ji kiryarê zordariyê yan qutifandinê di heremê bi destê xwed da.
7. Xwe ragirin ji kiryarê ku bibe sedama êrişê bi çek ya Tirkîyê, wek bikar anîna axa Sûriyê wekî çeperek bo çekdarê ku PKK piştîvanîyê lê dike.

Ji bo şervanê ku ji aliyê KDP ê ve hatin perwerde kirin û di bin sîya KNC ê da dixebitin:

8. Tenê hember peymanê zelal gel PYD ê bikevina nav Sûriyê, peymanê ku têda heremê xebatê rûn dibe û destnîşan dike ku dibe çawa dijberîyê herdu alîya bîn çareser kirin, û pergalek zelal bo nasandina şervana di herdu hêzê da, serokatî û xebatê wan pêk dîne.

Ji bo dijberê ne-Kurdê Sûriyeyî bi taybet endamê çekdar:

9. Gel Desteya Kurdî ya Bilind li ser sazkirina pergalek demokratîk kû têda wekhevîya hevvelatîya û rêzgirtin ji Kurda ji tê da hebe, bipeyivîn û yan piştgirîyê biden hevpeyivîna.
10. Bi rewşek berçav piştgirîya xwe ji betal kirina hemî zagonê ku mafê komê taybet ji Kurda binpê kirin îlan biken.
11. Di dema xebat di heremê ku bin destê komê çekdar yê Kurdî da ne, li gel Desteya Kurdî ya Bilind lihev bike.

Ji bo dewleta Tirkîyê:

12. Xwe ragire ji êrişa yekser li ser heremê Kurdê Sûriyeyê, û hevdem bo çareser kirina pîrsa Kurdan di Tûrkîyê da xebatê xwe zêdetir bikin.
13. Gengaze bi piştvanîya Desteya Kurdî ya Bilind li gel PYD ê bipeyivîn, û dibe armanca ev peyivîna bi taybet li ser saz kirina mekanîzmekê bo pêwendî û lihev kirinê li ser awlehîya sinora bî.
14. Dijberê ne-Kurdê Sûriyeyî han biden ku komê dijberê Kurdî di nava pergalek sîyasî ya demokratîk da li berçav bigrin, û destnîşan biken ku di pergala nû da giş hevvelatîya tê mafê wekhav hebin.

Ji bo Hikometa Herema Kurdistanê (KRG) di Eraqê da:

15. Xwe ragirin ji berdanê komê Kurdî ji canê hevê û bi şûna vê dû sîyeseta yekbûnê û bihêz kirina nûnerî û rewayî ya Desteya Kurdî ya Bilind herin.
16. Bi taybet KNC û PYD han bide ku lihev kirina wan zêdetir bibe heta ku bikaribin bi alîkarîyê komê ciwana yê serbixwe aşî û ewlehîyê di giş heremê Kurdên Sûriyeyê da saz bikin.

Hewlêr/Şam/Birûksel, 22 yê kanûna duyem a 2013 a

Kurdên Sûriyeyê: Pevçûnek di Nav Pevçûnekê da

I. Destpêk

Di kêleka zêde bûna pevcûna di navbera çeperê layengir û dijberê rejîmê. Heremê bi giştî Kurd di bakûr û bakûr rojhilat, pevcûnê alozê taybet li xwe dibîne. Ev pevcûne di navbera Partiya Karkerên Kurdistan (PKK), komek ku bo bidest anîna mafê zêdetir bo Kurda ji sala 1980¹ heta niha şorrişeke çekdar hember dewleta Tirka birêve birîye, ji aliyê ku ji aliyê di ji komên dijber ku bi giştî di bin navê Encûmena Niştîmanî ya Kurdî (KNC) da kom bûne, û ji aliyê Partiya Demokrata Kurdistanê Eraqê (KDP) bi serokatîya Mesûd Barzanî ve tîn piştîvanî lêkirin, da derketine holê.

Xuya ye ku mezintirîn û bihêztirîn partîya Kurd anku Partiya Yekîtiya Demokrat, (PYD), ku di sala 2003 ya da hatîye saz kirin, ji aliyê îdeolojî û li ser gotinê hinek kesa ji aliyê rêxistinî û çekdarî ji girêdayî PKK ê ye. Tevî ku PYD napejirîne ku çiçek ji ev komê ye, lê endamek ji Koma Civakên Kurdistan (KCK) ye. Ku partîyek giştîye û serokatî û rêçikê we wek PKK ê ye, herwek di binê ev perê da da agahîyê zêdetir tê dîtîn.²

Di navber wan duyan da girêdanê çekdarî ji hene, çîqa çekdar ya PYD anku, Yekîneyên Parastina Gel (YPG), di navenda PKK ê da di çîyayê Qendîlê di bakûrê Eraqê da hatîyê perwerde kirin. Hebûna PKK ê di heremê da gelek caran bûye sedama bordimana asmanî ji aliyê hêzê Tirkî di sala 1990 ê heta nihe, di nêz da ev bûyere bû sedama aloziya di navbera ev tevgerê di gel Serokê Hikometa Heremê Kurdistanê anku Mesûd Barzanî, ji ber ku wî pêwendîyê xurt di gel Enqerê hene. Ji bo PKK ê, serhildana Sûriyeyê ku ji Adara 2011 a da destpê kir, derfeteke bû guherîn – yan herî kêr bi rengîn kirin – a hêzên sîyasî û çekdarê pişt serê xwe.

¹ Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK), komek têkoşer û neteweperes ya Kurd di Tirkîyê daye, ku di sala 1978 ji aliyê Abdûla Ocelan ve hat damezrandin, ev her niha ji serokê ev partîyê ye, tevî ku ji sala 1999 di Tirkîyê da di girtîgehê da dimîne û sizayê hepsa hetahetayî jê re hatîye birîn. Ev partîye îdia dike ku dû mafê çandî û sîyasî ye kurda ye, û ji armanca xwe ye destpêkî ku damezirandina dewleta serbixwe ya Kurdî bû paş vekêşaye. Sîyasetê dewleta Tirk xelkê kurd ku hejmara wan ji sedî 15 heta 20 a tê texmîn kirin, bi maweya çend deh salan ji zimanê xwe ye serekî û mafê zagonî dûr xistîye, û her ev e bûye sedama serhildana sala 1984 an. Herî kêr 30,000 kes ji herdu alîya di pevcûna da canê xwe ji dest dane. Rapora hejmara 213 Koma Kirîza Ewrûpa, Tirkîye : *bi dawî anîna şorrişa PKK*, 20 ê Îlona 2011 an.

² Ji bo agahîyê zêdetir li ser siriştê aloz ya PKK ê û sazîyê pêwendî dar gel wê, binêrin ji, rapora hejmara 219 Koma Qeyrana Ewrûpa, Tirkîye : PKK û çareserîya pîrsa Kurdan, 11 ê Îlona 2012 an., rûpelên. 7-9. Nûnerê PYD di mijarê derve da anku Alan Semo zelal kir ku , tevî kû PYD endamek ji KCKê ye lê belê sazî ya xwe parastîye: “PYD partîye Sûriyeyî ye li gel serok, rêxistin û sazîyê raybet bi xwe heye. PYD tenê ji hêla îdeolojîya hikometa xweserîya demokratîk girêdayî KCK ê ye, herwek partîyê di ye Kurdên Sûriyeyî ku gel KDP yan PUK ji hêla îdeolojî vê hevparin”. yê Koma qeyranê, 10 tebaxa 2012 a.

Tevî ku PYD di Sûriyeyê da bibû partîyeke qedexe,³ lê serokê vê demekê zû paş destpê kirina sehildanê ji Qendîlê vegerrîya welat. Salih Mûslim serokê ev partîyê ji ber xebatê sîyasî yê nazagonî di Sûriyeyê da di girtîgehê da bû lê berî sala 2010 revî û ji PKK ê di Eraqê da daxwaza penaberîyê kir, rejîme ji wî re ku xwe dût ji welat bû sezayê hepisa hetahetayîyê birî, dibêji ku ev di meha Nîsanna 2011 a da vegerrîyaye hermê Kurdî yê Sûriyeyê.⁴ di vê demê da ev partîye bo bi dest anîna piştgirîyê ji aliyê Kurdên Sûriyeyî vê herî zêde dest bi xebatê sîyasî û çekdarî kir. Hember gotinê kesekê ku pêwendîyê nêz di gel ev partîyê hene, her di vê demê da bû ku PKKê 1000 şervanê çekdar bo saz kirina çîqa çekdar ya PYDê anku Yekîneyên Parastina Gel (YPG) şande Sûriyeyê.⁵

Ev bûyerene bi taybet di nava komê dijber da bûne sedema ev şîbhê ku PYD gel dewletê lihev kirîye û îzin standîye ku dîsa hebûn xwe îlan bike û berçav dest bi xebatî bikê û di miqabil da gel hêzê ewlehî êrişî mixaifê dewletê di heremê Kurda da bike.⁶ Hinek ji vê jî derbas dibin û navê we dijû yê şebbiha li ser dadinên.⁷ belgeyên ku tê Îdia kirin yên partîya Baasin û ji aliyê Al cezîrê ve hatine weşandin, nîşa diden ku ev rejîme di destpêkê da biryar girtîyê PYD ê wek nabeynkerek heremî bikar bînî û xwe yekser êrişî heremê Kurda neke. Yek ji ev belgeyan ser pêdivîya “ kontrol kirina heremê Kurdan; û lihev kirina nehîne gel [PYD] bo êriş kirin ser dijbera û serhildanê; û têkil nebûna [yekser] ya hêzên ewlehîyê di heremê Kurdan da” dupat dike.⁸ Koma kirîzê (Qeyran) nikarî rastîya ev dosîya misoger bike yan hebûna lihev kirina fermî di navbera PYD ê û rejîmê dupat bike. Gengaze ku PYD tenê ji derfeta vala bûna heremên ku pêştir ji hêzên ewlehîyê vala bûyî, yan heremê ku ev hêzene tê da kêmbûn û yan bi giştî tê da nebûn, mifa wergirtibî û hevdem gel Şamê ghiştibe taktîka lihev kirina kurtdemî.

³ Bo mînak di 2009 an da, çar Kurdê Sûriyeyî bi gumana endametîya PYD û “xebat li ser cuda kirina pişkek ji axa Sûriyeyî û zeliqandian vê ji dewletek bîyanî re” sezayê şeş sal bendixanê ji wan re hate birin. El-Erebîyê, 10 Çiriya paşîna 2009 an. mînak di 2009 a.

⁴ Binêrin ji <http://carnegie-mec.org/publications/?fa=48726>.

⁵ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Kurdîstana Eraq ê, 7 Çilê 2012 a. yek ji lêkolîner Kurdê Sûriyeyî ku rexnekerê PKKê bû ev rexne red kir: “Hemberî pişkek ji lihev kirina PKK ê gel Îranê, evan 500 gerîla ji Qendîlê ji Sûriyeyê re şandin. Îranî ya ji wan re fişar dianî ku kesên zêdetir ji Qendîlê bişinin, û Îraniya daxwaz dikir ku hinek çaş[yarîker, bi menaya rastî: çaşê kerê] ji Kurdên Îranê ji biçin, lê Kurd qebûl nakin û me lihev kiribû ku tene gel we di lêre da [di Îranê da], alîkarîya we bikin ne di Sûriyeyê da”. Hevpeyvîna telefonî ya Koma Qeyranê, Kurdîstana Eraq ê, 7 kanûna duyema 2012 a.

⁶ Kesek dijber di Koma Netewî ya Kurda da got, “Ez nizanîmbi rastî lihev kirina wan çî bû, lê hinek nîşanî li ser lihev kirina wan zelalîn. Bo mînak, ji bo hinek ji endamê PYD ê sizayê girtinê hatibû birin lê dema ku ev ji Qendîlê hatne Sûriyeyê nehatin”. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 31 Kanûna yekema 2011 a. Koma Qeyranênîkarî ev gotina dupat biket.

⁷ Şebîhe di destpêkê da ji bo komê çete dihate bikar anîn ku pêwendîyê wan gel hêzên desthilat dar hebûn re dihate û xelkê heremê beravê ditirsandin û pê makîna Mersêdêz Bênz ku jê re digotin şebîh (ruh) hat û çûn dikirin. Dewletd ev di sala 1980 ê da qir kirin, lê ev nave her ma û gele kesê sivîl ku alîkarîya dewlet dikirin re dihat gotin. Yek ji endamê Koma Netewî ya Kurda got “me çî elaqe tine ku em alîkarîya PYDê bikin ji ber ku ev wek Şebîha di heremê Kurdan da dixebitin, wek mînak, dema ku sixurekê di nava sazîyê ewlehîyê dewletê ji partîyê Kurda re agatî didan, PYD ê ev kuşt û ji wî re xaîn got; evan difin û guhê wî ji birin”. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, kanûna duyema 2012 a. KurdWatch, rêxistinê komelê civakê ye di Berlînê da cih digre, bo mînak di 4 temûza 2012 a da rapor daye ku di hinek bûyera da xelk ji aliyê piştgirê PYD ê vê bi kiryarê radikal hatine tirsandin. Koma Kirîzê di rewşekê da nîne ku bikare ev gotina ne dupat biket.

⁸ “Dosîyeyê Şamê”, El Cezîre, 20 ê Adara 2012 a.

Hevdem gel bihêz bûna dijbera û kêma bûna desthilatdariya Esed, PYD beşdarî Sazîya Lihev kirina Netewî bo Guherrîna Demokratîk(NCB) bû, û rola serokatîya vê li ser stuya xwe girt. Ev rêxistîne ku komek navendî ya ku di Xezîrana 2011 a da çê bû û bi gelenperî ji Erebe sosyalîst û Kurdan pêk hatîye û bi cid dixwaze ku rejîm biguhere, û hevdem gel êrişe derwê dibere û rixneyê tund rastî komê radikal di nava dijbera da dike.

Di Temuza 2012 û hevde meha paş serhildana bê encam, hinek nîşan ji kêma bûna desthilatdariya dewletê û bihêz bûna dijbera xûya dike û PYD ê jî rawestê xwe radikaltir kirine. Ev partîye paş derketina hêzên ewlehîye rejîmê ji heremê kurda, derfet bikar anî û xwe ji alîye siyasî û ewlehî xurttir kir, û dema ku komê dijberê çekdar di heremê ne-Kurd di bakûrê Sûriyeyê dest bi serhildanê kirin, PYD ê mirovên dewletê herî kêma di pênc bingehe xwe – Ayn al-Arab (di Kurdî da Kobanî dibêjin), Amûda, Al-Malikîyah (Dêrik), Efrîn û Cindirês⁹ – ji navendê fermî xiste der û, ala xwe bi şûna ala Sûrî danan.¹⁰

Û paşa ev partî bo partîya herî balkeş ya Kurd di welat da, û berçav xwe wek berpîrsê sazîye dewletê di bajarê Kurdan da lê bilitî ji bajarê balkeş yê Qamişlo yê, xwe da nas kirin.

Ev weşana nehatî dîtina ji hêzên partîya PYD ê tirka xiste di nava metirsîye da, ji ber ku heta pêş ev bûyer bi çavê çîçek ji PKKê temaşayî ev tevgerê dikir. Bi lez Receb Teyîb Erdogan serokwezîre Tirka metirsî da ku eger PKK bixwaze di Sûriyeyê da çepera saz bike, dewleta wî “mafê bêgengazî” bo êrişê ji xwe re rewya dizane.¹¹

Bihêz bûna PYD di bihara 2011 da bû sedema wê hindê ku partîyên di yê Kurdî – bi giştî 16 partîye biçûk û siyasî ku her dem di gel hev di pevçûnê da bûn – gel hev yekîtiyek saz biken û dû piştîvanek biyanî bikevin. Evan di Oktobra 2011 da, Encûmena Niştîmanî ya Kurdî (KNC) di bin sîya KDP bi serokatîya Barzanî saz kirin. Gelek partîye ev komê, çiqê veqetîyayî ji Partîya Demokrat Kurdistan Sûriyeyî, anku yekimîn partîya Kurdî di Sûriyeyê da bûn ku di sala 1957 da hatibû saz kirin.¹²

Cudayîya endamên KNC ê bûye sedema aloziye xwemalî yê çendli di nav da. Alîyên ev Komê piştîvan, îdeoloji û bingehe piştgirîye yêna cuda hene. Niha du partîye bibandor di nava ev komê da ji pêwendîye xwe gel partîye Eraqî mifa werdigrin: Partîya Demokrat a Kurdî li Sûriyê (PDKS), bi serokatîya Abdilhekîm Beşar, ku

⁹ Cinderês ku hinek caran di Kurdî da Cindêris tê gotin û bi giştî bin destê Efrînê daye. Binêrin Bashdar Pusho Ismael, “Bixêr bèn bo heremê Kurdistan Sûriyeyê”, *çihana Kurdan*, 24 Temûza 2012.

¹⁰ Hinek kes li ser ev mijarê bi şibhe ne ku gotinê PYD ê li ser “Rizgar kirina” ev bajarane rast bî. Abdûlhakîm Beşar, serokê Partîya Demokrata Kurdistan Sûriyeyê (Birayê Partîya Demokrata Kurdistan Eraqê bi serokatîya Barzanî), di dawîya Temûza 2012 da got, “Rizgar kirin bi wateya paqij kirina bajarl Kurda ji hêzên Sûriyeyî û bi yekcarî nêhêlan vegeerîna wane. Lê niha, hêzê ewlehî yê Sûriyeyî di hemî rojavayê Kurdistanê [Sûriyeyê], bi taybet di bajarê ku bi nav rizgar bûn da hene. Raste ku ala partîek taybet li ser sazîya hatîye danan, lê eger dewlet bixwaze dikare wan ji bajar bêxe der. Kontrola sazîya niha ji di bin destê dewleta Sûriyeyî da ye. Ev bi sanahî makîneyê xwe çibiçi diken. Lima dikarin bêjin çî bajarê Kurdan [nehatine rizgar kirin]”. Hêvîdar Ahmed, “Serokê KNC: Kurdê Sûriyeyî ji kiryarê PYD ê bêhêvî bûne”, *Rûdaw*, 1 Tebaxa 2012 a. Tevî ku hêzên dewletê di hinek bajarê Kurdan da li ser textê xwe manê lê vegeerîna dewletê pê bikar anîna zorê evjî di demekê ku di heremê di da bi şidet hember şorişa şer dike, cihl şibhê mezine.

¹¹ *Today's Zaman*, 26 ê Temûza 2012 a.

¹² Gelek partîye ev komê, Paşgulanayîye Partîya Demokrata Kurdistan Sûriyeyê ne; ku komek ji partîye veqetîyayî, zeliqandî û cuda bûyî ji dema damezirandî ev partîye di sala 1957 da bûye û liber vê zelal nîne ku kîjan çêgirê rewya yê wê ye. Abdûlhakîm Beşar, Abdûlhemîd Derwêş û gelek serokê partîye di wisa îdia diken. Binêrin ji “Dijberê Kurdên Sûriyeyê kê ne? geş bûna komê Kurdî, 1956-2011”, *KurdWatch*, rapora 8 ê, Kanûna 2011a, rûpela. 25.

birayê partîya KDPê ya Barzanîye; û yan di Partiya Demokrat a Pêşverû ya Kurdî li Sûriyê, (ku niha paş ve emê jê re bêjin Partîya Pêşverû), bi serokatîya Abdûlhemîd Derwîş, ku birayê Yeketî Niştîmanî Kurdistan (PUK) ya celal Talibanî ye.¹³ Dijberîyê herdemî di nava KDP û PUK xwe wek dijberîya nava PDKS û Pêşverû nîşa daye, ev dijberîye gel dijberî ye di di bîn sîwan a KNC ê da didomê.

Têkoşîn ji bo aştiya PYD û KNC saz bûne. Di 11ê Temûza 2012 a, hevdem gel kêmek mayî ku dewleta Sûriyeyî ji bajarê Kurdan paşve bikişîne, Barzanî li ser aşti dana wan li ser parvekirina desthilatê xebitî. Ev lihev kirin ku bi navê “Peymana Hewlêrê”, tê nasîn, armanca vê ev bû ku ev du partî di dema derbas bûnê da hevpar hikometdarîya heremê Kurdî bikin û Desteya Kurdî ya Bilind (SKC) saz bikin.

Ev peymanê bo sedema şokê bo Enqere, ji ber kû Tirkûye bi çavê hevlekê ji Barzanî dinêrî ku dibe PYD ê ji meydanê bêxe der, ne kesek kû, peymanê gel girêbide.¹⁴ Ji sala 2007 ê, nêzikatîyê abûrî di nava Kurdîstana Eraqê gel Tirkîyê bo sedema pêwendîyê zor bihêz di navbera Enqere û Hewlêrê.¹⁵ Pêwendîyê bihêz di navbera Barzanî û Tirkîyê bo sedema têkil bûna wî di pisgirêka Kurdên Sûriyeyî da. Gelek sala, Tirka Barzanî xistibû bi zora xwe ji bo ku dijberî PKKê di Qendîlê da bixebite. Ji paş sala 2011 a ji her ev kiryare hember PYD ê jê hêvî dikir pê vê hoyê ku, tenê berjewendîyê wî di demek da tîndarî bidest anîn ku di Sûriyeyê da bandora dijberê partîya birayê xwe kêmkir û rola xwe di rewşa sîyasîya Sûriyeyê da xurttir bike. Li ser vê esasê dewleta Tirka gihiştê vê encamê ku siriştta pan-Kurdî ya PKKê ne tenê desthilatdarîya Barzanî we serikê hikometa Kurdîstana Eraqê ji ber metirsîyê dêxîne belke herwisa dibe sedema han dana dilhezîyê gengaz yê pan-Kurdî yê wî.

Peymana Hewlêrê pragmatîs bûna Barzanî xiste berçav û ev mijare bihêz bûna PYD û metirsîyê çekdarî û sîyasî di navbera PYDê û KNCê da dupat diket. Ji ber ku bîrhatîyê şerr ê birakûjî di navbera PUK û KDP di sala 1990 a, niha ji di mêjkê gişt Kurdên Rojhilata Navîn da may, şerr ê birakûjî gelekî bal Kurdan gelekî bi nefrete. Pevçûnê xwemalî di navbera Kurdên Sûriyeyê da herwisa gengazîya şer ê di navbera PKKê û KDP ê di başûrê Eraqê da ji dêxe berçav.¹⁶

Hevdem, Barzanî hinek pêngav bû bihêz kirina hevalê xwe havêtin. Wî di sala 2012 da got ku KRG di kempê Kurdîstana Eraqê da dest bi perwerde kirina Kurdên veqetîyayî ji artêşa Sûrî kirîye.¹⁷ Wî paşa zelal kir:

¹³ Ji bo xwandina dîroka giştî ya partiyên Kurdên Sûriyeyî binêrin ibid ê.

¹⁴ Cêgirê AKP û ravêjkarê serokwezîrê Tirkîyê got, “ev têkoşîna çî caran balkêşîya pêwendîyê gel Tirkîyê çinîne...saz kirina çihêk nû bo rûniştin û zêdekirina bandora PKKê tiştêk tine ku bête qebûl kirin”. Yalçın Akdoğan, “Yeni Kandil’lere izin verilemez” [“iznek nû ji Qendîlê re nayê dan”], *Star*, 27ê Temûza 2012 an.

¹⁵ Rapora hejmara 18 ê ya Koma Qeyranê ya Rojhilata Navîn, Tirkîye û Kurdên Eraqê: Dijberî yan Alîkarî?, 13ê Novembara 2008 an.

¹⁶ Pevçûnê wisa li ser Eraqê ji bndor hene, ji ber ku gelek gengaze PKK bersiva KRGê li hember PYD ê bide. Hêjayî bas kirinê ye ku di pevçûnê di navbera Îran û PJAK (Partîya Jiyana Azada Kurdîstanê) di sala 2007 an da jî kêşa nava Eraqê. Îranê di bersiva kuştina du serbazê xwe, êriş kir ser Kurdîstana Eraqê. Ev pevçûne zêdetir ji mehekê dirêjî hebû. Û PUK jî têkil bû û 200 serbaz şandin ku dij bi PJAKê di bajarê Silêmanîyê da bi şerr bîn. Binêrin ji “Rrt Hewlêr: Pevçûnê PUKê û PJAKê di Silêmanîyê da”, dosîyeyê balyozxana DYA di Bexdayê da., 19ê Îlona 2007an, ku ji aliyê Wiki-Lîks ve bilav bûye.

¹⁷ Binêrin ji Can Arif, “Kurdên Eraqê birayê xwe yê Sûrî perwerde diken”, EL Cezîre, 23 Temûza 2012.

Nêzî 10,000 heta 15,000 penaberê Kurdên Sûriyeyî hatine Kurdistanê. Gelek ji wan ciwanin. Raste ku hinek ji wan perwerde bûne lê ne bo êriş birinê belki ji bo parastinê perwerde bûne. Heremê ku ev tê da dijîn çî pergalê parastinê tine û dibî ev bikarin ber ji alozîya bigrin.¹⁸

Yek ji kesê hatî perwerde kirî got:

Di dema ku perwerde destpê kir, programê cuda ji mere dabîn kiri bûn, perwerdeyê serekî taybetî şervana û herwiha perwede kirina efsera bû. Ev kiriyare bin destê Azîz Weysî ,serokê hêzê Zerevanî yê da bû, [hêzên niv-çekdar wek jendirman ku girêdayî KDPê ne].¹⁹ bi giştî hemî kesên ku beşdarî kempû perwerdeyê dibin ciwanên Kurd yê Sûriyeyî ne. ku bo revîn ji serbazîyê yan bi sedema bêşolîyê ji Sûriyeyê revîne. Hinek di jî bi bawerin ku ev kiriyare rêyek bo alîkarî dan ji gelê Kurd û pêvçûn gel rejîmê ye.²⁰

Ev hêzane ku hejmara wan di ev demê da nêzî 650 kes bû û di Oktobera 2012 a da nêzî 1,200 kesa bûn,²¹ gengaze ji bû dijberîya YPG ê – hêzên çekdar yê PYD ê hatibine perwerde kirin. Di rastîyê da, hatîye rapor kirin ku hêzên wan ji ber dijberîyê ku gel YPG ê hebûn û ji ber ku kontrola sinorê Sûriyeyê ji destê wan daye, bo çûna nav Sûriyê rastî astengîya hatine.²²

Hember peymana Hewlêrê gengazîya dijberîyê di navbera PYD û KNC kêm bû lê tine nebû. PYD heta îro, û bi taybet bi piştgirîya hêzê xwe yê çekdar û bingehek xwe ya bihêz di nava Kurdên Sûriyeyî da, bi giştî bi tenê xebatê xwe domandine, û hem ji hêla sîyasî û hem ji hêla çekdarî desthilatdarîya Kurdistanê Sûriyeyî di bin destê xwe da hêlaye; kêmasîya serekî ya wê girêdanê vê gel PKK ê ye ku hem gel Barzanî û bi taybet gel Tirkîyê dijminatî heye. Di hember da, KNC e ku niha jî hevpeymanek bilave, nikarî wek sazîyek yekparçe kiriyarek bibandor bike. Lê heta niha, bi piştgirîyê sîyasî û malî yê derve serpê maye. Li ser vê esasê, pevçûnê Kurdan di Sûriyeyê da hember yek bi kurtî bi menaya dijberîya partîyek bihêz hember hevpeymanên bêhêz di hember da hevpeymanek bêhêz gel hevpeymanek bihêz.

¹⁸ Hevpeyvîn gel Serok Mesûd Barzanî, *Esasa pêwendîyê navnetewîyî*, 27ê Îlona 2012 an.

¹⁹ Bo zanyariyê zêdetir li ser hêzên ewlehîyê Kurd, Binêrin ji Rapora hejmara 103 ya Koma Qeyranê, Rojhilata Navîn, *Eraq û Kurd: Dijber li gel Tirsê Paşuçûnê*, 28 Adara 2011, Beşa IV.

²⁰ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Serbazek Kurdê Sûriyeyî Ku Artêşa Sûriyeyî bi cî hêlaye û beşdarî kempê Perwerd kirin bûye, Hewlêr, 3ê Oktobera 2012 an.

²¹ Ibid.

²² Binêrin ji Roj Ahmed, “Nêrînek taybet li ser hêzên çekdarê Kurd di Sûriyeyê da”, *Rudaw*, 5ê Tabaxa 2012 an.

II. Ji serhildana welatên Ereba heta derfeta Kurdan

Nêzî ji sedî 10 ji 23 milyonê xelkê Sûriyeyî netewa Kurdin,²³ ku bi giştî di heremê Heseke di bakûr rojhilat da û pişkek mezin ji di nêzî sinorê Tirka heta Efrînê di bakûrê rojava, û herwisa di bajarê Heleb û Şam û çend bajarê biçûk wek Qûnîtira da dijîn û bilav bûne. Zêdetir ji bilav bûna cografî, her wek gelek Kurdan di giş Rojhilata Navîn da ji hêla sîyasî jî firqe firqe ne û her ev mijare bûye sedema peyda bûn partiyê cuda di nava wan da ku amadene gel hêzên dijberê heremî lihev bikin. Ji dema destpê kirina serhildana Sûrî di sala 2011, guhertinê balkêş di pêşeroja sîyasî ya Kurdan da ji ber encamê xebatên wane yê nû ne ku dixwazin xwe wek lîstekvanên sîyasî yê balkeş bidin nas kirin, xebatek ku gel gelek astengîya hembere.

A. Komara Ereba ya Sûriyeyî û Kurd

Pêwendiyê di navbera Kurdan û dewleta Sûriyeyê her pêş ku rejîma niha bi partiya Beesî di sala 1963 desthilatdarîyê bi det bîne jî bi aloz bû. Di sala 1962, berpirsan pê bikar anîna daneyê serjimêriya herema El-Cizîrê (Herema di navbera çemê Dicle û Firat da) di bakûrê rojhilat da nêzî 120,000 Kurd ji mafê hevvelatîyê veqetandin, pê vê hecetê ku ev kesene koçberê nezagonî ne û ji aliyê Tirkîyê vê hatine.²⁴ Îro rojê hejmara ev Kurdên bê welat û zarokê wan gihiştîye nêzî 300,000, kes anku ji sedî 15 ji du milyon Kurdên ev welatîyê.²⁵ Ev di rewşek valahîya zagonî da dijîn, bêpar ji mafê xwe yê balkêş dijîn, mafê wek: Geşt di nav yan derveyê Sûriyeyê (ku pêdivî bi pasaport û nasnamê heye); hebûn malê; zewicîn bi rewşek zagonî; bi karanîna alîkarîyê xwarinê to; beşdar bûn di helbijartina da; û hebûna şola fermî (çi wek karmendê dewletê û çi wek nûnerê hatî bijartin). Tevî ku kesayetî ya hinek ji wan wek kesê biyanî (*ecanêb*), hatîye tomar kirin, lê gelek ji wan bi giştî nedîtî hatine hesibandî. Ji kesê wisa re dibêjin “kesayetîya wan nehatiye tomar kirin” (*mektûmîn*, anku: kesên nehînî). Hember texmînekê di sala 2008 a da di Sûriyeyê da 154,000 ecanib û 160,000 mektûmîn dijîn.²⁶

Mafê zimannasî yê ji bi salane ku ji Kurda hatîye standin. Destûrkê di sala 1958 a bilav kirina gotina bi zimanê Kurdî qedexe kir, heya dibistanê şexsî jî nikarin ev

²³ Rapora hejmara108a Koma Kirîzê, Rojhilata Navîn, *Serhildanê Gel di Bakûrê Afîrêkayê û Rojhilata Navîn (VI): Serhildana Gelê Sûriyeyê pê zivîrrînekê hêdî*, 6ê Temûza 2011 an, r. 20.

²⁴ Hemberî Rêxistina Mafê Mirovan, “[i] di sala 1962, serhejmêriyek taybet bo sedema veqetîna 120,000 Kurdên Sûriyeyê – ji sedî 20 ji Kurdên Sûriyeyê – ji mafê hevvelatî di Sûriyeyê da. Ev serhejmariya taybet ji her aliyekê bi rewşek Birayê malbatekê ku di gûndek Sûriyeyê da hatibûne dinê bi rewşek cuda dihatin dabeşkirin. Bav dibûne kesê biyanî tevî ku zarokê wan hevvelatî dibûn. Hejmara Kurdên bê welat bi derbas bûna demê zêde dibû, sedema vê yekê jî xwedî zarok hebûna ev kesa bû kû di sala 1962 yan da bibûne bê welat ; di encamê da, niha hejmara wan 300,000 kes tê texmîn lêdan”. “Sûriye: Kurdên Bêdeng Kirî”, Oktobra 1996 an. Dewletê kiriyara xwe wisa mafdar dikir ku gelek ev Kurdanê ji welatê ciran bi taybet ji Tirkîyê ketine nav a welat. Paş helweşandina serhildana 1925 an dij bi komara neteweperestîya ji nû saz kirî ya Kemal Atatürk, gelek Kurdên Tirkîyê ji ber metirsiya serkut kirin ji Sûriyeyê re hilatin. Bo zanîna zêde li ser the serhildanê, Binêrin ji <http://carnegie.org/fileadmin/Media/Publications/PDF/Tirkîyê's%20Kurdish%20Question.pdf>. Serhejmariya sala 1962 yan û encama vê wek xebatek giştî bo berî girtin ji rûniştina komê ne-Ereb di ev welatî da bû, û di rastîyê da ji destpêkê bo sedema piştîvani jî xwedî zeviyê mezin. Jemal Barût, “Kaifa naşa’at muşkilat’ a’ğānib Turkiyā: fi Sūriya?”, *Le Mond diplomatik – Rûnivîsa Ereba*, Tabaxa 2009 an; “Kurdên bê welat di Sûriyeyê da: Penaberê nazagonî yan kûştîyê sîyaseta neteweperest?”, *KurdWatch*, rapora 5, r. 6.

²⁵ Ji ber nebûna hejmarê dupat kirî, hejmara du milyon wek texmînek hatîye pejirandin.

²⁶ *KurdWatch*, rapora 5, herev., rr. 6-9.

zimanî perwerde bikin. Rejîmê navê bajar û gûnda ji Kurdî bi Erebi veguherrandiye, bo mînak navê bajarê Kobanî kirîye Eyn al-Erab.²⁷ Di sala 2008 a da dewletê mafê milkîye û kirên û firtina erdî di heremê bersinor jî ji Kurdan stand û ev ji ser listeya dirêj ya qedexeyîye Kurdan zêde kir û pê ev qedexe kirin bo sedema vê hindê ku Kurdên hevvelatî ji nekaribin xwedî milkîyeta xwe bin.²⁸

Rewşa Kurdan di dema desthilatdarîya Hafêz Esad û Beşar Esad da neguherî. Tevî ku Beşar Esad kêmasîye zagoan sala 1962 dupat kirin bû lê bi sala hevweletî bûna ecanib yan mektûmîna qebûl nekir.²⁹ Herwek Koma Kirîzê (qeyran) pêştir bas kiribû Kurd di vê babetê da rastî gelek astengîya hatin û hermem berpirsa bi rewşek berçav û eşkere çavê xwe li ser rewşa bakûrê rojhilatê Sûriyeyê girê didan, heremek ku ji aliyê kanîye sirîştî gelek dewlemende, lê wisa dihat temaşayî kirin ku wek çêla şîr ya dewletê xûya dikir.³⁰

Dem a ku serhildana sala 2011 destpê kir Kûrdên Sûriyeyî di beşdar bûna xwe da bi guman bûn. Tevî ku ev ji dewletê nerazî bûn, lê bîrhatîyê qir kirina hovane ya dewletê di sala 2004 a di Qamişloyê da³¹ û her wisa berteka dilkevir ya xelkê na-Kurd – ku herdem li ser hestê cudaxwazîye Kurdan bi gumanin – di mêjîyê Kurdan da mabû. Yek ji xebatkarê ciwanin wisa dibêje: “ Di destpêkê da tirsek yecar zor di meydana da xûya dikir. Ê di destpêkê da partîyê sîyasî yê me izna beşdar bûnê ji mere nedidan. Paşa, tîrsa me xwe jî hebû ku xelkê di bi çavê ‘cudaxwaza’ [infisalîyûn] temaşeyî me dikirin. Me dizanî ku dewlet ji her wek bûyerê 2004 yê Qamişloyê dixwazê ev navî li ser ma danê”.³²

²⁷ Hember gotinê Rêxistina Mafê Mirovan, dewletê di salê 1970 yan da dest bi bijartina navê Erebi bo bajar û gûndê Kurdan di Heremên Heseke û Kurd daqê di nêzî Efrînê da kir, binêrin ji www.hrw.org/raporas/1996/10/01/Sûriyeyê-silenced-kurds. Bo nêrînek giştî li ser rewşa Kurd di Sûriyeyê da, Binêrin ji Dêyvid MekDowal, *Dîroka Kurdan ya Rojê* (Lenden and New Yûrk, 2004), rr. 466-484; û Jordî Tejel, *Kurdên Sûriyeyê: Dîrok, Sîyaset û Civak* (Lenden, 2009).

²⁸ Binêrin ji “Destûra 49ê: Ji mal derêxistina xelkê Kurd? Nêrînek li ser encamê sîyasî û abûrîyê destûrekê”, KurdWatch, rapora 6. di Îlona 2008an, Destûra 49 ê kirîn, firotin û kêr girtina erdî di heremê bir bi sinor da dijwar kir. Partîyê Kurdî xebatê dewletê ji bo Erebi kirina (teerîb) bajarê Kurdan, şermezar kirin. Tevî ku ev destûrê heremê Ereba yê Hawran, nêzî sinorê Urdinê jî xistine bin bandor xwe, Binêrin ji ibid.

²⁹ Beşar Esad di axavtinekê da di sala 2007 bi berçavî şaşîyê serhejmarîya 1962 yan da îlan kir û di navbera ecanib û mektûmîna cudahî dana, û got pîrsgirêka ecaniba tene di demekê da gengazê ku rewşa mektûmîna bête çareser kirin. Hevvelat bûna herdu koma dibû sedema zêde bûna hejmara Kurdan li hember Ereban di bajarê Heseke da. Amude.com, 18 Temûza 2007 an. Bo çareser kirina ev pîrsgirêkê heya destpêkirina serhildana di sala 2011 an da çi pêngav nehatin avêtin.

³⁰ Rapora Koma Kirîzê, *Serhildana Gelê Sûriyeyê pê zivirînek hêdî*, herev.

³¹ di Adara 2004 an da, di Listika futbolê di bajarê Qamişloyê ku giringtirîn bajarê Kurdî di heremê Kurdî yê Sûriyeyê da ye, di navbera Kurdan û Ereban pevçûn çêbû. Temaşavanê Kurd ala xwe ya netewî bilind kirin û ji bo Serokkomarê DYA yê, Gorg W. Bûş, ku di sala 2004 an da êriş bir ser Eraqê durişmê piştgirîyê dan. Ev serhildane berferh bû di nava sê rojan da giş bajarê Qamişloyê girt. Xwepêşendera navena hermî ya partîya Bees şewîrandin û peykera Hafîz Esad hiweşandin; di bersiv da, Artîşê bi hezaran serbazê xwe ji Qamişloyê re şandin, û bi hovene serhildan serkut kirin ku bo sedema kuştina herîkê 30 kesa û birîndar bûna 160 kesî û girtina 2000 kurdan, Hemberî “Sûriye: bila zexta li ser Kurdan bi dawî bê”, Rêxistina Mafê Mirovan, 26ê Novembara 2009 an. Bo nêrînek giştî, Binêrin ji Julie Gauthier, “Les événements de Qamichlo: Irruption de la question kurde en Syrie?”, *Études kurdes 8: Errance et terre promise. Juifs, Kurdes, Assyro-Chaldéens* (2005), rr. 97-114; Robert Lowe, “Kurdên Sûriyeyê: Vedîtina gelekê”, Programa Rojhilata Navîn, Çatham House nivîsa rûniştina têgehîne (2006), rr. 1-8; û “Serhildana Qamişlo: destpêkirina rojên nû ji Kurdên Sûriyeyê re?”, KurdWatch, rapora 4.

³² Hevpeyvîna Koma Qeyranê, xebatkarek Kurdê Sûriyeyê, Hewlêr, 7ê Oktobera 2012 an.

Berteka her bajarekê gel yê di cuda bû. Bo mînak, di Amûda da koma ciwanê heremî beşdarî şorşeşê bû û serpêhatiyê xebatkarê ciwan yê ku di sala 2004 an da bi dest anî bûn, bi kar anîn, di heremê di da ku partî yê sîyasî yê Kurdan dihêz bûn, serokê ev partîya ji qirkirina hovane ditirsîyan û hestê serhildane bi taybet di bajarê Qamişloyê da, kontrok.³³

Rejîmê ji ber ku nedixwast hêzê xwe yê balkeş di bakûrê rojhilatê da xerc bike ji ber vê dixwast berî ji aloziya ev heremê bigre û herwisa dixwast sehildana dijbera wek serhildanek firqeyî ya Erebê Sûnî bide nas kirin û razî bûna netewê di biparêze. Û di encamê da, gel aloziyê heremê Kurdan bi nisbet hertemê di bi hişyarî bertek da û bi lez gel Kurda pêwendiyê sîyasî girê da.³⁴

Di nîsana 2011 an, paş ku serhildanê dij rejîmê di giş bajarê Erebî da çê bû. Rejîmê mafê hevvelatîyê ji çend hizar kurdê herema Heseke re dabîn kir.³⁵

Mebesta nehîni ji pêşkêş kirina ev mafi, razî kirina ev kesa û berî girtin ji serhildana Kurdan hemberî rejîmê bû. Zelal tine ku ev taktîke bibandore yan ne. hinek Kurd bi bawerin ku ev kiriyare bes tine, lê hesta wan wisa bû ku eger dij dewletê nexebitin, gengaze di pêşerojê da mafê zêdetir bidest bînin.³⁶ Hinek kesê di gel ev kiriyarê dijberin. Yek ji xebatkarê ciwan xelkê Qamişloyê ku di sala 2011 a da hevvelatî bûn bi dest anî bû, belgeya nasnama xwe ya Sûriyeyî ji Koma Kirîzaê re nîşa da û got, “Dema sala borî min ev belgeye girt, her ev rojê beşdarî xwepêşandana bûm”.³⁷ Herwisa Rejîmê çend girtîyê sîyasî yê Kurd di Oktobera 2011 a da hember lihev kirina xwe gelPYD ê serbest berdan. Ev stiratîjîye herîkê heta qasekê serketî bû, her wek yek ji kesê ku pêwendiyê baş gel PYDê heye, di destpêka sala 2012 da wisa axivî:

Niha rejîm lawaz bûye, ji ber wê em dikarin mafê taybet bi Kurdan bi dest bînin, her wek me di mijara hevvelatî yê da dît. Sûriyeyê pêştir Kurd ji bo serbazîyê ban dikirin û ji wan re belgeua hevvelatîyê dide lê paş bi dawî hatina serbazîya wan belge jê distand. Şexs bê hevvelatî nikare bi zagînî bizewice. Nikar mal, makîneyan tiştê di bikirin. di destpêkê da PYD ê ji endamê xwe xwast ku beşdarî xwepêşandana nebin, ji ber wê rolek mezin di bêdengîya heremê Kurdan da hebû û her ev mijare bû sedema pêşkêş kirina hevvelatîyê ji Kurdan re. zêdetir ji vê, 3 meh pêş, giş girtîyê PYD ê ji girtîgehê Sûriyeyê serbest hatin berdan.³⁸

³³ Ev xebatkare ku endaml Komîteyê Ciwanan di Amûdayê daye got, “Amûdayê da, di nava giş kesan da em di Sûriyeyê da yekim kes bûn ku paş Dera [cihê ku serhildan di Adara 2011 an da livê da destpê kir] yê me xwepêşandan bi rêxistin kir. Em bû yekim car di 29 Adarê da derketin kolana. Me dixwast em, wek bajarên di yê Sûrî gel serhildanê hevrê bin, herdu ala yê Kurd û Sûriyê di destê me da bûn û durîşmê me ji bi herdu zimana bûn. Me di xwepêşandanê ina heya gel bajarê Kafr Nubil ku bajarek – [Erebe] û ji ber durîşmê xwe yê rindik binav bû, berberî dikir – li ser ku posterê kîjan me rindiktirn. We me ji bûyerê 2004, yê Qamişloyê serpêhatî girtibûn, û ev carê xelkê zêde ketin nava kolana, ji ber ku hêviyê zêde hebûn”. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, Hewlêr, 9ê Oktobera 2012 an.

³⁴ Binêrin ji rapora Koma Kirîzê, *Serhildana Gelê Sûriyeyê pê zivirînek hêdî*, herev., 6ê Temûza 2011 an.

³⁵ BBC, 7ê Nîsana 2011 an. Destûra 49 (Nîsana 2011an) ji *ecanibê* hatî tomar kirî yan bê welat re hevvelatîyê pêşkêş dîke lê *Mektûmînan* nabîne.

³⁶ Hevpeyvîna Koma Kirîzê, Hewlêr, Kanûna duyema 2012 an. Kurdek di yê bê welat, ku di kempa Domîz di herema Kurdistana Eraqê da bibû penaber îdia dikir ku rejîmê gelek dereng dest bê “pêşkêş kirina” hevvelatîyê ji Kurdan re kirîye û kiriyare li ber fişare kirîye ne ji ber dilêxwe bo “zivirîna mafê wan” ji wan re. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, Domîz, 7ê Cotmeha 2012 an.

³⁷ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Xebatkarek Kurdê Sûrî, Hewlêr, 6ê Oktobera 2012 an.

³⁸ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Kurdistana Eraqê, 7ê Kanûna duyema 2012 an.

B. *Tevgerê Heremî*

Di berteka serhildana di hemî heremê welat, tevgerê kêr dijî rejîmê ji alî Kurdan ve birê vê çûn, ku di esasa wan da komê ciwanan ku pêş da hebûn yan wek “Yekîtiya Hevrêziyên Heremî” (LCC) ji nû da saz bibûn, cih digirtin.³⁹ Xebatkarê ciwan pê bikar anîna Facebookê û medîyayê di yê civakî dest bi rêxistina xwe dikirin. Herwek yek ji wan dêjî:

Di destpêkê da me di, Amûda da, biryar girt ku em koman saz bikin tenê ji ber ku em xwepêşandanê xwe bi rêxistin bikin, paşa Amûda dora Res el-eyn [Serê Kanîyê di Kurdî da] û Dêrikê gihiştê. Di dawîya 2011a da, giş Yekîtiya Hevrêziyên yê Kurd di Yekîtiya Hevrêziyên Ciwanên. Di sala 2012 a, veqetînek saz bû, û neh komê ji hevpeymanîyek yek di bi navê Yekîtiya Avahî da cih girtin.⁴⁰

Durişmê ev xebatkarane her wek durîşmê bajarê dîye, ewan jî dixwast ku “dewlet hilweşît” (isqat el-nizam). Ev xebatkarane bi giştî, ermanca xwe ya hevpar gel beşê di yê civakê nîşa dian. Rojnamevanek Sûriyeyî dupat dike: “Dema ku em di Hema yê da durîşmekê dibihîsin, rojek paşê her ev durîşm di Qamişlo yê da dihat bihîstin. Dijbera [Yekîtiya Hevrêziyên Ciwanên Kurd (LCC)] ê xwe wek parekî dijbera dizanî, û dema ku dewletê di Homs û Hema yê da êriş dibirn ser xwepêşandana, LCC yê Kurd dixebitî ku peyama hevzemî ya xwe nîşanî xelkê ev herema bidin”.⁴¹ Xwepêşandan ku bi giştî di rojê inê da birêve diçû, gel tevgera serhildanê di giş welat da ku paş nêvêja dawîya hefteyê wek xala destpêkê bo kom bûnê bikar dînan, wekyek bû, tevî ku gelek Kurdên sekular ditirsîyan ku di Şamê da rejîmek islamî bibîte desthilat dar.

LCC yê Kurdî her di destpêkê da rastî dijberîya partiyê sîyasî yê Kurdî bûn ku hez nedikirin beşdarî xwepêşandanê hember rejîmê bin. Xebatkare kurd dibêjî:

Partiyên Sîyasî xelê ji xwepêşandanê dilsar dikirin. Gelek hêcet ser vê mijarê hebûn. Hineka bawerî bi hilweşana serhildanê hebû. Herwisa dilnigeranîya wan ev bû ku ciwanin tevgerê dij bi partiyê kevin saz bike. Û gelek kesan jî dixwastin ku gel dewletê hevpeyvîn saz biken. Xebat karê serbixwe xwepêşandan saz dikirin û gelek ciwana biryar girt ku partîya bi cî bêhlin.⁴²

Zêdetir ji vê, ji ber ku xwepêşandana LCC ya li ser helweşana rejîmê bû û çî tevgerê sîyasî alîkarîya wan nedikir, ev komene rastî êrişa PYDê hatin, ji ber ku ev partiyê tepisandina xwepêşandanê di heremê Kurdistanê da wek pişkek ji xebatê kontrol kirinê dizanî.⁴³ Di encamê da, gelek LCC ku di Qamişlo yan Amûdê da bûn ji ber ku di pêşîyê da PYD di ev bajarane da bû, bêhêztirîn komê LCC yê bûn.

³⁹ Ev Komene ji, Tevera Ciwanên Kurd, Yekîtiya Lihav kirina Ciwanên Kurd û Yekîtiya Ciwanên Kurd, pêk hatibûn.

⁴⁰ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Xebatkarek Kurdê Sûrî, Hewlêr, 9ê Oktobera 2012 an. Hemberî gotinê Abdulsalam Osman, damezrênerê Yekîtiya Hevrêziyên Ciwanên Kurd di Kanûna 2012 an da, girîngtirîn komên hevrêziyên ev komene bûn; koma wî, Avahî, Ciwanên Jidayikbûna Azadiyê, Tevera Ciwanên Şoreşê yên Kurd, Tevera Ciwanên Kurd û Sewa. Bo zanîne zêde Binêrin ji www.kurdwatch.org/Sûriyeyê_article.php?aid=2719&z=en&cure=240.

⁴¹ Hevpeyvîna telefoni ya Koma Qeyranê, Adib Abdulmajid, 1 Şubata 2012 an.

⁴² Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Xebatkarek Kurdê Sûrî, Hewlêr, 9ê Oktobera 2012 an.

⁴³ KurdWatch hinek ji bûyerê ku hember rapora, endamê PYD ê û aligirê wan, êrişî ciwanên dijberî rejîmê kirine, yan gef li wan xwarîye û yan revandine, tomar kirine. Li gor ev raporane di 7ê Îlona 2012 an, PYDê sê çalakvan li Amûdê girtin û paşa êrişê pê dar û keviran êriş birine ser xwepêşandanê ku dixwastin wan rizgar biken; di 29ê Hizêrana 2012 an, endamê PYD di Eyn el-Erab û Efrîn êrişî

Terora Meşal Temo damezrînerê Tevera Pêşerojê, ku partiyek biçûk ya Kurdê Sûriyeyî bû û bi tundî gel dewletê dijber bû û girêdanê nêz di gel xebatkarê ciwan hebû, di 7ê Oktobra 2011 a da, bû sedema xwepêşandana herî mezin heta îro di ev herema da. Temo yek ji ev sîyastevanê Kurd bû ku di xwepêşandanê dij rêjîmê da beşdar dibû û daxwaz hilweşana rêjîmê dikir, û herwiha beşdarî Encûmena Netewî ya Sûriyeyê (SNC) bû, anku hevpeymanîyek ku ji komên dijber û bi taybet Erebb saz bibû. Ev ji aliyê kesê ku cilê sîvîl li ber da bûn hat kuştin û di demekê da ev bûyer qewimî ku ew beşdarî civînek sîyasî di malekek şexsî di Qamişloyê da beşdar bibû. Wek berçav ev bûyere ji alî dewletê we hat qewimîn, lê di wê mijarê da gumanên mezin li ser têkilîya PYD ê bi vê kiryarê jî.⁴⁴ Tevî ku LCC yê Kurd îdia diken ku di gişî inê paş terora nêzî 10,000-15,000 xwepêşander ketine kolanê Qamişloyê lê çî dosye bo dubat kirina ev gotinê tine. vîdyo yê YouTube ê ku dupat kirina wan jî pir zehmete, bi giştî hejmara xwepêşandera 1000 kes nîşa diden.⁴⁵

Cudayî wan îda ya ne, xwepêşandana ku terora Temo bû sedema vê, nedomî. Ji ber ku komê ciwanên Kurd di bin fişara da bûn heta ku di nava serhildana Sûrî û herwiha di nava sîyaseta Kurdan da bêcîh bimîne. Sedema ev pirsgerêkê ev bû ku ev komene ji ber zêde bûna dijberiyê nava Kurdan – ku bi giştî ji aliyê partiyê sîyasî, û herwisa bi hoya astengiyê zêde di lihev kirina gel komê mixalîfî na – Kurdî di cihê di da zêdetir dibû- û herwisali ser vê hindê ku ewan neşêya ev xwepêşandana giştî bêxne nava pêvajoyek sîyasî ya zelal, qerimîn. Li ser gotina yek ji xebatkara:

Komê ciwanê Kurd roji bi roj tûşî veqetînê bûn. Me di destpêkê da dixwast em gel komîteyên ciwanan di heremê di yê welat da lihev bikin, lê ev kiryare herdem diwartir bû. Ji Qamişloyê heya Şamê pê makîneya nêzî 9 demjimêrka rêye. Partiyê sîyasî jî xebitîn ku hinek ji komîteyê ciwana nêzî xwe bikin. Ewan di destpêkê da ji ev koma re çek û dirav didan. Ji ber vê veqetînê di nava xelkê da zêde bûn.⁴⁶

xwepêşandana kirin; û di 12ê Temûza 2012 an, aligirl PYDê êrîş birin ser çend komê ciwanan di Al-Malikiyah ê da. Binêrin ji www.kurdwatch.org/index.php?cid=245&z=en. PYD ev tawane qebûl nake. Salih muslim hevserokê PYDê ji KurdWatch re got: “We nûçeyek belav kir, tê de PYD bi hin kiryanan tê gunehkarkirin. Em vê yekê qebûl nakin PYDê rêxistineke sîyasî ye. Em zordariya ji ber armancine sîyasî û çewisandina mirovan red dikin, em wê riswa dikin PYD kesek nerevandiye û gef li tikesî nexwariye. Ka ji min re kesekî bînin ku dibêje ew ji aliyê PYD ve hatiye revandin an gef lê hatiye xwarin. Yek kesê nîşanî min bide ku bêje PYDê ev revandiye û gef lê xwariye. Ev tenê propaganda ye, ku armanca wê tenê wêneyê PYD û tevera azadixwaz a kurdî reş bike. Em vê yekê qebûl nakin”. Li gor KurdWatchê, 8ê Çiriya paşîna 2011an.

⁴⁴ Di 8ê îlona 2011ê de Mişel Temo ji hewildaneke kuştinê filitî. Piştî hewildana kuştinê wî ji KurdWatchê re gotibû: “Biryar a rêjîmê ye. Lê teqez kesên nas wê biryarê pêk bînin. Çeteyên (şebîh) rêjîmê pir in...Berî niha li Kobanî xortek hatibû revandin, li Serê Kaniyê du kesan lédan xwar û li Dêrikê[Al-Malikiyah] hewildana revandina kesekî pêk hatibû”. Ji ber ku ev kiryarane heû ji aliyê PYD ê ve pêk hatibûn, gengaze Temo dixwaze balê nişîne ser rola PYDê di terore xwe di meha îlonê da. Binêre jî: www.kurdwatch.org/index.php?aid=2077&z=en&cure=232. Tevî ku çend rayedarê KNCê û Kurdên serbixwe yê Sûriyeyê bi şexsî îdia diken ku PYDê Temo kûştîye, lê xelk rêjîmê qatîl dizane. PYD, Tirkîyê berpirs dizane, lê Lêkolîner ev yekê bawer nakin ji ber kû, Temo yek ji ev Kurdan bû ku beşdarî SNC yê bibû û SNC jî di bin destê Tirkîyê da ye. Binêrin ji www.kurdishglobe.net/display-article.html?id=B401BD71512EFC6525D69EA3048CD6F7.

⁴⁵ Bo minak, Binêrin ji www.youtube.com/watch?v=a_pr-YhoawE; www.youtube.com/watch?v=P5gHLA29m8k; www.youtube.com/watch?v=KmcMg5niuxg; and www.youtube.com/watch?v=pLPefehencs.

⁴⁶ Hevpeyvîna Koma Kirîzê, Xebatkarek Kurdê Sûrî, Hewlêr, 6 Oktobra 2012.

Ya Balkêş eve ku. PYD hiriş dibir ser xwepêşandanê dij bi rejîmê û xwepêşandanê ku ji alî wan vê birêve dicûn, zêdetir bo piştgirî ji PYD ê bûn heya dij bi rejîmê. Di dawîya cotmeha 2011 an da paş damezrandna KNCê ji her ev meşe hat domandin û xwepêşandanê wan jî bo xurttir kirina bingeha xwe bû heya dij bi rejîmê.

C. Serokatî dikeve dest partiyê siyasî da

Li kêlega xwepêşandanê ku ji aliyê ciwane we hatibûne birêxistin, xwepêşandanê di ciyawaziyê taybet bi xwe hebûn û bi şûna yekbûn gel serhildana giştî, nîşaniya progremê taybet bi wan bû. KNC û PYD durîşmê neradikal hember rejîmê bikar dianîn, heya dema hestê netewperestiyê Kurdî zêdetir û zelaltir dibûn jî – pirraniya ev durîşmane “‘Ne’ bo Beesê û ‘ne’ bo hêrişê biyanî” bûn.

Bi taybet PYD zêdetir hestê Kurdayetiyê di xwepêşandanê xwe da nîşa dida û ev kiriyare pê bi kar anîna nîşanê Kurdî û herwisa îlana piştgirî ji Abdûla Ocelan re serokê PKK ê ku di Tirkîyê da girtiyê bi çî dîna. Herwek lê pêşiyê da hat bas kirin, PYD ê kiriyarl xwe pê vê hecetê nerm kiribûn ku digotin ev kiriyare alîkarîya Kurdan dike ku ji dewletê mafê xwe bistînin.⁴⁷ KNC jî dibû sedema dilsariya xwepêşandan dijî dewletê, û di şûna vê da xwastikê vê îlan dikirin ku taybetî bi Kurdan hebû. Yek ji berpîrsê fermî yê KNC ê wiha zelal kir:

Di destpêkê da, demaserhildan destpê kir, me nedixwast em gel kesên zêde beşdar bin ji ber ku eve bizavêke taktîkî bû bo berî girtin ji kuştina xelkê. Giş kesê dizanî ku di xwepêşandanê tevgerê Bihara Erebî, Ereba Roja îne xwepêşandan dikirin. Lê me Kurdan biryar girt ku em roja Çarşemî yê xwepêşandanê bikin, heya ku em xwe ji wan cuda bikin.⁴⁸ Paş damezrandina KNC ê, xelk kêmtir li ser “helweşana rejîmê” ravesta û zêdetir ser bidest anîna mafê serbixweiyê bo Kurdan û “guherrîna giş pergale” [*taxyîr al-nizam*] daxwaz dikirin.⁴⁹

KNC îdaya piştgirî ji têperîna demokratîk hebû. Abdilhekîm Beşar, serokê PDKS ê, Birayê partiya KDP ê, got, “KNC daxwaza ‘guherrîna rejîmê’, dike ne ‘helweşana rejîmê’, ji ber ku ‘helweşan’ peyvek bişidete, lê ‘guherîn’ ser têper bûnek demokratîk dupat diker. Em ji ciwana re iznê didin ku We let the youth call for ‘helweşana rejîmê’ bixwazin, lê em xwe hez dikin pîrsgirêkê bi rewşek dîplomatik birêve”.⁵⁰ Yek

⁴⁷ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, kesek nêzî PYDê, 7ê kanûna duyema 2012 an. Di hember da, ev partiyê bûye sedema parastina Kurdan di hember zextê ku di cihê di da em dinînin. kesek nêzî PYDê gotina jêr dibêji: “Em durîşma ‘helweşana rejîmê’ bikar naynin, ji ber ku eger em wisa biken, gengaze bûyer Homs û Hema yê di Kurdistanê da ji biqewimin, û berevajî Homs û HeGulanaê, eger di Kurdistanê da qirkirin saz bibe, Birayl Misilman [Ku beşek mezin ji SNC pêk tînin] û kesê di, ev yekê nabînin”. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, 7 kanûna duyema 2012.

⁴⁸ LCC yan dixwastin bo yekbûn gel xwepêşanderê Erebê Sûrî wek wekhevê xwe di Homs. Hema û Cihê di Roja îne xwepêşandan bikiin. Lê serokê siyasî yê Kurdan di herdu partiyên PYDê û KNCê biryar girtin ku roja Çarşemî yê xwepêşandanê bikin, heya ku xwe ji wan cuda bikin.

⁴⁹ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 31ê Kanûna 2011 an. Fuad Hussein, serokê Karmenê, serokatiya KRG ê, dibêjê, “Dema ku di Sûriyeyê da serhildan destpê kir, me gel birayê xwe anku partiyê Kurdên Sûriyeyê rûniştinek saz kir û pîlanê stratîjîyêkê danan. Heke herev demê da wan dest bi xebatê kiri ba, rejîmê tê yekser êrişî wan kiriba û ew ji cudaxwaziyê re tewanbar kiribana. Lê me xwast ku em xebatê xwe hêdi hêdi dest pê biken; di seretayê da dibî em bizanin ku kesên di[xwepêşandanê] destpê diken yan na, û paşa me [Kurdan] eger biryara bêşdar bûnê girt, em xebatê xwe bi aştîyane birêve biben û daxwaza guherîna demokratîk ya rejîm biken.”. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 14 kanûna duyema 2013.

⁵⁰ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 28ê kanûna duyema 2012 an.

ji endamê di yê KNC ê ev gotine bi rewşek cuda dibêji: “Wisa nîne ku em naxwazin rejîm helweşît. Em hevî darî 1,000 car jilweşît. Lê eger jêrxanê siyasî neguherin, bê ku rejîm bimîne yan here, em Kurd mafekê bidest naynin. Ji ber vê em dixwazin ku rejîm biguherî, ji ber ku ev jêrxanene, fikrê dewleta zalim zindî diken”.⁵¹ Bi gotinek dî, bê pêşkêş kirina serbixweyîyek zêdetir ji bo Kurdan, KNC ci bersiva bû çareser kirina pirsgirêka Kurdan di Sûriyeyê da nabîni, ferq naket kû kê desthilatdar bî.

D. *Bi serketina PYD ê*

Li kêlega sîyasetê ferq û cudayîyê hember Kurdan, rejîma Sûrî hinek çaran jî dî lihev kirin gel PKK ê û sazîyê girêdayî gel vê da çûuy ji bo ku di lîstika hember Tirîyê û Eraqê wan wek Karteke amade bikar bîni. Heya sala 1970 a, bi bawerîya Şamê hebûna Kurdan di bakûrê rojavayê Sûriyê ji hebûn Erebe Sûnî ku bihev re dijîyan baştir bû, û rejîmê Pêwendîyê Erebe Sûnî gel Eraqê ji xwe re metirsîyek ewlehî dizanî. Di navbera Sala 1980 û 1990 da, pêwendîyê Tirkîyê û Sûriyeyê li ser bajarokê Hatay (ku Tirka ev di sala 1939 xisibû ser axa xwe); pêwendîyê Tirka û Israîlê; û birryara 1983 ya Enqerê bo bina kirina bendavek mezin bi navê – Atatürk – li ser Çemê Firat, tam li ser cihê bakûr ku av dihate Sûriyeyê, tûşî alozîyê bû. Di vê demê da ji ber dilgiranîya Serokwezîr Hafîz Ased, bo ku Tirkîye serkanîyê ava welatî wî bêxwe destê xwe, wî jî piştgirîya xwe ji PKKê re zêdetir kir û di axa Sûriyê û ji PKKê re cî.⁵² Tam di sala 1998 a li ber metirsîya kiryarê çekdarî yê Tirka, Sûriyê PKK ji axa xwe xiste der, û ev Partîyê kempê xwe birinê çîyayê Qendîlê di bakûre Kurdistanê.⁵³

Gel geşbûna pêwendîyê di navbera Tirkîyê û Sûriyeyê, pêwendîyê rejîma Sûrî gel PKKê xira bû. Di sala 1999 peymanê Adana di navbera Şam û Enqerê, ji hêzê ewlehî yê Sûriyeyê daxwaz kir ku endamê PKKê ku di nava welat da mabûn, serkut bike. PKKê di sala 2003ê ya bi nehîn PYD wek çîqa xwe ya sîyasî di Sûriyeyê da damezrand; û herwiha pala xwe da xizme endamê xwe yê Sûriyeyî ku hejmar wan gelek bûn û beşdarî pevçûnê dij bi Tirka dibûn.⁵⁴ Qir kirina hovane ya serhildana Qemîşliyê di sala 2004 an da, ji alîyê rejîmê berçav dij bi endamê PYDê rû da ji ber ku berpirsê dewletê bi bawer bûn ku wan di serhildanê da rola serokatîyê hebin.⁵⁵

Gel serhildana 2011 an, ew rewşê guherrî. Paş xebatê bê encamê Beşar Esed bo guherrîna rewşê, Tirkîyê pêwendîyê xwe gel Sûriyeyê qut kirin û bû yek ji çalaktirîn piştîvanê.⁵⁶ Di bertyekê da, Beşar Esed rêye di nav kiryarê bavê xwe da bijart, û hem

⁵¹ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 5ê kanûna duyema 2012 an.

⁵² Binêrin ji Gil Dibner, “dijminê dijminê min: Tirkîye, Israîl, û Rojhilata Navînern hevsengîya hêza”, *Harvard International Review*, 12ê Kanûna yekema 1998 an.

⁵³ Ji bo xwandina paşeroja zêde li pêwendîyê Tirkiyê û Sûriyeyê, Binêrin ji Rapora hejmara 108 a Koma Qeyranê, Rojhilata Navîn, *veguherîna Kartan? (D): tam bûna stratîjî ya Sûriyeyê*, 14ê Kanûna yekema 2009 an, rr. 5-8.

⁵⁴ Hemberî gotinê kesek ku pêwendîyê xurt gel PYDê hene, nêzî 3,500 ji şerrvanê PKKê ku di pevçûnê gel Tirkîyê da hatine Kuştin Sûrê bûne. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, 7 kanûna duyema 2012. Yek ji rêyê ku PYDê alîgirê xwe kom dike, ev ku merasîmê bir anîna gerilayê xwe ye hatî kuştin bi rêve dibe, herwek di wêney ku ji alîgirê PYD tê dîtin, alîgirê av partîyê posterek bilind kirine ku ser hatîye nivîsîn: “înaşehîda [û] Azadî”, www.facebook.com/media/set/?set=a.369729856424259.88910.252366188160627&type=3.

⁵⁵ Binêrin ji “Neditîna Komî”, Rêxistina Mafê Mirovan, 26ê Çiriya paşîna 2009 an.

⁵⁶ Di destpêkê da Tirkîyê îdiaya reformê rejîme rast nixand û di hevdiîtinê bilin da pêşniyara alîkarîya sîyasî û zanîstê teknîkî ji Şamê re pêşkêş kir, paşê hevdem pêwendîyê xwe gel mixalîfan saz kir û ji serkut kirin xelkê rixne kir. Heta nivîya 2011, hevsengîya ev helwestê bû bi zirara rejîmê. Binêrin ji Rapora Koma Qeyranê, *Serhildana Gelê Sûriyeyê pê zivirînek hêdî*, herev., 6ê Temûza

bo berî girtin ji xwepêşandanê dij bi rejîmê û ji vê balkêştir bo bihêz kirina desthilata xwe hember Tirkîyê û metirsî dan ji Tirkîyê re ku disa PKKê bihêz dike, dû lihev kirina gel PYDê çû.

Ev guherîna rewşê, derfetek baş da PYDê ku hêza xwe di Sûriyeyê da berçav bike. Ev partiyê Encûmena Gelê Rojavayê Kurdistanê (PCWK) damezrand, ku ev bi şûna encûmenê heremîyê bijartî da nasîn û armanca vê pêşkêş kirina xizmetê civakî bû. Hember gotinê ye ji nêzikê PYD ê, “di PCWK ê da nûnerê bajarên Kobaniyê, Qamişloyê û Şêyx Mesûd a Helebê [ku bi pirranî Kurdin] hatin cî girtin. Di PCWK şaredar û serokên heremî beşdarin ku xebatê şaredariyê bi şûna dewletê bicî dînin. Ev encûmene di 12 ê Kanûna yekma 2011 an da hatiye damezrandin û niha 320 endamê wê heye”.⁵⁷

Armanca xebatên PCWKê kom kirina piştgirîya ji bo PYDê ye bi rêya komê civakî, anku ji rêya pêşkêş kirina xizmetê civakî û curek desthilat darî di heremê ku tûşî valahiya desthilatdariyê bûna.⁵⁸ Ev encûmenê dixwazî modelekê pêşkêş bike ku ji gendelî û bêpergalîya ku di nava KNC ê da berçav bû xwe dûr biger. ⁵⁹ Lêkolinkarek Kurdê Sûrî dibêje:

Bi gotinê PYDê, PCWK ji ber vê hate damezrandin ku : PYD ligel xelkê yekgirtîye, û ci pêdivî ji partiyê dî re tine. wan herdem kiryarê wisa kirine. Di sala 1992 ya, dema ku dewleta herema Kurdistanê, di Kurdistanana Eraqê da hat damezrandin. PKKê Encûmena Gelê Kurdistanana Rojava di Birûkselê da hemberî vê damezrandin, ji ber kû nedikarî gel Hikometa Herema Kurdistanê (KRG) bibe yek. Niha ku KNC ê di Sûriyê da hatiye demizrandin, PCWK her gotinê xwe dubare dike: Gel digel me daye, û em gel partiyê Sîyasî [Kurdî yê dî] hevrê ne, li cihê ku dijberî wan bin.⁶⁰

PYDê ji dema destpê kirina xebatê xwê, Hêza xwe deyderî rewşa rêxistina xwe ye. Ev partiyê Encûmenê Heremî yê Gel (PLC), damezrandin û her yek kir berpîrsê xrbatek taybet di heremê Kurdî yê bi destê xwe da. PLC di bin biryara saziyek navendî anku Lijneya Lihev kirina Navendî (CCC), ku ji berpîrsê her beşekê pek tê û

2011 an; û “Têgehîştina Mixalîfê Sûriyeyê: hevpevîvînek di navber Turkia, Amerîka, û Sûriyeyê”, Projeya Demokrasiya Rojhilata Navîn, 8ê Hizêrana 2012 an.

⁵⁷ Hevpeyivîna Koma Qeyranê, kanûna duyema 2012. rêznameya PCWKê dixwaze xebatê wek, damezrandina encûmenê heremî, ava kirina navendê tendiristî, werzişî û çandî, zanko ya mafê mirova, dibistan û navendê mafê jinan li ser dubat kirina perwerdeya Kurdî, geş kirina rêxistinê mediyayan û navenda mafê jinan û xebat bo zivirandina navê Kurdî yê bajarana û gûndan di heremê Kurdî yê Sûriyeyê da, bivî bîne. “Rojhilata Navîn û Demokrasi: Bûyerên dawî yê di Sûriyeyê û rewşa Kurdan”, rûniştina PYD ê gel Koma Qeyranê, Brûksel, 12ê Adara 2012 an.

⁵⁸ Bo minak, PYD di Efrînê da îdia dike ku pevçûnek hember çandina heşîşê birêve birîye, u bal dikşîne ser hêjayîyê xwe yê birêvebirîyê û berpîrsîyê sivîlî yê xwe. www.facebook.com/photo.php?fbid=397322800331631&set=a.253541481376431.66744.252366188160627&type=1

⁵⁹ PYDê bi taybet ji hêla ewlehîyê vê xwe bibandor nîşa daye. Siamend Hajo ji KurdWatchê, da dibêje, “PYDê endamê taybet hene, lê xelk ji niha beşdarî PYD ê dibin, ji ber ko ev kome bihêzê. Hinek kes di Qamişloyê da dêji. Her çî nebe, PYDe dikarî kolana kontrol bike û em piştgirîya wan diken. PYD ê bi berçavî ji partiyên di yê Kurdî, serpêhatiyê zêdetir hene; ev bê pêşkêş kirina berpîrsîya wekparastin ji kolana, ji ciwana ra hesta beşdar bûnê didin. Ev benzîne bi erzanî difroşin û serdana malbatê lawaz dikin û xizmetê wisa pêşkêş dikin. Berevajî ya vê, çend ciwan îdia dikin ku, diravê ku KNC yê ji KRG ê wergirtîye, bê encam kirine. Ewan nûnerek ji KRG ê şandin û rexne ji ev biryarê kirin ku çima bi şûna dirav ji saziya KNC ê re bê dayin ji endamê vê re hatiye dayin û paşê KRG ê ji ev nûnerî re ji rirav dide, lê ev ji ev diravî ji xwere radike.” Hevpeyivîna Koma Kirîzê, Berlin, 7 Adara 2012.

⁶⁰ Koma Kirîzê pêwendîya telefonî, kanûna duyema 2012 an.

di sala 2007 an da hatiye damezrandin, birêve diçî.⁶¹ Yek ji endamê PYDê ku berpîrsê ciqa vê ya ciwana ye, got:

Em hember ideologîya Ocelan bi bawerî ku birêxistin kirina civatê pêngavek pêdivî ye bû gihîştin ji pirojeya sîyasî ya me li ser xweserîya demokratîk. PYD tenê partîyek sîyasîye û pişkek ji projeyek mezin e bi navê Tevger ji bo Civaka Demokratî (Harakat lil-Mujtamaa al-Democratiya), û herwisa tengera ciwana (Hereket el-Şebab), tevgera jina (Hereket el-Mere yan Yekîtî Star) û sazîyê zimanê Kurdî (Mûesêset el-Lûqa al- Kurdiya) jî li ber digrin.⁶²

Hevdem gel destpê kirina serhildanê, PYD ê beşa ewlehî yê jî lê zêde kirîye û rêvebirîya Komîteya Berevanîya Gel dike û ev jî li ser xebatê Yekîtîyê Berrevanîya Gel, lênêrînê diken. Xebatê sazîya dawîyê wek hêzên polîsa ne. û hatine şûna polîsî Sûriyeyî ku di bin destê wezaretê hindîrê di Şamê da ye. Ev yekîtîyênê pê bikar anîna kesên heremî, pergala keremê Kurdî diparêzin.

PYDê herwiha komek çekdarîyê bi navê Yekîneyên Parastina Gel (YPG), damezrandîye. Ev kome berî serhildanê jî hebû lê paş serhildanê, wek şûngirê Artesê xebitîye, sinorê heremê pirranî Kurd, herwiha sinorê Kurdistan Eraqê û ji hemîya balkêştir pişkek mezin ji sinorê gel Tirkîyê jî diparêze. YPG herwisa di bajara da li kêlega Yekîtîyê Berevanîya Gel, navendê kontrol kirinê û lênêrînê, danane û ewelehiya çûn nû hatinê di rêya û avahîyê dewletê dabîn kirine. Alîyê balkêş di hebûna PYD ê da çekdar bûn wê ye ku bûye sedema metirsîya Tirkîyê û komê Kurdî yê dijber.

Di Temûza 2012 a da, pêwendîyê di navbera PYD ê û rejîmê da pir alozî hebûn û herdem ji diguherîa. Bêguman berjewendîyê kurtedemî yê herdu yan gel hev têkilî hebû, rejîm ji pevşûnê di navbera Kurd û Tirka û herwisa di navbera Kurd û ereba mifa werdigirt, û di hember da PYDê jî derfetek bo xurttir kirina rewşa xwe bi dest anî bû. Lê hinek jî dijberîya wan hebû. Ji alîyê desthilat darîya PYDê li ser heremê Kurdan dibû sedema lawaz bûna desthilatdarîya rejîmê; ji alîyê dî, ji ber ku Kurdên Sûriyeyî nefretê kûr ji rejîmê hene, bêguman îdiayê lihev kirina herdemî ya PYDê gel Şamê zîrarê gehandîye bawerbarîya vê. Di destpêka sala 2012 an da, ev tevgerê xebat dikir ku etîketa “şebîhe ya Kurdî” pê mifa wergirtin ji medyayê xwe yê civakî li ser xwe rake, û dijberîya xwe gel dewletê nîşa bide. Ev partîyê bi rewşek bipergal dest bi bikaranîna Feysbookê kir heya gotin û lêkolînê dij bi rejîmê nîşa bide, lê gelek gotinê hatî pêşkêş kiri li ser bilindkirina PKKê.

Nexweşîyê di navbera partî û rejîmê di meha gûlanê 2012 da zêdetir hate berçavê dema ku hêzên ewlehî yê dewletê hinek xwepêşander û alîgirê tevgerê girtin û hember

⁶¹ PYDê, CCC ê di dema kongreya xwe ya sêyemîn di sala 2007 an da damezrand. Di vê demê da ev komîteye 11 endam hebûn. Di dema kongreya çarim ya ev partîyê di meha Tabaxa 2012 an da ev hejmare bû bi 24 kes. Here beşek berpîrsê xebatek taybet bû û bi berferhbûna desthilatdarîya PYD ê di salên 2011 û 2012 an da, di giş bajarê Kurdan da navend damezrandine. Bo mînak, beşa sîyasî gel navenda partîya PYD ê pêwendîyê digrî; beşa ciwana ji hêla sîyasî, ciwanên Kurd perwerde dike; beşa çandî navendê parastina ziman û çanda Kurdan birêve dibe, herwisa sazîya ciwanan, jin û şehîdan, û beşa mijarê jinanê berpîrs, di bin destê jinê nîvçekdar yê sîysî, daye. Giş beş di Efrînê da ,ku cihê xebata dirêj ya PYDê ye, da dimînin. Di hinek bajaran da beşe taybetî tèn damezrandin; bo mînak , ji ber hebûna çavkanîyê gazê di Dêrikê da, PYD beşek ji bo gês kirina çavkanîyê sirîştî damezrandîye. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, endamê komîteya ciwanên PYDê, Hewlêr, 4ê Oktobera 2012 an.

⁶² Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 7ê Oktobera 2012 an. Ji Tevgera Civaka Demokratîk re TEV DEM ji dibêjin.

rapora piştgirê rejîmê çend kes ji alîgirê PYD ê di helebê da kuştin.⁶³ Di vê demê da, tona PYDê (di durîşm û gotina da), hember rejîmê gelek tûj bû.⁶⁴ Alan Simo, berpîrsê karûbarê derve yê ev partîyê ev guherrînê nîşa dide: “Me ev serhildane, alîgirê Demokrasî yê dizanî û di serhildana Demokratîk di hember çar heta pênc dehsala da bi başî beşdar bûn. Heke em alîgirê rejîmê bûn, çima diba wan hevalên me di helebê da kûştibana?”⁶⁵ bo bihêz kirina ev mijarê, berpîrsê PYDê di axivtinê xwe da dijberîya dîrokî û pevçûnê xwe gel rejîmê destnîşn dikirin. Hevserokê PYDê, Salih Muslim got:

Xelk me tawanbar dike ku em gel rejîmê ne, lê zêdetir ji dehan sale ku em beşek ji pevçûnê gel ev rejîmê ne. partîya me bi tenê ji serhildana xelkê di 2004 an da di Qamişloyê piştgir da, û endam me bi çaran rastî êrişê hatine. Her di destpêka serhildanê da em jî gel bûne, û bûne beşek ji dijberên NCB [Rêxistina Lihevkirina Netewî ji bo Guherrîna Demokratîk] yê. Me di meydana da ji şehîdên weh şehîdên Helebê hebûne. Heke rejîm niha êrişî me nake, sedema vê ev ku ev dizane ku nikare hemberî me serketî be.⁶⁶

Derfeta rastî bo PYD ê ji bo pêşve çûnê – û bo zext li ser rejîmê – di Temûza 2012 an da û demekê kete dest ku PYD ê bo berçav kirina hêza û serbxweyî ya xwe gelek avahîyê dewletê di heremê Kurdan da xistne dest xwe. Kesek kû pêwendîyê baş gel PYD ê hene dibêje:

Me ji rayedarê bajara re got ku wan 24 demjimêrk derfet hene ku avahîya vala bikin yan jî emê pê zor ê bigrin. Polîsan Efrîn û Kûbanî [Eyn el-Erab] bê pîrsgirêk bi çî hêlan, lê di Dêrikê da [El-Malikiyeh] paş hinek berxwedana paşve çûn. Me komîteyek bo parastina Aşûrîya, Ereba û xelkê di saz kirîye. Niha pompeyê benzînê di dest me danê û em benzînê difiroşin û mehaneya endazyarê xwe didin. Ji ber ku pergal bilav nebe; eve tam ev tişte ku PYD niha perpirsariya wê heye.⁶⁷

Çavkanîyê dij bi PYD ê, wek rayedarê Tirk û sîyasetvanê Kurd ê Sûrî yê serbi partîyê dijber, dibêjin PYD ev serhildane bi alîkarîya rejîmê bi cî anî. Bû mînak, serokwezîr Erdogan îdia dike ku Esed zêdetir ji pênc bajara radestî PYDê kirin.⁶⁸ Raste ku zêdebûna desthilatdariya PYD ê di bakûr da, bêguman gelek mifayê gengaz ji bo rejîmê hene, wek bisinor kirina giş komên dî û berî girtina wan ji bo bikar anîna sinor, lê hember bilinbûna rewşa tevgerê, gelek xelkê Sûriyeyê – hem dost û hem dijminê rejîmê – ji armançê cudaxwazî yê Kurdan ditirsin; û, ev mijare alîkarî dide stratîjîya dewletê ya cudahî saz bike û hikomet bike.⁶⁹

⁶³ Di 3ê Gulana 2012 an, alîgirê PYD paş biçavbûna endamek tevgerê, Abdûlxaliq Hesen, ji aliyê hêzên ewlehîyê rejîmê ve, ji ber dadgehê xwepêşandaneke rê xistin. Hêzên ewlehî êriş birne ser xwepêşandera û du kes biçav kirin û ev mijare bû sedema xwepêşandaneke mezintir di Amûdê da. Li gor rapora, PYDê ji du endamê hêzê ewlehî dîl girtin heye xwepêşander her di ev şewê da, serbest hatin berdan. Li gor rapora her di ev mehê da, çar endamê PYD ê ji aliyê alîgirê rejîmê di taxa Şêyx Meqsûda Helebê hatin kuştin. Binêrin ji www.kurdwatch.org/index.php?aid=2518&z=en&cure=245; and www.kurdwatch.org/index.php?aid=2542&z=en&cure=245.

⁶⁴ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, kesek nêzî PYDê, 7ê kanûna duyema 2012 an.

⁶⁵ Koma Kirîzê hevpeyvîna pê Skype, Lenden, 1ê Hizêrana 2012 an.

⁶⁶ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 12ê Oktobera 2012 an.

⁶⁷ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Temûza 2012 an.

⁶⁸ Binêrin ji <http://english.alarabiya.net/articles/2012/07/26/228476.html>. Gengaze mebesta Erdogan Efrîn, Amûda, Dêrik, Kobanî û Cinderis bî.

⁶⁹ Kesên di li ser bûyerên Temûza 2012 an nêrînê cuda hene. Xebatkarek Kurd ji Amûda bûyerê wisa dinirxîn: “Hêzên rejîmê ji avahîyê dewletê paşve kêşan. Paşê kesên PYD yî pê çar makîneya hatin û avahî rapêç kirin. ewan izn da ku endam biçin û giş dosîya gel xwe biben”. Hevpeyvîna

Herwisa, zelale ku çima rejîmê hez dikir bi dilêxwe îznê bide PYDê ku bi vê rewşê desthilatdariyê bidest bîne tevî ku ev kiriyare nîşa dida ku rejîm lawaz bûye û pişka aram ya welat ji dest hatiye der. Mîjar dî, îdiayê herdem yê PYDê ne ku dibêje em serbixwe ne û xwepêşandana dij bi rejîmê saz dike. Ne cihê sîrprîzê ye ku PYD tawna lihev kirin gel rejîmê, bangeşeyek dizanî ku ji aliyê Tirkêyê ve hatiye bi ri xistin bo zirar gihandin ji bawerbarîya wê, û ev vê yekê red dike.⁷⁰

Di dawîyê da, û bê nêrîn li ser vê esasê ku gelo rejîm û PYD hevpeymanîya yek diken yan ne û firehîya ev hevpeymanîyê çi qasê, gengaze ku mifaxwazîya tevgerê û yekbûna berjewendîyê kurt-demî yê herdu alîya, alîkarî bede ji zelal bûna ev hevpeymanîya kurt-demî re, PYDê beşek ji bakûr xistiye bin destê xwe, bê ku rijîm xebatekê bo zivirandina wan bike.

Koma Kirîzê, Hewlêr, 8ê Oktobra 2012 an. Endamek PYDê strategî weisa zelal kir: “Stratejî ya me, ji xwe parastin bû. In Eyn el-Erabê da, paş paşve kêşana hêjê rejîmê, erka me ev bû ku em avahîya kontrol biken û îznê ji FSA [Artêşa Azad ya Sûriyeyê, komên çekdarê mixalîf û bêpergala] re nedin ku bikeve nava bajar, ji ber kû FSA yê di kûda diçe, rejîm jî pey wane diçe”. Hevpeyivîna Koma Kirîzê, Hewlêr, 12a Îlona 2012 an.

⁷⁰ Berpirsek PYDê dibêje, “em ji propagandayê Tirkîyê û derewan û bangeşeya li ser pêwendîyê partîya me û rejîma zalimî Sûriyeyê da ne bi surprîzin. Lê mediyayê Erebiyê û dinyayê li gor mediyayê Tirkîyê û bê lêkolîn kirin, me tewanbar dikin”. Hevpeyivîna Koma Qeyranê, 24ê Temûza 2012 an.

III. Dijberîyê Partîya

A. Komîteyê ciwanan

Tevgera ciwanan ku wek beşek ji serhildana gel ketibû meydanê bi berçavî xwe dana hemberî kevne partîyê yê sîyasî yê Kurdî ku bi giştî di KNC yê da kom bibûn.⁷¹ Bi nêrîna ev tevgerê, ev partîyane di dîrokê da qet xizmetî berjewendiyê Kurdan nekirin; û mifayê nepejirandî radestî desthilatdarê dewletê; di serhildana 2011 an da di perawêzê da man; û ji hemîya berçavtir, ne nûnerê riha serhildanê ne û ne gişt Kurdên Sûriyeyî, û ji ered û ciwanîya xwe veqetîyane û bindestê serokên bêbaweban û kevn da dixebitin. Yek ji xebatkare ciwan nerazî bûn xwe wisa derdibire: “Partîyê sîyasî bi salane ku serokê xwe neguherrîne. Ji bo Kurdan çî desthilat bi dest nexistine. Em gel van ciyawazin. Me serok tune yê lê em di giş heftîya da li gel hev hevdiştinê saz diken û gotûbêjê diken ku çawa xebata xwe pêş bibin”.⁷² Komîteyên heremî yê ciwana heta radeyekê xwe ji partîyê kevn cuda kirin, û rêxisinên bê hiyerarşî û demokratîktir li gel birryargehê giştî saz kiribûn.⁷³

Nêrîna tevgera ciwana li ser PYDê erênî ne. Tevî ku ji ber çalak bûn û bîbandor bûn ev tevgerê (bi taybet di hember rêxistinên girêdayî bi KNC yê) bawerî pê hene,⁷⁴ lê vê jî tawanbar dikirin li ser, polîsî kirina kolana tam wek rejîmê; serkut kirina xebatên ciwanan di gelek bajarên Kurdan da;⁷⁵ û girêdanê vê gel ideolojîyek bîyanî û binefret –PKK–gel dubat kirina pevçûnên Tirkîyê.

Gelek ciwanên Kurd yê Sûriyeyê dixwazin sembola zanavê komî bîbandor nîşa bidin, û di hember da dixwazin zanavê xwe yê Sûrî bilind bikin. Hember gotinê yek ji xebatkarê Amûda:

Me herdu alayê Sûrî û Kurdî di xwepêşandana da radikirin û hem bi Kûrdî û hem bi Erebî durişma “Gel Sûrî Yekgirtî ne”, didan: Lêbelê, gel pêşçûba serhildanê, pêwendiyê di navbera komîteyê ciwanên Kurd û Ereb dijarw bû, û beşek ji sedemê vê yekê, dijarw bûna hatûçûnê li seranserê Sûriyeyê û kêmasîya amûrê pêwendiyê bû.⁷⁶

⁷¹ Herwek hate gotin, pêwendî gel KNCê rerş û spî nînin. Hevpeymanîya komîteyê ciwanan, ku şeş komîte di navda endamin, û tevgera ciwana (Herekat el-şebab) beşdarî KINC yê bûne. Partîyê sîyasî yê beşdar di ev encûmenê da dixebitin ku tevgera ciwanan nêzî xwe bikin, bi alîkarî dan ji wan re, ku rêxistinê girêdayî bi KNC ê saz bikin û yan bi hevîya alîkarî LCCê û tevî kirina wan di nava KNC ê da, armançê xwe bi cih tînin. Rojnamevanek Kurd yê Sûriyeyê dibêje, “hinek komîteyê ciwana birryar girtin ku beşdarî KNC ê bibin lê birastî ciwan di KNCê da bédengin. Dibî em Ji KNC yê re bêjin ‘Encûmena Partîya’ ne ‘Encûmena netewî ya’”. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 10ê Îlona 2012 an.

⁷² Hevpeyvîna Koma Qeyranê, yek ji endamê LCC yê di Amûdê da, Hewlêr, 4ê Oktobera 2012 an. Kesek di dibêje, “ev kkesenê bê xebatin, ev di Hotelê pênc-stêr da rûniştinê xwe birêve dibin, dixwin û divexwin û diçin. PDKS dibistanek Kurdî di Dêrikê da vekir, lê sinif bêpergalin, û yek ji xizmê endamê PDKS ê bû rêvebirê dibistanê. Eve ne ev Sûriyeyê ku em daxwaz diken”. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Xebatkarek Kurdê Sûrî, Hewlêr, 4ê Oktobera 2012 an.

⁷³ Di Amûdayê da, bo mînak, rêvebirîya navendî ya Komîteya Ciwanan (*idaara*) 25 endam hene, ku birryarê vê bi giştî tîn girtin. Komîteyên jêrîn berpirsîya karûbarê derve; pêwendî girtin gel komîteyê ciwana di bajaern di yê Kurdî di Sûriyeyê da; alîkarî dan ji malbayê xwedî pirsgrêk; û rêxistina fêrgeh û projeyê perwerdehiyê, li ser stû digrin. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, endamek LCC yê di Amûdê da, Hewlêr, 6ê Oktobera 2012 an.

⁷⁴ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Xebatkarek Kurdê Sûrî, Hewlêr, 14ê Îlona 2012 an.

⁷⁵ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, endamek LCC yê di Amûdê da, Hewlêr, 4ê Oktobera 2012 an. Ew bûyerê Temûza 2012 an, rizgarîya bajarê Kurdî yê Sûriyeyê nizanin, û girtina avahîyê dewletê ji aliyê PYDê we, bi sedema paşvê kêşana tejmê dizanin.

⁷⁶ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, endamek LCC yê di Amûdê da, Hewlêr, 6ê Oktobera 2012 an.

Dijberî KNC yê û PYD ê, komîteyê ciwanan xweserîya demokratîk yan rewşek taybet ji bo heremê Kurdan naxwazin. Li şûna wan da dixwastin ku dewletek sekular û demokratîk li ser esasa hevvelatîyê saz bibe ku di nav da mafê Kurdan wek neteweyê dî, bê nas kirin. Yek ji xebatkarê ciwan yê serbixwe yê Qamişloyê got, “Sûriye navê welatekê ye ku em ciwanê Kurd ji beşek ji vê ne, Ez Kurdim û hevdem Sûrî me. Min gel ciwanek Erebe Sûrî yê hevtemenê xwe nêzêkîyê zêdetir hene heya gel ciwanek Kurdê Eraqî. Çareserîya ku ez bû Sûriyeyê dibînim eveye ku dewletek sekular û demokratîk saz bibît ku nasnama min wek Kurdek nas bike. Abdilhekîm Beşar [serokê PDKSê] ne nûnerê Kurdê Sûriye, ji ber ku nûnerê KRG yê ye. Ez pêşeroja xwe gel Sûriyeyê dibînim, ne gel Barzani”.⁷⁷

B. *Encûmena Niştîmanî ya Kurdî (KNC): Konfederasyonek Serkeş*

Herwek ku hate gotin, giringtîrîn heyîya KNC yê meşrûtiya navnetewîya vê ye, ku sedema vê jî pêwendîyê ve gel KRG û di dawîyê da gel Tirkîyê bi dest hatîye. Ahmet Davutoğlu wezîrê karûbarê derveyê Tirkîyê gel serokê Koma Netewî ya Sûriyeyê, di meha Tebaxa 2012 an da di Hewlêrê berçavê KRG ê gel nûnerê KNC yê hevdîtinek pêk anî. Û gel KNC yê wek dengê Kurdên Sûriyeyê hevdîtin kir. Lê nexwast ku gel nûnerê PYD ê hevdîtinê pêk bîne.

Hevdem, KNC ji ber nebûna pergalê, dûrî ji ciwanên xeabatkarê û nebûna pilanekek yekgortî, bi dijwarî didomê, serokê yek ji partîyê got, “hinek partîyê Kurd, xwastinê xwe naxazin zêde biken, ji ber ku bibawerin di berteka ve da rejîm tê wan siza bike. Ev dêjin ku dixwazin navendî bimînin heya zirarê nebînin, rastî eve ku ev niha jî ji dewletê ditirsin. Tevî ku em hêvî darin ev mijare nebe sedema veqetînê”.⁷⁸

Mijara ku giringîya vê hêjî zêdetir e, sirîştê aloz ye ev partîyane ye ku xwe sîtava alozîya di navbera piştîvanê wan ye derve ye, bo bidest anîna desthilatê zêde. Abdülhemîd Darwîş (kû ji Talibanî nêzike) û Abdilhekîm Beşar (close to kû ji Barzanî nêzike) serokê bibandor di nava KNC ê dane; cudayî ji dijberîya wan xwe, dijminîya wan sîtava dijberîya di nav PUK ê û KDP ê ye bo bidest anîna desthilatê zêde di nava Kurdên Sûriyeyî da. Pevçûna desthilatdarîyê di nava hinek ji partîyê endamê KNCê zêde bûye û eve nîşanek ji zêde bûna desthilatdarî û bibandor bûna ev Komê ye; herî kêm partîyek (Partîya Yasir) ji vê komê veqetîya ye.⁷⁹

KNC herwisa di heremê Kurdî yê Sûriyeyê da rolek lawaz hebû ye. Tevî pêşkêş kirina pilana damezrandina navenda di giş bajarê Kurdan da, heya niha jî ev pilane bi çî nehatîye; hêzên çekdar çinînin; û bandorek baş li ser komê Kurdên Sûriyeyî ku ji alîye KDP ê ve di Kurdistanê Eraqê da hatine perwerde kirin, tine, giş ev mijarane dibîne sedema guman di şêyana ev komê da ku bikare wek nûnerê kurdên Sûriyeyê birryarê bigre, yan pêdivîyê peymanê ku vajo kirine bi cî bîne.

KNC îdia dike ji bo ku bikaribe, rolek bihêz paş Esed di Sûriyeyê da bidest bîna, dixwaze reforma bike û bibe rêxistinek bibandor.⁸⁰ Ev yeke di rastî da pê kêm kirina

⁷⁷ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr 13ê Îlona 2012 an.

⁷⁸ Binêrin ji www.kurdwatch.org/Sûriyeyê_article.php?aid=2504&z=en&cure=240.

⁷⁹ di Nisana 2012 an, komîteya navendî ya Partîya Yasir, serokê xwe, Muhamad Mosa, ji holê xistin. Ev bûyere bo sedema weqetînê û di encamê da du partîyî, bi navê “Komîteya Navendî”, û yan dî bi navê “Kongre” saz bûn. Ibid.

⁸⁰ Endamek KNC ê rexne ji kiryarê Encûmên dike û dibêje: “pergala xelekî bo bijartina rêvebirê komîteyên KNCê bûye sedema aloz bûna rewşê. Bo mînak, dûreya serokatîya komîteya pêwendîyê dervê ya KNCê ev qasî kêm deme ku bê encame; kesê ku dibe serokê ev komîteyê dibe xebatê xwe ji yekê da destpê bike”. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, 5ê Oktobera 2012 an. Rayedarek ji partîyek nêzî

biryargira; zelal kirina xwasteka; hevpeyivî le ser wan gel PYD ê û mixalîfên Sûrî ; û zêde kirina bandora xwe di meydana da pê damezrandina çiqê eşîreta û komîteyê ciwanan, pêk dê. Ji ber vê yekê KNC dixwaze ji partiyê bi hêz re mafê veto kirinê bide. Heke ev guherrîne saz bibe di encamê da KDP dê bihêz bibe û di dura xwe jî dê alîkarîyê bide bibandor bûn Barzanî di nava Kurdên Sûriyeyê da.

Ev reformene hê çê nebûne. Lê di meha Kanûnê da çar serokê paertiyê nêzî Barzanî – Abdîlhekîm Beşar, Ismaîl Heme, Mûstefa Jima û Mistefa Aso – damezrandian hevpeymanek nû bi navê Yekîyîya Kurdên Sûriyeyî ya Demokrat (SKDU), îlan û îdea kirin ku “ev bizave dê bibe sedema bibandor bûna sîyasî ya KNC” û herwisa gotin ku hevpeyivî gel diberê Sûriyeyî li ser pirsgerêka Kurdan dê pê lihev kirin gel giş endamê KNC yê û Desteya Kurdî ya Bilind bidome. Tevî ku hinek kes îdia dikin ku gengaze koma nû bixebite bo bihêz kirina Barzanî hêzên dijberê sîyasî yên Kurdên Sûriyeyî danê teniştê. Xebatkarek Kurdê Sûrî ku di Hewlêrê da dimîne got:

Yekîyîya Kurdên Sûriyeyî ya Demokrat ji ev partiya pêk hatîye ku ji Barzanî re nêzîkin. Wan şiroveyên wekyek li ser federalî û hêzên Kurdên Sûrî ku di Eraqê da dimînin, hene. Damezrandina ev yekîtiye dibe sedema zêde bûna cudahî ya di KNC yê da niha Barzanî jî dikarî bi tenê gel hevalê xwe rûnê û li ser pêşeroja me biryarê bigrî. Ew kiryarre asantire!⁸¹

C. *Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD): Pêwendîyek rêgir gel PKK ê*

PYD e partiyek sîyasî ya çekdare ku bi başî hatîye birêxistin kirin, perewerde kirin û bi pêvajoya biryargirtina navxweyî ku dixwaze helwestek yekpare saz bike, hatîye bihêz kirin. Ev partiye cuda ji dîrokek hevpar gel PKK ê, her wek vê serokatî û ideolojîyek zelal heye. Ev partiye jî di nava Koma Civaka Kurdistan (KCK) ê, da çî digre. KCK e partiyek giştîy bi serokatîya Ocelane û PKK û partiye girêdayî vê di Îranê da ankuPartiya Jiyana Azad a Kurdistanê (PJAK), û di Eraqê da jî Partiya Çareserîya Demokratîka Kurdistanê da nav da çî digrin.⁸² KCK û PKK hevrêzname û hevserokin: sê kesê bibandor di komîteya rêvebirîya KCKê da, herwisa di PKKê jî da serokin.⁸³

PYD e bi rewşek berçav gotin û sembolê sîyasîy yê PKK ê bikar tîne. Ev partiye “xweserîya demokratîk” dixwaze, ku têgeheke ji aliyê Ocelan ji bo têper bûna

Feysel Yosif, serokê KNCê dibêj, “mebesta me ev ku em KNC ê bêhtir bikin heya birryar girtin di nav da baştir bibe. Gengaze encama ev bûyerê bibe sedema kom bûna biryargira û kêmtir bûn wan. Herwisa dibe ku ev birryare bibe sedema qazanca partiye mezintir û ji wan re hêzek zêdetir ji bo birryar girtiê bide”. Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Endamek ji Partiya Demokratîka Pêşverû ya Kurdistanê (ji Partiya Pêşverû ya Kurdî di Sûriyeyê da bi serokatîya Abdûlhemid Derwîs ve hatîye veqetîn), Hewlêr, 4ê Oktobra 2012 an.

⁸¹ Hevpeyivîna telefonî ya Koma Qeyranê, 19ê Kanûna yekema 2012 an.

⁸² Aligirê heremî di sala 2002 yan di Eraqê da partiyek ni nûnerîya ji PKKê damezrandin û ev bi Partiya Çareserîya Demokratîka Kurdî (KDSP) nav danan. Hêzên ewlehî yê Kurd di Eraqê da di 3 Novembara 2007 ê navenda di Hewlêr da girtin. di 2009 an da , Komisyona Bilinda Serbixwe ya Helbijartina Eraqê, îzin neda koma “Hêwa” ku saziyek jêrîn ji ev partiye bû, ku beşdarî helbijartinê parlemanî di heremê kurdî da be. Binêrin ji “Hewlêr: Hewlêr: namzet û hevpeymanî bo bijartinê parlemanî di herema Kurdistanê da”, balyozxana DYA ê di Bexdayê, 7ê Hizêrana 2009an , li gor belheyê bilav bûyî ji aliyê WikiLeaks ê; www.ekurd.net/mismas/articles/misc2007/11/independentstate1747.htm.

⁸³ Ev sê kesene beritî ne ji; Serokê girtî yê PKK ê Abdûla Ocelan, Morad Kereîlan rêvebirê PKKê û Cemîl Bayik, yek ji daezrênerê PKKê. Rapora Koma Kirîzê, *Tirkîye: PKK û Çareserîya Pirsgerêka Kurdan*, herev., r. 11.

desthilatdariyê û wisa tê zanîn ku bidil nayê zelal kirin.⁸⁴ Wêneyê Ocelan herdem di xwepêşandanê PYD ê da berçavin.⁸⁵ Zêdetir ji vê, herwek hate bas kirin, çîqa çekdar ya PYD ê di kempê PKKê da di çîyaê Qendîlê da hatiye biçî kirin û perwerde.⁸⁶

Serbixweyî ya PYDê gel PKKê cihê gumanê ye. Xebatkarek Sûrî ku Dij bi PKK ê ye, dibêje: “Rêvebirê PYD ê ev kes nînin ku [li ser mijarê serekî] birryarê didin; ve [PKK] di Qendîlê da ye”⁸⁷— lê gengaze zivirîn ji Sûriyeyê re bibe sedemê seretayî yê ciyawaz.⁸⁸ Berdest bûna çîçek çalak yan alîgirek PKK ê di heremê Kurdîyê nêz da, ji PKK re di pevçûnê dij bi Tirkîyê, kûrahîyek stratejîk pêşkêş dike, lê PYD dibe nêrînê nû berçav bîne û role xwe ya sîyasî hember rastîyê heremî bileyzîne. Ev mijarê pêdivî heye ku, PYD e wek partîyek Sûrî, meşrûtîyek zêdetir di nava Kurdên Sûriyeyî da bidest bîni; pêşvebirina rojevek Kurdî-Sûrî; bibe alîyek hevpeyvînê gel mixalîfê (ne-Kurd) yê Sûrî; û meşrûtîyek navnetewî bi dest bîne. Tam berçave ku rêvebirê ev partîyê di berteka metirsîyê Tirkîyê li ser êriş kirina dij bi wan di Sûriyeyê da⁸⁹, di havîna 2012 an da, xwe bi rewşek berçav ji PKK ê dûr kirin û îdia kirin ku gel PKK ê, enê hevparî yê ideolojîkî hene. Êlham Ahmed, yek ji rayedarê PYD, dibêje, “bizava me- ji îdeolojîya Ocelan mifa wergirtiye, lê em ji hêla fizîkî û rêxistinî ji PKK ê cuda ne”.⁹⁰

Her tekoşîneke ya PYD ê ji bûna saz kirina nasnameyek serbixwe ji ber çîqa vê ya çekdar anki YPG, tê bêencam bimînî, ji ber ku, hember rapora rêvebirîya ev çîqê niha jî tam girêdayî PKK ê ye. Endamê PYDê ser ev xalê dupat diken ku YPGê pêkhatîya serbixwe ya rêvebirîyê heye.⁹¹

Lê, bi egera zêde bûna pevçûnê di navberê sinorê Sûriyê û Tirkîyê da, û êrişa Tirkîyê bi giştî, YPG e gengaze ji bûna parastinê xwe naçar be di gel Tirkîyê bikeva nava pevçûna, û encama vê kiryarê yekbûna gel PKKê ye.

Yek ji endamê KNC ê li ser pêwendîyê tevlihev di navbera PYD ê û PKK ê da wisa difikire:

Heke PYD e dixwaze di Sûriyeya paş Esed da bimîne dibe stratejî ya xwe biguherrîne. Ev partîye tê bibe yekim partîya bi mifa ku ji hevpeymanîya di gel

⁸⁴ Koma Qeyranê têgeha di ramanê Ocelan re dibêje ‘nezelalîya nepejirandî ya xweseîya demokratîk’, em bawerin ku ev tevgere bidil mebest xwe ji xweseîyê zelal nakin, ji ber ku her zelal kirin, gengaze ji alîyê pergala yeknavend a Tirkîyê vê, tê “cudaxwazî” bê nîrxandin. Rapora Koma Qeyranê, *Tirkîyê: bidawî anîna şorrişa PKKê*, herev., r. 22. PYD bi berdewamî têgeha “xweseîya demokratîk” bi kar dîne, bo mînak, ikjnews.com/?p=494, 28 Novembara 2012 an. PKK têgeha “konfederalîsma demokratîk” bi berdevam, di bilavokê xwe yê giştî da bikar tîne, ku pergaleke ku, heremê Kurdan di Tirkîyê, Îran, Eraq û Sûriyeyê di nav da çih digrin. Ocalan ev têgehê wek “modelek pergali ya panKurdî ya pîramîdî destnîşan dike ku [di nav da] civak gel hev dipeyvîn, gotûbêjê dikin û biryar digrin”; Binêrin ji, “bilavoka konfederalîsma demokratîk”, 2ê Nîsana 2005 an, www.kurdmedia.com/article.aspx?id=10174.

⁸⁵ Binêrin ji “Durişm, Sembol û xwepêşandan: şorrişa Kurdên Sûriyeyê”, nivîs û wêne, *Al-Monitor*, Hizêrana 2012 an.

⁸⁶ Ji hêla dîrokî, gelek gerilayê PKKê ji Kurdên Sûriyeyê ne, ji ber ku PKK heya pêş derxistina xwe di sala 1998 an ji Sûriyê, bi salan di wî welatî da mabû.

⁸⁷ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, 7ê kanûna duyema 2012.

⁸⁸ Herwîa, tevî ku PJAK û PKK hevserok û hevîdeolojî ne, û PKK, şervanên Kurdên Îranê çekdar dike û jê wan re mahîyane dide, seretayî ta PJAKê pevçûn di gel rejîma Îranê ye, lê seretayîya PKKê pevçûn di gel Tirkîyê ye.

⁸⁹ Erdogan got: “alîkariya di nav bera PKKê û PYD ê ne ser dilê meye gere kiryarek terorê biqewime ... êrişa çekdarî dibe mafê me yê sirîştî”. Binêrin ji english.al-akhbar.com/node/10298.

⁹⁰ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 27ê Îlona 2012 an. Hevserokê PYD ê Salih Muslim ji here ev helweste girt. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 10ê Îlona 2012 an.

⁹¹ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, İlham Ahmed, Hewlêr, 10ê Îlona 2012 an.

partiyên Kurdî yê dî di nava KNCê da, mifa werbigre. Girêdana ev hevpeymanîyê tê bibe sedema baş bûna meşrûtiya ev partiyê di nava xelkê da, ji ber ku, êdî xelk ev partiyê wek harîkarê dewletê nabînî. Û zêdetir ji vê êdî xelk PYD ê çîçek ji PKKê nabînî. Û bi giştî, tê meşrûtiyeta navnetewî ya PYD ê ku ji ber pêwendî yê vê gel PKKê ji dest çûbû dîsan zindî bibe.

Heke ji min pirs biken: “PYD çîye? Yan pêwendîyê vê gel PKKê çawane?” ez nikarim çî bersiva ji were bidim, û gengaze ku PYD xwe ji nekaribe bersiv bide. Ez bibawerim ku di nava PYDê da li ser bijartina stratejî yê gengeşe heye, anku PYDe bibe tevgerê giştî ya sîyasî di Sûriyeyê da, yanjî girêdanê xwe gel pevçûnê çekdarî yê PKKê bidomîne.⁹²

Bigiştî wisa tê berçav ku, PYD dixwaze xwe wek partiyek serbixwe û cuda ji PKKê nîşan bide, tevî ku PKK bandor li ser birryarê vê da hebe. Lê gengaze ev partiye di demek dirêj da nekarî ve rewşa nezêlal bidomîne. Û naçar bî dest bi bijartinê bike ku, çîçek ji PKKê di Sûriyê da bimîne yanku bibe sazîyek Kurdî di Sûriyeyê da li gel serpêhatîyêke PKK yî, lê bi rojeveke bi misogerî Sûriyeyî.

Berevajî KNCê, PYD di hemî heremê kurdan da hebûna xwe dupat kirîye û bi rêya çîqa xwe ya çekdar, berpirsîyê wek polîse ser milê xwe girtîye. Herwisa ev partiye ji ber rêxistina xwe ya bihêz, bipergal bûn û dewlemenî ya xwe, hatûçûn di nava bajar da kontrol dike û herwisa pêdivîyê serekî wek sotemenî, benzîn û ar ji xelkê re pêşkêş dike. Kurdek Sûriyeyî di hewlêrê da dibêje, “Ev bersiva giş pêdivîyê xelkê diden. Bo mînakdi di taxa Şêyx Meqsûd û Eşrefîya Helebê (ku bi pirranî Kurdin), dermanxane û amûrê bijîşkî xistine berdestê xwe”.⁹³

Herwek hate dîtin, PYD ku rêxistinek sîyasî ye wek nûnerê Kurdên Sûriyeyê, ji meşrûtiyeta navnetewî bêpare. Endamek KNC ê ku di hevdîtina Hewlêrê di meha tebaxê 2012 an da beşdar bû û di vê hevdîtînê da wezîrê karûbarê derveyê Tirkîyê nexwast ku gel PYD ê hevdîtînê saz bike, dibêje, “Davutoglu tenê dixwast gel KNCê hevdîtînê saz bike. Lê çî alîyek ji wan bû hevdîtînê amade nebûn. Hember nêrîna Tirkîyê, PYD her PKK e ye, lê gel rejîmê jî pêwendîyê vê hebne. Lê ji aliyê dî, PYD, têkilîya Tirkîyê di nava Sûriyeyê da berçav dizanî [û gel vê dijbere]”.⁹⁴ Hevserokê PYDê Salih Muslim dibêje: “Dema ku Davutoglû hate hewlêrê, em jî livê bûn, lê wî nexwast me bibîne. Bi nêrîna me, eger ev amade bin ku me nas bikin û mafê Kurdan bipejirînin, gengaz bû ku em gel wan rûniştinek saz biken. Lê hinek esas di meydanê dane û naskirina mafê Kurdan yek ji wan esasa ne”. Muslim li ser SNC yê ji axivî û got, tevî ku em bi hevpeyvîna di gel ev komê keyfxweş bûn, lê ev komê – “ku bin bandora Tirkîyê da dixebite” – di bilavokê xwe da ji PKKê re gotîye “rêxistineke terorîstî”, tîştê ku PYD vê napejirîne.⁹⁵

⁹² Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 12ê Îlona 2012 an.

⁹³ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 13ê Îlona 2012 an.

⁹⁴ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Endamê KNCê, Hewlêr, 10ê Îlona 2012 an.

⁹⁵ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 10ê Îlona 2012 an.

IV. Dijberîyê Heremî

A. Barzani wek navbeynkerek berjewendîxwaz

Barzanî û KDPa wî li hember pevçûnê Sûrîyê helwest girtin û çavkanîyê xwe, heza xwe ya çekdarî û meşrûtiyeya navnetewî ya KRG ê bo destek dan û herwisa bandor xwe li ser KNC yê, bikar anîn.⁹⁶ Di şubata 2012 an da, Barzanî mêvandarê KNC yê di Hewlêrê da bû, û ji wan re alîkarîyê çekdarî û malî pêşkêş kirin – û eve xwe peyamek zelal bo ji bûna rejîma Esed û mixalîfê Sûrîyeyî, û herwisa bo PYDê, ku KRG ê di bûyerê Sûrîyeyê da bibandorre û dibe KNC ji bê dîtin.

Dijberî ya di nava KNCê û PYDê da sîtava dijberîyek mezintire di navbera KDPê û PKKê li ser serokatîya Kûrdên çar parçeyê, û sembolek ji ramanê dîrokî yê pan-Kurdî yê PKKê û serketinê dawî yê Barzanî di berfereh kirina xweserîya Kurdistanê di Eraqê da ye. Ev bizavane du modelê serekî ji netewperestîya Kurdî û herwiha du mînakê dijber bû rûbirû bûn gel dewleta Tirka destnîşan diken. Ji ber ku sînorê dewleta Tirk di navê pişkek mezin ji erdê ku Kurd welatê xwe yê dirokî dizanin û rêya derbas bûna tekberhema KRG ê ji bo bazarên Rojava, da derbas dibe. PKK pê bikar anîna şerê çekdar hember Tirkîyê, xebitîye ku Enqerê neçar bike ku mafê çandî û sîyasîyê Kurdan zêdetir bike, di berevajî yê da, KDP, pê bikar anîna bandora xwe di Hikometa Herema Kurdistan(KRG), di ev salê dawîyê da xebatê mezin kirine ku pê çê kirina pêwendîyê abûrî û sîyasî gel dewleta Tirka taku girêdayî bûna xwe gel dewleta Bexdayê kêmtir bike.⁹⁷

Hember piştgirîyên siyasî û diplomatîk yê dewleta Tirk, KRG ê di pevçûnê dij bi PKKê re alîkarîyê dide Enqerê. Xalaka balkeş eve ku li hember êrişê hewayî dij bi kempê PKKê di çiyayê Qendîlê da ev partîyê bêdeng maye, û barzanî ne tenê ji ber piştvanî nekirina birayê xwe yê Kurd belke ji ber şermezar kirina PKKê ji ber bi kar anîna çeka, rastî rexneya hatîye. Mehmûd Osman ue ji nûnerê serbixwe di parlemana Eraqê da dibêje: “Barzanî bin bandora Tirkîyê daye, ev êrişê PKK ê şermezar dike lê êrişê Tirka nabîne, û ji PKKê dixwazê ku çeka danên lê ji Tirkîyê re nabêjê ku pevçûnê xwe di başûrê rojhilatê ravestînin”.⁹⁸ Ji ber vê Ocelan û Barzanî li ser mijara Tirkîyê tam di dijberî hev dane; ev dijberîye li ser dil û mêjîyê giş civaka Kurda ne.⁹⁹

Li gor nêrînê KDP, pêwendîyê nêz digel Enqerê, ev gengazîyê dide tevgera wan ku rolek bilind ya sîyasî di hemî heremên Kurdan da li ser istu bigrî, û barzanî bike serokê hemî Kurdan. Li gor nêrînê KDPê, rewşa guncav eve ku helweşana Esed ji

⁹⁶ Tevî ku KDPa Barzanî siyaseta KRG ê hember Kurdên Sûrîyeyî birêve dibe, lê ev kiryarê bi hevrêzîya PUKa Calal Talibani bicî tîne. Bo mînak di dema hevdişîna wezîrê karûbarê derveyê Tirak li Hewlêrê di Tabaxa 2012 an da, yek ji rayedarê ev partîyê ji beşdar bû. Yek ji endamê navenad sîyasî ya PUKê dibêje, “em piştgirîya Kurdên Sûrîyeyê dikin. Ev dawîyê da me gel KDP hevdişîna saz kirîye u mijara piştgirîya Kurdên Sûrîyeyê dupat kirîye”. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, Hewlêr, 9ê kanûna duyema 2013an.

⁹⁷ Ji bû piştixanê taybet bi yekbûna abûrî di navber Barzanî û Tirkîyê da, bi taybet ki ser veberanîne li ser navt û gazê, Binêrin ji Rapora hejmara 120a Koma Qeyranzê, Rojhilata Navîn, *Eraq û Kurd: Biazva Hîşyara Hîdrokerbonên pir- metîrsî*, 19ê Nîsana 2012 an; li ser rêznama PKKê di Tirkîyê da, Binêrin ji Rapora Koma Kirîzê, *Tirkîyê: PKK û Çareserîya pîrsgirêka Kurd*, herev.

⁹⁸ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Baghdad, 4 Îlona 2012.

⁹⁹ Hevpeymanîyê bi wî rengî ne bûyereku nû ye. Bo mînak di sala 1997, nêzî 25,000 heya 50,000 serbazê Tirk di Kurdistanê Eraqê da êrişî PKKê kirin. Gelek guman hene ku zelal diken ku Barzanî ji Enqerê daxwaza êrişê kir bû. Ji ber ku KDPê û PUKê mijûlî şerrê xwemalî bûn û PKKê alîkarîya PUKê dikir. Binêrin ji Brus Medy-Witzmen, *Lêkolîna Rojhilata Navîna hevdemî*, pirtûka. 21, 11 Novambara 1999an, r. 384.

Sûriyeyê re ev îznê bide ku ji modela Eraqê zarî bike, û desthilatdariya Kurdan bi serokatîya Barzanî di giş herema da zêde bike. Rayedareke KDPê dibêje:

Barzanî dewletek radestî Kurdan kir, lê PKKê ev nekir. Em dixwazin pirsgirêka Kurdan bi rêya aştiyane çareser biken, û dixwazin mafê Kurdan di her parçeyekê bi rêya aştiyane bê nas kirin. Herwisa em dixwazin kesên di ji serpêhatîyê me mifa werbigrin. PKK nikare bandork wek me ku me [di Eraqê da] da heye [di Tirkîyê] da hebe. Me tîstek wek dewletê heye û gelek serpêhatîyê erînî qazanc kirine. PKK pê radikal bûn xwe bê encame. Dîplomasî stratîjîyek hêja bo guhestina şola ne.¹⁰⁰

Hêjayî gotinêye ku, Barzanî dixwaze di nêz da civînek panKurdî di Hewlêrê da birêve bibe, û demek dirêje ku li ser ev projeyê kar dike û ev kare gengaze bibe sedema bihêz bûna bandora KDP ê di nava Kurdan da û wî bike alahilgirê Kurdan.¹⁰¹

Zêdetir ji vê, armanca KDPê ji alîkarî kirin gel Enqerê eve ku, xwe wek camêrek di nava Kurdên Tirkîyê da bide nas kirin û alîkarîya pirsgirêka Kurdan bike.¹⁰² Feleh Mistafa, ku serokê rêvebirîya pêwendîyê derveyê KRG ê ye, beşdar bûna Barzanî di civîna AK partîyê – anku partîya desthilat dar di Tirkîyê da – di Îlona 2012 an da ku di Enqere birêve diçû “pêngavek dîrokî” beng kir û got: “Li gor nêrîna me Erdogan siyasetek rast hember pirsgirêka Kurdan dimeşîne. Wexta ku Tirkîyê hebûna Kurdan inkar dikir, bi dawî hatîye”.¹⁰³

Ev guherrîna di navbera pêwendîyê Kurdên Eraqê û Tirkîyê gelek balkêşe. Heta pênc salên pêş, KRG û Tirkîye dijminê sondxwarî bûn û li ser mijareê wek, kempê PKKê di Herema Kurdistana Eraqê, xebata KRG ê bo serbixweyê ya abûrî û siyasî ji Eraqê û îdiayê wê li ser Kerkûkê, dijberîya hev dikirin û hev tawanbar dikirin. Lê bi derbas bûna demê, Enqerê pêvajoyek nû hember ciranê xwe û bi taybet Kurdên Eraqê destpê kir. Hevdem gel aloziyê di navbera Enqere û Bexdayê,¹⁰⁴ saz bûna pêwendîyê di navbera Tirkîyê û heremê Kuristanê, giş pirsgirêkê balkeş, bi taybet Enerjî, xistine bin sîya xwe û bû sedema yekbûna abûrî ya herdu yan. Bûyerîn Sûriyeyê jî herwisa bûne sedema, nêzîk bûna Enqerê û Hewlêrê, ji ber ku herdu hêviya helweşana rejîmê dikin û herdu ji bandor PKKê ditirsin. Di vê demê da wisa xûya dike, ku ev mijare bûye sedema dûr çûna Tirkîyê ji gumanên xirab hember mebestê barzanî, ku demek dirêj wisa difikirî ku gengazê Barzanî valahîya desthilatdariyê di bakûrê Sûriyeyê da bikar bînî û heremek di yê serbixwe bo Kurdan, damezrînî.

¹⁰⁰ Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Hemîd Derbandî, birêvebir, navenad pêwendîyê giştî, navenda serokatîyê, Hewlêr, 3ê Oktobra 2012 an.

¹⁰¹ Kemal Kerkûkî, endamê KDP, serokê berê yê parlamana Kurdistanê, di Hewlêrê da got, “ ev konferanse pêngavek girig bo îlan kirina xwasteyên Kurdan ji xelkê cihanê re ye”. Rapora Koma Qeyranê, Hewlêr, 7ê Oktobra 2012 an.

¹⁰² Rayedareke KDP ê got “Pêdivîye Tirkîye pirsgirêka Kurdan çareser bike û gel PKKê aştiyê bike. Barzanî pê Kurdî axavtina xwe di konferansa AK partîyê da, îşaret şandin. Ev hatibû ku di navbera Kurd û Tirka pêwendîyê girê bide û alîkarîyê bide hevpeyivîna di navbera Tirkîyê û PKKê”. Hevpeyivîna Koma Kirîzê, Hemîd Derbandî, Hewlêr, 3ê Oktobra 2012 an. Kemal Kerkûkî dibêje, “Erdogan pêngavê balkeş ji bo çareser kirina pirsgirêka Kurdan di Tirkîyê da rakirine. Tirkîye dikare çareser kirina pirsra Kurdan bi rêya aştiyanê, bidomîne, û em [KDP] ji bo aştiyê da nava Tirkîyê da her xebatekê ku bikarin, tê encam biden”. Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 7ê Oktobra 2012 an.

¹⁰³ Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 6ê Oktobra 2012 an.

¹⁰⁴ Pêwendîyê di navbera Tirkîye û Eraqê, bi giştî di bin bandora xiraba, pêwendîyê şaxsî yê di navber serokwezîre ev du welate anku Erdogan û Malîkî da ye. Yekim zirar li ser ev pêwendîyê, şaş fêm kirina piştîvaniya Tirkîyê ji Eyad Elavî bo şûngirîya Malîkî paş helbijartinê Adara 2010 an da, çê bû. Rapora Koma Kirîzê, *Biazva Hişyara Hîdrokerbonên pir- metirsî*, herev.

Lê helwestê Enqerê û Hewlêrê di hember PYD ê cîyawazin. Ji ber ku barzanî naxwazî xwe têkilî şerê birakujî yê di nava Kurdan da bike, û ji ber bihêvî bûna bergîrîya pevçûnê yekser di navbera çîqa çekdar ya PYDê û Tirkîyê, û ji ber metirsîya aloztir bûna pêwendîyê lawaz di navbera KRGê û PKKê di Eraqê da û herwiha ji ber ku dixweze wêneya xwe di nava Kurdên heremên da baştir bike, ew xebitîye ku yekîtiyek da navbera KNCê û PYDê da damezrînî. Pêvajoya serokê KRGê, rola wî ya dijwar nîşa dide ku dixwaze hevsengîyek saz bike û berî ji PYDê bigre û gengaz e ku vê ji piştîvanê vê yê kevn anko PKKê veqetîne. Di rastîyê da armanca wî han dana PYD bo bêçek bûn ye, û dixebite ku PYD bike partîyek sîyasî, û dixwaze pey vê xebatê pêwendîyê di navbera PYDê û PKKê qut bike.¹⁰⁵

Daxwaza Barzanî ji bo saz kirina pêwendîya gel PYDê, ev partî di hember Enqerê da bihêztir kirî ye. Ev xebata Barzanî dikare rewşekê saz bike ku, rê bo hevpeyivîna yekser dinavbera PYDê û Tirkîyê saf bibe, bo mînak li ser ewlehîya sinoran. Hemîd Derbendî, rêvebirê pêwendîyê giştî. Navenda serokatîya KRGê, ev gengazîyê wisan dinirxîne: “Em dizanin ji ber çî Wezîrê karûbarê derve yê Tirkîyê, hevdîtina gel PYDê nepejirand. Bi raya min ev mijare tiştêk siriştîye. Ev ji zêde bûna bandora PKKê di wê heremî da ditirsin. Û herwisa dijayetîya gel yekîtiya axa Tirkîyê li dij nêrînê me ji tê hesab. KRGê dikare rolek erênî di saz kirina pêwendîyê di navbera Kurdên Sûriyeyê û Tirkîyê”.¹⁰⁶ Gengaze di domandine ev rêyê da, û bi hebûna derfetekê Barzanî bixwaze navbeynakerîya di navbera PKKê û Tirkîyê ji bike.¹⁰⁷

Xebata yekim ya barzanî bû aştîya di navbera du Kurdê Sûrî, bêencam bû. Di dema damezrandina KNCê di Oktobera 2011an, PYDê daxwaza beşdar bûnê red kir û nepejirand ku giş partîya bi qasî hev di KNCê da nûner hebin.¹⁰⁸ Bi nêrîna PYDê bêwate bu ku ev bixwaze bibe yek ji hevdeh partîyê di bi sîbera barzanî, ji ber ku xwe amûrek bo pêşve birina rojeva xwe di Sûriyeyê da hebo. Ev partîye ji ber ku hemberîya Barzanî bike, Encûmena Gelê Rojavayê Kurdistanê (PCWK) wek rêxistinek di hember KNCê da, damezrand.

Paşan, di 11ê Hezîrana 2012 an da, Barzanî bo nevbeynkerê lihev kirinek heft xalî di navbera KNCê û PYD da. Ev pilane ji damezrandina Komîteyek hevpar bo hevrêz kirina xebatê sîyasî û çareser kirina alozîya di heremên Kurdên di Sûriyeyê da, bi dawî anîna hebûna hêzên çekdar û ravestandina bangeşa dij bi hevê pêk hatibû.¹⁰⁹

¹⁰⁵ KDP ji bo han dana PYD bo veqetîna ji PKK re, dixebit ku rênameyek ji bo Kurdên Sûriyeyê dabîn bike û bi wî awayî bin siya Barzanî da gel KNCê alîkarî bike. yek ji rayedarê KRGê dibêje, “Ev tam dikarin wek BDP bin, û bi serxweyî di parlemana Tirkîyê da dixebat. Giş kes ji ev guherrtîne bi mîfa dibe”. Hevpeyivîna Koma Kirîzê, Hemîd Darbandî, rêvebirê pêwendîyê giştî. Navenda serokatîya KRGê, Hewlêr, 3ê Oktobera 2012 an. (BDP anku Partîya Aştî û Demokrasîyê, ku partîye sîyasî ya Kurdên Tirkîyê ye) Rayedarek di yê KRGê wisan dinêje: “Dibe em gel endamê neradikalê yê BDPê hevpeyivîn bikin û bi wî awayî ev şerrî bi dawî binin. Em dikarin heremê Kurdên Sûriyeyê biken welatek ewle. Lê dibe giş partî alîkarî bikin”. Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Feleh Mistafa, rêvebirê navenda pêwendîyê derve yê KRGê, Hewlêr, 6ê Oktobera 2012 an.

¹⁰⁶ Hevpeyivîna Koma Kirîzê, Hewlêr, 3ê Oktobera 2012 an.

¹⁰⁷ Binêrin ji *Bûltena Cihanê*, 22ê Adara 2012 an.

¹⁰⁸ Rayedarek PYDê nêrînek cuda dibêje: “Mercên bo beşdar bûn di nava KNCê da ev bû ku dibe encûmen bi dengê gel bê bijartin. Me dixwast KNC bijartî be ne wezîfedarkirî be û nedemokratîk be. KNCê ev merece qebûl nedikir ji ber ko wan dizanî PYD bi pirranîya denga tê bidest bîni û bibe serokê KNCê The.” Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Alan Semo, 1ê Hizêrana 2012 an.

¹⁰⁹ Heft xal pêk tên ji: (1) Saz kirina Desteya Bilind ji herdu encûmena bo hevrêz kirina xebatê sîyasî û diplomatîk herwiha ji bo saz kirina projeyêke sîyasî ya yekbûyî ... li ser nixên niştîmanî û netewî yên ge lê kurd li Sûriyê û jibo xebata ligel hemû parçeyên gelê sûrî ji bo herifandina rejîm a sitemkar û zordar di Demîşqê da, û ji bo avakirina Sûriya demokrat ligor destûreke nû ku plûralîzma netewî dipejirîne û hebûna gelê kurd û mafên wîyên etnikî-netewî li gor peyman û belgeyên navnetewî di

Lê bi her awayekî ev lihev kirine nehate cîbicî kirin,¹¹⁰ û mehek di, Barzanî disan xebitî, û wek xûya ev carê serketinek mezintir bidest anî. di 11ê Tîrmehê da, hervek di serî da hate bas kirin, herdû alîyan Peymana Hewlêrê imaz kirin û li gor vê berpîrs bûn ku di qonaxa derbasbûnê da dewletek hevpar di heremê Kurdan di Sûriyeyê da, di bin sîya Desteya Kurdî ya Bilind (SKC) da pêk bînin, desteyek ku ji deh endama-pênc kes ji her alî- û sê komîteyê jêrîn bo pîrsgirêkê ewlehîyê, pêwendîyê derve û xizmet danê, pêk hatîye.¹¹¹

Damezrandia SKC, pêngava yekim di navbirina gumanên dij bi hevin. Lê, herwek zû berçav bû, pîrsgirêk niha ji berdewamin. Ev pîrsgirêkê ji giş mijara zêdetir li ser ewlehîyê berçav in, ji bûna hebûna YPGê û perwerde kirina şerrvana ji alîyê KDPê ve. Di danûstandinê dura dî, wek danûstandinê Jenevê di sawî ya mehañlonê da, pîrsgirêka ewlehîyê ji hemîyan berçavtir bû. Li gor mercên lihev kirinê, PYD dibî ji destihaltdariya xwe li ser hêzên çekdar dest bikişîne û di damezrandina Lijneya Ewlehîya Hevpar da (Lijnat el-Emn El-Muştarika) ku pêkhatî ji pênc endamê PYD û pênc endamê KNC û herwiha di damezrandia Hêzên Hevpar da (Quwa Muştarika) ku ev ji pêkhatîyê ji YPGê û şerrvanên Kurdên Sûrî, perwerde bûyî ji alîyê KDPê, alîkarîyê bike. Lijneya ewlehîyê û hêzên ewlehîyê dibe bin nêrîna SKCê da bibana, lê YPGê izna hatinê neda şarwanê perwerde bûyî ji alîyê KDPê di kempê bakûra Eraqê da, ku bikevine nava Sûriyeyê. serokek PYDê dibêje, “ YPGê îznê nade ku çî çekdarê perwerde bûyî ji alîyê KDPê û Pêşmerge bikevina nava Sûriyeyê. ji ber ku hatina wan tê bibe sebeba şerê xwemalî”.¹¹²

Aga bûna her dî alîyan ji kêmasîyê xwe, ji xebatê bo lihevkirinê re alîkarî dide. PYDê ji alîyê xwemalî bihêzê lê li heremê da lawaze; KNCê ji alîyê xwemalî û hêzên çekdar, lawaze. Eane metirsîyê havpar ji hene ev ji gengazîya serketina pargalek nû di Sûriyeyê da û kû ji mafê Kurdan re bêbaldarî bî, û nîşana ev metirsîyê ji bêbaldariya dijberên Sûriyeyî ji naskirina berçava mafên Kurda ne.

destûrê de bîn pejirandin, û çareserkirina pîrsa kurdî di çarçoveyek demokratîk da. (2) Sazkirina desteyeke bilind ya hevbeş ji bo hevrêz kirina kirryarê meydanî di nav hemû hereman da. (3) Sazkirina komîteyê jêrîn ya hevbeş ji bo hevrêz kirina kirryarê meydanî di nav hemû hereman da. (4) Dupatkirina bidawîkirina hemû rengên kampanyayên ragehandinên [gengazî dij bi]. (5) Qedexkirina zordariyê û redkirina hemû kiryarên ku rewşê li herêmên kurdî nexweş dîkin. (6) Sazkirina komîteyê hevbeş û bêçek ji bo parastinê (7) Sazkirina komîteyê hevbeş bo çareserkirina pîrsgirêkê civakî. Ev komîtene dibin di ev mijarane da yê herî bilin bin”. Rûnivîsek ji: www.kurdwatch.org/pdf/kurdwatch_Do27_en_ar.pdf.

¹¹⁰ Hemberî nêrîna Welîd şexo, nûnerek ji Partiya Azadî di Ewrûp da, peymana 11ê Hizêrana bêencam bûye: “ji ber ku PYD ev peymanê cîbicî nake û xebatê xwe wek girtina çalakvana û îşkence kirina Kurdan, êrîş li ser malê xelkê û kuştina xelkê bê guneh didomîne”. Alan Simo, nûnerê karûbarê derveyê PYDê, gel ev nêrînê mixalife û dibêje li gor nêrîna wî, pîrsgirêka serekî ev bû ku hemû partiyên Kurdan ev peymanê imza nekiri bûn, wî pê biranîna peymana 11ê Temûzê ya Hewlêr destnîşan kir, “cîhê hevî yê ye ku ev carê hemû beşdar bûn û hemî ya ji ev imza kirin. Berî niha hinek partiyê Kurdan, qebûl nedikirin ku gel PYDê peymanê girê bidin”. Herdu gotin ji *Rudaw hatine girtin*, 17ê Temûza 2012 an.

¹¹¹ Di peymanê nû da, Encûmena Niştimanî ya Kurdî li Sûriyê û Encûmena Gel ya Rojavayê Kurdistanê (PCWK) (anku PYD) Peymana Hewlêrê dipejirînin xwe li ser bicî anîna vê berpîrs dîzanin; Desteya Bilind ya hevbeş bo serokatîya gelê Kurd di Sûriyeyê da saz bikin; komîteyek hevbeş bo çareserkirina pîrsgirêkê civakî saz bikin; bidawîkirina hemû rengên kampanyayên ragehandinê dupat kirin; hemû kiryarên zordariyê ku rewşê li herêmên kurdî nexweş bike qedexe kirin. Binêrin ji www.kurdwatch.org/index.php?aid=2594&z=en&cure=245. Belgeya Peymana Hewlêr di www.kurdwatch.org/pdf/KurdWatch_Do31_en_ar.pdf. ê da, hatîye weşandin.

¹¹² Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Asia Abdullah, hevrêverberê PYDê, Jeneva, 26ê Îlona 2012 an.

Niha, astengîya her balkeş li hember têgehîna û lihevkirina Kuradan ev YPG dibî damezrandina hêzên çekdar yê hevbeş bipejirînî, lê ev komê serokê taybet bixwe hene û bi giştî di bin biryarê PYD ê da nînin. PYDê du rêyê gengaz pêşniyar kirine: YPG bikevîte bin destê SKC ê lê, di hember da, SKCê berpîrsîya ewlehîyê di heremên Kurdî yên Sûriyê da tenê pêşkêşî YPG ê bike; ya duyê, YPG dikarî şervanê perwerde bûyî ji aliyê KDPê ve bêxe bi destê xwe. Ne pêşniyar yekim ji aliyê KNC yan KDP ê ve hat pejirandin ne jî ya duyê. Rayedarek KNCê dibêje ku YPG ya dibê bêçek be yan bikeve bin destê SKCê.¹¹³ alozîya ser pîrsgirêkê ewlehîyê bandor xistîye ser mijarên dî jî. Bo mînak, PYDê daxwaza damezrandina desteya pêwendîyê derve kiriyê, ji ber ku ji aliyê navnetewî lawaze û bi destanîna rewayîyê (meşrûtiyetê) pêdivî bi alîkarîya SKC ê heye. Lê KNC dibêje heya pîrsgirêka YPGê neyê çareser kirin, em jî ev daxwazê qebûl nakin.

Di encamê da, bêbawebari her berdewam e. Î gor nêrînê KNCê, PYD niha ji gelekî nêzî PKKê ye û pêwendîyê reş gel rejîma Sûrî û Iranê heye. Rayedarek KNCê dibêje, “ew herdem gel serokên PKKê bi telefonê pêwendîyê digrin. Birryara dawî di qendîlê tê standin”.¹¹⁴ Endamek dî yê KNCê dibêje: “Heke ev pêwendî yê xwe gel PKKê qut biken, êdî çek û alîkarîyê malî ji wan re nayê û bi lez tê bibine partîyek biçûk”.¹¹⁵ KNC herwiha jî ber navendîbûna herî zêde û biryar standian serhişk ji PYDê rexne dike, ji ber ku ev mijare cihê danûstadinê teng dike û dibe sedema redkirina beşkirina desthilatdarîyê û yan parvekirina mijarê ewlehîyê yek ji rayedarê KNCê dibêje. “Lihevkirina gel wan birr bi dijarîyê, gelek caran kesê ku tên bû danûstandina bê desthilatin û herwiha berçave ku ew dixwazin bi tenê xebat bikin.”¹¹⁶

PYD jî îdia dike ku KNC, gelek bêpergal, bê encame û di heremên Kurdî da bê piştîvane. Rayedarek PYDê dibêje, “hinek ev partîyane bi giştî 40 endam çinîni û giş ji malbetek mezinin ku tenê di taxekê da bandor hene, em dixwazin gel wan lihev bikin lê ev bêpergalin”.¹¹⁷

Bi giştî, ne PYD û KNC – ne heya partîyê beşdarî KNCê jî – nêrînek hevbeş li ser rola Kurdan di Sûriyeya paş Ased da çinîni. Tevî ko kijan ji wan dewletek serbixwe ji Kurdan re naxwazin, lê hevparîya wan her ev qase. Alîgirê Barzanî di KNCê da piştîvanîya pergala federalîyê wek modela serpêhatîyê Eraqê diken.¹¹⁸ Lê alîgir Talebanî daxwaza Sûriyeyê demokratîk hember mafê hevwehatîyê diken li gel kêmek

¹¹³ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Ahmed Sileyman, endamê KNCê, Hewlêr, 12 Îlona 2012.

¹¹⁴ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Endamê KNCê, Hewlêr, 12ê Îlona 2012 an.

¹¹⁵ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 13ê Îlona 2012 an.

¹¹⁶ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 12ê Îlona 2012 an.

¹¹⁷ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 12ê Îlona 2012 an.

¹¹⁸ Hember vê nêrînê, herema Kurdistanê beşek ji Sûriya federale ku di nav da civakê serekî (Dirozî, Elewî, Kiristîyen, hwd.) mafê damezrandina herema federala xwe hebin, û dewleta navendî desthilat darîya xwe gel wan par biket. Kesayetîyê netewî û olî esasa pêşerojê Sûriyê ne herwek ku kesayetîya Eraqa paş 2003 yan pêk anîn. Herema Kurdan ji Efrînê di bakûrê rojava da destpê dike û heya Dêrikê di bakûrê rojhilat da didome û qamişlo paytext û cihê hikometê ye. Tevî ku hev hereme yekgirtî nîn, lê Abdilhekîm Beşar, serokê PDKSê ku alîgirê barzanîye, dibêje, “ev ramane damezrandina heremek bi pirranî kurd li ber digri ku di nav da kêmanî para xwe hem di hikometa heremî da û hem jî di encûmena bajarê serekî da tê bidest bîne. Para her komekê tê hember hejmara xelkê vê bê zelal kirin. Bo mînak, eger di Qamişlo da Ereb ji sedî 15 bin, para wan di encûmena Qamişloyê da jî tê ji sedî 15 be. ‘s. [bi gotinek dî,] di bazarê tevlihev da , gengaze me rewşek wek Kerkûkê hebî. Û sinorek heremê Kurdan ji welat cuda bike”. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, Hewlêr, 13ê Îlona 2012 an.

serbixweyî ji bo Kurdan.¹¹⁹ PYD, durişma Ocalan, anku “serbixweyîya demokratîk” anjî “xwe-reveberîya demokratîk” di heremê Kurdî yê Sûriyeyê da îlan dike.¹²⁰

Li gel hebûna ev astengîyane jî, Barzanî xebatê xwe bo serketina peymanê di navbera KNCê û PYDê da didomîne. Wî hevrêyî ya xwe gel PYDê zêdetir kirine, û dixwaze rola wê di SKCê da bihêz bike û di encamê da rola KDPê wek piştivanê ev peymanê bibandor bike. Hevdem, berpîrsê KDPê gel endamê neradîkal yê PYDê gotûbêj kirine heya ku wan han biden ku xalê peymanê Hewlêrê bicî bîne. Rayedarê KDPê ku xwe beşdarî gotûbêja bûye dibêje:

Heke hûn yekîtî saz nekin, hûn nikarin ji armancê xwe re bigihin. Em ji gel ev endamê PYDê gotûbêj diken ku pragmatîstîna ne kesê radîkal, û em wan han diden ku gel KNCê hevrêz bin. Dem derbas dibe. Yekbûna Kurdên Sûriyeyê gelekî girîngê û dibe ev xwastekê xwe zelal biken û gel mixalîfê Sûriyeyî li ser wan biaxivin. Kurdên Sûriyeyê dibe xwastekê xwe zelal biken, pêş ku dem derbas bibe.¹²¹

Endamêk di yê KDPê dibêje:

Hinek endamê PYDê hene ku gel wan gotûbêj tê kirin. Tiştê ku dibe ew destpêkê bal bikêşîne ser, berjewendîyên Kurdên welatê xwe [Sûriye] ye. Niha dema vê ye ku ev jî Çîya bêne xwar anku şerrê çekdarî [dij bi Tirkîyê] bi dawî bînin u bikevîna nava sîyasetê. Dema şerrê çekdarî ji Kurdan re derbas bûye. For the Kurds, the era of armed struggle has ended.¹²²

Di 22ê Novembara 2012 an, Barzanî di Hewlêrê da gel SKCê hevdîtînek pêk anî hey gel wan li ser damezrandina “arteşa Kurdî ya yekbûyî” (ceyş kurdi muwahhad), ku pêk hatîye ji YPGê û şerrvanên Kurdên Sûrî ku ji aliyê Barzanî ve hatine perwerde kirin, “ji bo parastin û rizgarîya gelê Kurd di Sûriyeyê da” gotûbêj bike,¹²³ lê serkevtî nebû. Rayedarê PYD dibêje Kurdên Sûriyeyê ku di Kurdistanê Eraqê da perwerdehiya çekdarî dîtine, tenê pê izna SKCê (ku PYDê nîviya kursiyê vê di dest dane) û alîkarî kirin hel YPGê, dikarin bikevîna nava heremê Kurdî yê Sûriyê. herwisa dibêje: “Ev niha nikarin bikevîna nav welatê ji ber ku hê desteyê birryar xwe zelal nekirîye, û eger ev bixwe

¹¹⁹ Ehmed Silêman serokê Partîya Demokrata Pêşverû ya Kurdistanê ku alîgirê Talibanîye bas dike ku pîrsgirêka Kurdan di sûriyê da pê damzrandina dewletê demokratîk hember mafê hevvelatîyê çareser dibe, dewletek navendî ku mafê Kurdan nas bike û Kurdan di nav da rolek bibandor hebî. Û heremên Kurdan tê serbixweyîyek bêsinor hebî. Ew bi berçavî fêderalîzmê ji bo Sûriyeyê nehêja dizanî û vê red dik: “projeya heremek federal jî cografiya Sûriyê da bêancame. Bi hezaran Kurd di heleb û Demîşqê da dijîn. Hesa min weye kesê bas li fêderalîzmê diken pey berjewendî yê xwe ne nas kirina mafê Kurdan di Sûriyê da. dema ez tîme, nizanî gel mexzenek pîr av çî bikem, piyalek av bese”. Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Hewlêr 11ê Îlona 2012 an.

¹²⁰ Li gor nêrîna Sinam Muhamad, hevserokê Encûmena Gel ya Rojavayê Kurdistanê ku alîgirê PYDê ye, çareserîka pîrsgirêka Kurdan di Sûriyeyê da çareserîya demokratîke. Alîgirê ev ramanê damezrandina sinor di navbera heremê welatê da qebûl nakin û dixwazin cudahiye netewî di navbera Kurdan û Ereban bîna nas kirin. Her bajarek Kurdî tê encûmena bilind ya Kurdî birêxistin bike heya rêxistinê xweser yê heremî bê damezrandin û di hember Encûmena Gel ya Rojavayê Kurdistanê, ku 300 endamê vê heye û beşe zagon danîn û rêvebirî û dadyarî heye, da berpîrs bî. Di heremê tevlihev da Ereba ji dikarin encûmenê xwe pêk bînin û bi rabêj gel encûmenê Kurdî beşdarî mijara bin. Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 11ê Îlona 2012 an.

¹²¹ Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Kemal Kerkûkî, rayedarê KDPê, Hewlêr, 7ê Oktobera 2012 an.

¹²² Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Hemîd Derbendî, rêvebirê pêwendîyê giştî, navenda serokatîya KRGê, Hewlêr, 3ê Oktobera 2012 an.

¹²³ Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Baradost Azizi, rojnamevanê Kurdê Sûrî, Hewlêr, 26ê Novembara 2012 an.

ev birryarê bigrin dê astengîyê mezin bêne pêş.”¹²⁴ Rayedarek KNCê rastîya ev rewşê dupat dike û dibêje PYD îznê nade; û tevî ku di Hewlêrê da ev mijare dipejirandin lê her zivirrêne Sûriyeyê, birryara wan guherrî; û bi her awayekî berpirsî yê xwe bi çî naynin. Wî got, “pê vê rewşê, eger yek ji pêşmergeyn Sûrî [şervanê perwerde bûyî] bixwazî ku bikeve nava Sûriyeyê, tê ligel YPG bi şer bê”.¹²⁵

Kilîla her lihevkirinek dawî, yebûn li ser ev pirsgirêkê ye ku çî kesek hem bi fermî û hem bi bandor desthilatdariya hêzê çekdar bi dest bînî û ev hêzenê di çî beşek di Kurdistanê Sûrî da û hember çî rêznameyek îzna xebitînê hene. KDP li ser bi bandor kirina alîgirê barzanî di KNCê da – Yekîtiya Sîyasî ya demokratîk ya Kurdistan – dixebite û han dide ku modelek federalîsm di Sûriyeyê da pêk bîne.¹²⁶ Lê di dawîyê da, gengaze bixebite lihevkirinek ser konfederalîsmek Kurdî di Sûriyê da damezrîne ku hember vê her ba parêzgehek Kûrdî di Sûriyê da xwe birêve bibe. Ev pilane federalîsma KDPê gel “xweserîya demokratîk” ya PYDê tevlihev dike û gengaze bibe sedema cudahiya Kurdistan Sûriyeyê û Efrîn di bakûrê rojava da bikeve dest PYDê û herema Cizîre, ku nêzî sinorê Eraqê ye bikeve dest KNCê (anku di rastîyê da bikeve dest KRGê).¹²⁷

B. *Tirkîye hatê meydanê*

Sîyaset Tirkîyê li hember Kurdên Sûriyeyê dibî da nava çarçeweya beşdarbûna vê di nava pevçûnê Sûriyeyê bi rewşek berfireh û herwisa çar dehan pevçûn gel PKKê da bê fêmkirin ku bûye sedema mirina nêzî 30,000 kesî û herwisa xerçek nêzî \$300 milyara.¹²⁸

Enqerê rolek serekî di perwerde kirin û piştgirya dan ji mixalîfê Sûriyeyê re li ser stu girtîye. Bi taybet alîkarî dan ji Encûmena Niştîmanî ya Sûriyeyê (pêş ku di meha Novembara 2012 an da gel Yekîtiya Niştêmanî ya Sûriyeyê bê guherrîn), ku di Stenbolê da hat damezrandin û her di livê da rûnişt, herwisa alîkarî dan ji Artêşa Azad ya Sûriyeyê, ku komek çekadrê bêpergalin ku navena rêvebirîya wan di di başûrê rojhilatê Tirkîyê da rûniştîye. Heke ku Tirkîye dixwaze bi berferehî li ser bûyerê Sûriyê bandor hebî, herwisa ev bûyerane jî li ser Tirkîyê bandorê hene: wek zêde bûna penaberan; bombekirina sinor; û, tişt ku gel ev raporê pêwendî heye, anku tirs li ser vê ku PKK ev derfetê bo bihêz kirina xebatê xwe di herdu welatan da bikar bîne.

Bi nêrîna Enqerê, PYD rûnivîsek ji PKKê ye ku dixebite di nava Sûriyeyê da ji xwe re şûnpî yek veke. Diencamê da ji vê ditirs ku bihêz bûna Kurdên Sûriyê bibe sedema bilin bûna hestê cudaxwazîyê di Tirkîyê da. Berpirsek Tirk dibêje, “PYD û PKK her yekin. Me hinek nîşanî hene ku ev yekê zelal diken. Roj herdem di bin ewra da namîne. Mê bawerî bi cudahiya biçûk tine û bawerîya me ji guherrînê mezine”. Berpirsek di yê Tirk dibêje, “eger çî pêwendî di navbera PYDê û PKKê da tine, ev dibî ev mijarê

¹²⁴ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Mohamed Reşo, nûnerê PYD di Kurdistanê Eraqê da, Hewlêr, 27ê Novembara 2012.

¹²⁵ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 27ê Novembara 2012 an.

¹²⁶ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, serokê KNCê, Hewlêr, 9ê kanûna duyema 2013 an.

¹²⁷ Ev pergale tam wek pargala Kurdistanê Eraqê ye ku heremê bindestê PUK (Suran) û yê KDPê (Badinan) e û di paytext anku Hewlêrê da herdu hevbeşin, bilî ku di Kurdistanê Eraqê da cudahiya zimani jî zêde dibin. Rayedarek KDP dibêje, “partiyek bi tenê gengazîya kontrol kirina giş heremên Kurdî tine. Negengaze cografîya hereman neyê dîtin. PYD, partiya tenê nine, partiyê Kurdê Sûrî dibe di mijarên rêvebirîya ewlehî û perwerdehiyê da alîkarîya hev biken”, Hevpeyvîna Koma Qeyranê, 14ê kanûna duyema 2013 an.

¹²⁸ Binêrin ji Rapora Koma Qeyranê, *Tirkîye: PKK û Çareseserîya pirsgirêka Kurd*, herev.

dupat biken. heke ev dixwazin gel me gotûbêjê biken, dibe dupat biken ku ji PKKê serbixwe ne, û guhestina çekan di navbera xwe da qet biken û bilavokek zelal bilav biken”.¹²⁹

Metirsîya giring ya rayedarê Tirk ev ku PYD di Sûriyeyê da wisan bi hêz be ku bingehê çalakîyê wekî bingehê Qendilê damezrînî, û paşan gengaze PKK ji derveyê sinora êrîş bike yan êrîşa bi rêxistin bike. Hêjayî gotinê ye ku bingeha hêzên çekdar yê Tirkîyê û herwisa operasyonên Artêşa paş desthilatdarîya PYDê di Tirmeha 2012 an da di hermê sinor tam berbi bajarê Qamişloyê û Kobanîyê hate saz kirin.¹³⁰ Cuda ji armancê hatî îlan kirî ji aliyê Tirkîyê – anku ji bo berî girtin ji xirab bûna rewşa penabera û di encamê da bicî anîna kirryarê mirovxazane – seretayîya Tirkîyê ragirtina PYD ji nêzîk bûna başûrê sinorê xwe yê û evê wek beşek ji stratîjîya ewlehîya xwe ya netewî dizane.¹³¹

Tevî ku Tirkîye dixwaze hem ji hêla çekdarî û hem ji hêla sîyasî, PYD lawaz bike û ragirît, lê di vê demê da naxwaze yekser li ser PYDê êrîş bike, ji ber ku metirsîya ketina nava agir; her êrîşek bi wî awayî, ne tenê pîrsgirêka PKKê çareser nake gengaze vê mezintir ji bike.¹³² Zêdetir ji vê, pevçûnê Sûriyeyê encamê sîyasî û olî jî hene ku dibe sedema dijberîya komek ji listikvanên ne-Kurd di nava Tirkîyê da (wek Elevis, ku komek olîyê cuda ji Elavîyê Sûriyeyê ne, lê endamê herdu olan ji aliyê bêbawerbarî ji dijberê Sûriyeyê re ku bi piranî Sûnî ne, hevbeşin),¹³³ û di heremê da (Îran û Eraq, herwisa gelek Erabên ku ji zindî bûna emperyalîsma Tirkîyê dilnigeranin) li gel êrîşa çekdarî dibe.¹³⁴ Hişmendîya diplomatî di Enqerê da ser vê esasê ye ku Tirkîyê, bilîti ji pêvçûnê yekcar yan pey çûn û lêdanê kurt, nabî li ser Sûriyeyê êrîşa çekdarî bikar bîne, ne tenê ji ber ku gel NATO yê hevpeymanê, ji ber ku Tirkîye bi tenê nikare ev xebatê bi rewşek bibandor bicî bîne. Berevaj da, dixebit ku partîyê pêwendî dar bi Barzanî di KNCê da bihêz bike bi armanca serekî ya lawaz kirina PYDê, nedena îznê ji bo bidest anîna Qamişloyê û bitenê hêştin di gotûbêjê sîyasî da.¹³⁵

¹²⁹ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Enqere, Oktobera 2012 an.

¹³⁰ Operasyonên Artêşa Tirk di, 10km ya bakûrê Qamişloyê, û di Suruç, rûbirûyê Kobanê/Eyn el-Erab, saz bû, û di vê da biberçavî tank û topxana Kobanî kiribûne armanc. Binêrin ji Servet Yanatma, “operasyonêk bi armanca dijberîya PYDê di rê daye, DYAê hember êrîşê bergirî daye”, *Today's Zaman*, 2ê Tabaxa 2012 an. Salih Muslim serokê PYD bersiv da: “parastina xelkê xwe di heremê xwe û di bajarê xwe da: mafê mine, kes nikare ku çavê xwe li ser girê bide, û eve kiryarek bû ku me kir. Ji ber vê çi pêdivî bi diltirsîya Tirkîyê û gefê vê nîne”. Ruyterz, 7ê Tabaxa 2012 an.

¹³¹ Rayedarek Tirk dibêjî, “rewş gihişte xalekê ku êdî me nedikarî em rûnên. Metirsîyê ewlehî ji bakûrê Sûriyeyê destpê dikan, û ew [PYD] dixwazin ev heremê biken Qendilek di. Lê PYD nikare bo hetahetayî yê ev heremane kontrol bike. – çi cih bo ideolojîya ev partîyê di Sûriyê da tine. Ev ne nûnerê xelkê ne. Her ku rejîm helweşe, di wî welatî da ew tê bê bandor bin”. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Enqere, 9ê Oktobera 2012 an.

¹³² Di Adara 2012 an da, Mûrat Karayilan serokê PKKê hişyarî da: “Eger Tirkîye dij bi gelê me di rojavayê Kurdistanê [işareyek ji bo heremê Kurdî di Sûriyeyê da] da êrîş pêk bîne If, giş Kurdistan tê bibe çeperê pevçûnê”. Jon Heming, “gerîlayê Kurd hişyarî dane Tirkîyê li ser êrîşa dij bi Sûriyê”, Rutêrz, 22ê Adara 2012 an. Ev gotinene di rastî da bi derew mezin kirina hêzên û mebestê PKKê ne, lê gengazîya kom kirina Kurdan dij bi Enqerê nîşa dide, di dema êrîşa Tirka dij bi PYDê.

¹³³ Cêfrî Getlêmen, “Eger dij bi Sûriyeyê êrîş pêk bê, şerrê olî tê bikeve nava Tirkîyl”, *New York Taymz*, 4ê Tabaxa 2012 an.

¹³⁴ Soner Cagaptay, “Çima Tirkîyê êrîşî Sûriyê nekir”, *New Republik*, 13ê Adara 2012 an.

¹³⁵ Partîya Aştî û Demokrasîyê (BDP) di Tirkîyê da, ku partîyek mixalif di wî welatî daye, sîyasetê dewletê rexne dike, “Em ne dijberî pêwendîyê di navbera KRGê û Tirkîyê ne, Barzanî dikare rolek mezin di çareserîya pîrsa Kurdan da pêk bîne lê dibe PYD bê dîtin. PYD di Sûriyê da bihêztirn

Wisa tê berçav ku bal kêşan li ser metirsîyên nêz ji aliyê PYD ê û bal kêşan li ser bibandor kirina KNCê bi armanca lawaz kirina¹³⁶ giringîya metirsîyê dî ji holê rakirîye – bi taybet ev metirsîye ku Kurdên Sûriyeyê, bi alîkarîya Barzanî, pey damezrandina modelek wek Eraqê bin. Di Tebaxa 2012 an da Wezîrê Karûbarê Derveyê Tirkîyê Davutoglu paş hatina xwe ji Hewlêr, ku hevdem gel berpîrsê KNCê hevdîtîna pêk anî, îlan kir eger Encûmena Niştîmanî ya Sûriyê, xweserîya Kurdên Sûriyê qebûl bike, em dijberîyê nakin:

Min ji wan re got, serokê SNCê wek Kurdek Sûrî rêvebirîya encûmenê dîke. Û hûn [KNC] lîre da wek Kurdên Sûriyeyê beşdarin. rûnên û lihev biken. Tiştê ku em gel dijberin metirsîya terorê ye û gengazîya vê ye ku yek ji we îdia ya xwedî bûna cihekê bike. di Sûriyeyê da dibe helbijartin birêve biçî; parlamaneke dibî bête damezrandin ku pêk hatî be ji Kurdan, Turkmenan û Ereban. Hûn dikarin gel hev kom bibin û bêjin em ji [Kurdan] re xweserî didin. Ev mijare taybet bi we ye. Em ne dijberî vê ne.¹³⁷

Tevî hebûna Berjewendî yê kurt-demî yê hevbeş di navbera Tirkîyê û Barzanî da, Bi texmînek mezin, di demek dirêj da tê alozî bête pêş. Armanca dawî ya KRGê eve ku misoger bî ku Kurdistan Sûriyê zêdetir girêdayî vê bî heya Şamê; û bi bawerî Tirkîye ji vê ditirê ku encame bibête sedema handana hestê cudaxwazîyê di nava Kurdên welatê wî.¹³⁸

partîya Kurdane û nabî di gotûbêjê ser pîrsgirêka Kurdan bê bînpêkirin”, Hevpeyivîna Koma Qeyranê, rayedarê BDPê, Enqere, 10ê Oktobera 2012 an.

¹³⁶ Rojnamevanek Kurd dibêje, “PYD dibêje ku Barzanî bi xemsarî ji me dinêre, ji ber ku em dij bi Tirkîyê ne. Barzanî li lawaz kirina PYDê du armanc: yekim, ji ber ku Barzanî dixwaze bibe modela tenê ya netewexwazî yê Sûriyeyê, tevî ku ji sedî 50ê yan zêdetir ji Kurdên Sûriyeyê Ocelan wek serokê xwe dizanin. Ya duyem, ji ber pêwendîyê herî başdi navbera Barzanî û Tirkîyê, û Tirkîyê naxwazî PYD di Sûriyeyê da bandor hebe”. Hevpeyivîna Koma Kirizê, Kemal Çomanî, 21ê Îlona 2012 an.

¹³⁷ Gotinek ji *Today's Zaman*, 9 ê tebaxa 2012 an.

¹³⁸ Rayedark Tirk agahîyê zêdetir li ser nêrînê welatê xwe zelal dîke û herwisa li ser alozîyê gengazê taybet bi nêrîna Barzanî wisa diaxive: “Sûriye dewletek nîne ku bê parçe kirin. Di bakûrê Sûriyê, me çî heremê bi tenê Kurdî tineye. Û damezrandina heremek wisa, dibe sedema alozîya pîrsgirêkê. ev tiştê her gengaz jî nîne, ji ber ku 1.5 milyon Erab her di ev herema ne da dijîn. Em Kurdîstana Eraqek dî di bakûrê Sûriyeyê da naxwazin. Tiştê ku gengazê em qebûl biken, pergalek bênavendî ji bo giş welatê ku di nav da her parêzgehekê parêzgarê hebî û hinek jî xweserî hebî. Ew rewşê wek pergalekê ye ku em dixwazin di Tirkîyê da damezrînin”. Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Enqere, 9ê Oktobera 2012 an. Herwisa, lêkolinerk Tirk dibêje, “Barzanî bal dikşîne ser Karta neteweperestîyê. Projeya heremek federal di Kurdîstana Sûriyê da tenê wek xeyalekê ye: ji ber ku tene Kurd di ev herema da najîn. Ji vê zêdetir rewşa abûrîya ev heremane, ev proje ji hêla abûrî da nikare berdewam bimîne. Bajarê herî mezên yê Kurdî Qamişloye, lê Qamişlo bê heleb û Şamê wek gundekê y. Qamişlo pêdivî bi Tirkîyê heye bo parastina abûrîya xwe”. Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Taha Ozhan, serokê, Bîngeha lêkolînê Sîyasî, Abûrî û Civakî (SETA), Enqere, 10ê Oktobera 2012 an.

V. Zêdebûna şerxwazîyê

A. Bilindbûna alozîyê xwemalî di navbera Kurdan da

Tevî ku rewşa Kurdên Sûriyê bi berferêhî ber bi şerxwazî yê ve diçî, lê nezelale ku ev şerxwazîya berferheh bûyê dij bi kê tê bê bikae anîn, dij bi rejîmê. Dijberên (ne-Kurd), Tirkîyê yan jî dij bi hev. Hêzên PYD yê çekdar, anku YPG, bingehê kontrol kirinê di gîş heremê Kurdî da damezrandine û şûna rejîmê girtine.¹³⁹

Ev partîye îdia dike ku heremê Kurdî diparêzê, û wan hember dijberê çekdar, ku hinek heremê nêzî Kurdan xistene dest xwe, radigrin. Êlham Ehmed, endamê PYD di Desteya Kurdî ya Bilind da, dibêj:

Em bi tenê gel û welatê xwe diparêzin. Pêwendîyê me gel Artêşa Azad ya Sûriyeyê [FSA] girêdayî bizava wane. Her ku bixwazin bikevine nava heremê Kurdî, berpîrsîya ne parastina gel û welatê meye. Dema ku FSAê dixwest ji bo bidest xistina sinorê Tirkîyê bikeve nava Efrîn û Kobanî, em naçar bûn ku gel û welatê xwe diparêzin.

Dema ku rejîmê dixwest ji Kobanê başve bikişîne [di Temûza 2012], me pênc demjimêrk ji karmendê dewletê re derfet dan ku bajar bicî bêhlin. Ewan bersiv nedan û biryar girtin ku biçin, û ji ber vê me jî êrîşî wan nekir. Di rastî da, heya niha jî du yan sê karmend di ev navdandana [bê pîrsgirêk] dixebitin. Ya herî balkêş ev bû ku di dema çûna rejîmê, em naçar bûn ku bi çek bajar biparêzin, ji ber ku FSA yê pêşveçûna xwe ji aliyê Carablosê [di navbera Efrîn û Kobanî] destpê kiribû û metirsî dida ku bajar dagir dike.¹⁴⁰

Herwek di jor da hate bas kirin, çiqê KNCê, ji aliyê KDPê we hatine perwerde kirin.¹⁴¹ Tevî ku Di Nîsana 2012 an da Barzanî piştvanîya xwe ji Kurdên Sûriyê tenê piştvanîya “exlaqî, sîyasî û abûrî” îdia dikri, û bixurtî “piştgirîya çekdarî û dabîn kirina çekan” red dikir lê di temûzê da bi berçavî zelal kir ku ji kesê ku ji artêşa Sûriyeyê veqetîyan, perwerdehiyê çekdarî dide.¹⁴² Li gor rapora sê kepê perwerdehiyê yê serekî hene: kempa Zeyton di paraêzgeha Hewlêrê, Fîş Xabbor di parêzgeha Dihukê û Zemmar di Nînewa, ku di wan da perwerdehiyê serekî (*devret esasîya*) ji bo serbazan û sinifên pêşketî (devret el-dobbat) ji bo efseran tîn pêşkêş kirin. Lîwayên nû pêkhatîne ji, efserên Kurd ku heya qonaxa sitvanîyê serketin û kesên ku ji artêşê revîyane, û herwiha ciwanên Kurdên Sûrî ku neçûne serbazîyê. Li gor gotinê yek ji kesê ku ji artêşê revîya ye:

Ji efserên pêşî yê artêşa Sûriyê re rûtbeyên leşkerî ku pêş da di artêşe da tinebûn hate pêşkêş kirin, û ji ciwanên di bin perwerde re mehane dihate pêşkêş kirin. Ew gîş ji bo pêşeroja Kurdistanê dixebitîn û dibûne polîsên Kurdî ji heremê Kurdan re, wek hêzên pêşmerg di Kurdisata Eraqê da.¹⁴³

¹³⁹ Agadarî li ser bingehê kontrolê yê PYDê di ev çavkanîyê da hatiye, www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-19291072.

¹⁴⁰ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 12ê Îlona 2012 an.

¹⁴¹ Abdûlhemid Derwîş, srokê KDPPSê, ku alîgirê PUKê ye dibêje: lîwayê perwerde bûyî di bi destê KDPê dane. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Jeneva, 27ê Îlona 2012 an.

¹⁴² Binêrin ji www.al-monitor.com/pulse/originals/2012/al-monitor/a-fine-balance-can-barzani-help.html. Barzanî dot “perwerde ne ji bo êrîş birinê ye; ev ji bo parastinê ye ji paş helweşîna Sûriyê û derketina valahîyê ye”. Li gor gotinê Cîn Arrif, “Pîrs û Bersiv: Mesûd Barzanî serokê Kurdên Eraqê”, EL Cezîre, 30ê Temûza 2012 an.

¹⁴³ Hevpeyvîna Koma Kirîzê, serabzek pêşî yê artêşa Sûrî ku di kempa Zeytonê da perwerde bibû, Hewlêr, 14ê Oktobra 2012 an.

Rewşa pevçûna, kuştina, revandina mirova û rewşê di yê nexweşiyê di sala pêşî da, pevçûnê di navbera PYD û KNCê nîşa dide, Lê belê gelek pêşî ku peymanî Temûza 2012 an û perwerde kirina şervana ji aliyê KDPê ve saz bibe. Herwisa, Di êrîşên alîgirên Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD) li Efrînê di 3ê Şibatê de ji kêmayî 17 kes birîndar kirin û durîşm bang dikirin ku, “Efrîn bajarê şehîdaye, cihê alîgirên Erdogan û Barzanî li vir nîne”.¹⁴⁴ Di 21ê Şubatê, Nesredîn Birhik, endamek PDKSê ku alîgirê PYDê ye û rêvebirê vê Abdilhekîm Beşar e, di êrîşên tivingên fişek-teqînok di hundirê du tîrîmbêlan da, birîndar bibû u jîyana xwe ji dest da, wisa xuyaye ku PYDe berpîrsê ev kiryarê ye. Li gor agaiyan di 19 Îlonê da, PYD birayê Birhik girt û ev rojekê ragirt.¹⁴⁵

Tevî ku peyman bidawî anîna êrîşa di Şibatê da hate girê dan û hinek xebat ji bo alîkarîyê birêve, lê zordarî bidawî nehatin. Sîymend Haco, rêvebirê serbixwe yê KurdWatch dibêje:

[di 16ê Şubata 2012 an,] PYD û KNC lihevkerin ku dij bi hev şerr neken, 146 lê kuştina Nesredîn [Birhik] nîşa dide ku birastî KNC gelek sadeye. KNC ji xelkê re dibêje ku rêjîmê ev kuştîye, lê yek ji endamê partîyê bi şexsî ji min re got ku ev bibawer ku kuştina Nesredîn kiriyarê PYDê ye. Min ji wî re got: “Tê rojek bê ku, hûn daxwaza zivirîan [Partiya] Bees biken”. Wî bersiv da: “Em her niha ji dixwazîn ku Bees wegere”.¹⁴⁷

Ji niha ve, heya demek ku KNCê ji PYDê lawaztir be, bi gengazî ya zêde tê bixebite ku pevçûnê xwe gel PYD kêmbike. Di Nîsana 2012 an, da Salih Gedo, endamek ji Partiya Yassir, ku pêwendiyek baş gel PYDê heye, ji pîrsa li ser tawanbar kirina PYDê bi kuştina xebatkarê Kurdî ku endamê KNCê ne bi rastî bersiv neda u tenê got: “Kê jî li dû van kuştinan be, di nerîna me de dawî rêjîm berpîrsyar e”.¹⁴⁸

Wisa tê berçavê pêwendîya ku bin çavdêriya Barzanî di navbera KNCê û PYDê da hate girêdan sembolîk bû tevî ku bandor hebe. Heftetek paş, li gor rapora KurdWatch, PYD bi nîrkek erzan di nava alîgirê xwe da çek bilav kiribûn.¹⁴⁹ Di 29ê Hezîranê da, koma Fesebooka KNCê nivîsek parvekir û di nav da PYD tawanbar kir ku “endamên çekdarê yê serpoş” î zna hatina xwepêşandanê KNC ji Kobanê re nedaye, bi teqîna guleyan ber bi ezmanan ev tirsand û yek ji alîgirê KNCê revandin. Û ev kiryarane “binpêkirina berçav” ya peymanê ye.¹⁵⁰

Herwek hate dîtin, peymanî 11ê Tîrmehê bo sedema damezrandina SKCê, ku wek desteyek hevbeş bo çavdêriya kirin li ser hêzên Kurd yê hatî perwerde kirî ji aliyê KDPê ve û wek desthilatdarek yekgirtî di Kurdîstana Sûriyê da hat saz kirin; xala

¹⁴⁴ Ji bo dîtinê rapora û vîdyoyê YouTube ku ji aliyê KurdWatch hatine kom kirin, Binêrin ji www.kurdwatch.org/index?aid=2449&z=en&cure=245.

¹⁴⁵ Li gor KurdWatch, “[i] Destpêkê bawerî hebû, ku Birhik ji ber pevçûnekê bi alîgirên rêjîmê re bûye qurbanê êrîşê. Lê endamekî rêber ê partiyeke kurdî ji KurdWatch re da xuyakirin, ku Birhik berî êrîşê ji aliyê alîgirên Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD) ve hatiye tehdîdkirin”. Binêrin ji, www.kurdwatch.org/index.php?aid=2464&z=en&cure=245; and www.kurdwatch.org/index.php?aid=2638&z=en&cure=245.

¹⁴⁶ Di 16ê Şubata 2012 an da, KNCê û PYDê peymanek girêdan û di nav xwe berpîrs zanîn ku pevçûnê di navbera xwe da bitaybet ber çavên xalkê kêmbiken. Binêrin ji www.kurdwatch.org/index.php?aid=2455&z=en&cure=245.

¹⁴⁷ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Berlîn, 14ê Adara 2012 an.

¹⁴⁸ Binêrin ji www.kurdwatch.org/Sûriyeyê_article.php?aid=2504&z=en&cure=240.

¹⁴⁹ Li gor KurdWatch, alîgirê PYDê dikarin bi 20,000 Lîreyê Sûriyê (nêzî \$250) dikarin çekek xwekar bikin, lê kesên di dibe 25,000 (nêzî \$300) bidin. Binêrin ji www.kurdwatch.org/?aid=2560&z=en&cure=245.

¹⁵⁰ Binêrin ji www.facebook.com/E.N.K.L.S post, 30 Hizêrana 2012.

balkêş ev bû ku, du ji pênc endamê PYDê ko di vê desteyê da rayedarin, endanê YPGê bûn. Lê, disan jî paş demek kurt, aloziya xwe nîşa dan û lêbelê ev carê pevçûna çekdarî di navbera YPGê û hinek hêzên Kurd yê perwerde bûyî yê Barzanî, çêbûn, anku li gora rapora dema ku YPGê îzn neda ku 650 şerrvan bikevîne nava Sûriyê. Tê gotin rayedarek YPGê gotibû, “me izna hatinê neda wan ... eger kesek bixwaze heremên Kurdan biparêze, dibî bi me re bibe yek. Em nikarin bilî YPGê çî hêzen çakdarên di bipejirînin”.¹⁵¹

Ji dema damezrandina Yekîtiya Siyasî ya Demokrata Kurd, her yek ji çar endamê vê, komê çekdar yê girêdayî bi xwe damezrandine;¹⁵² gengaze ev kiryare di pêşerojê da rê bo hatina Kurdên Sûriyê, yê perwerde bûyî ji aliyê KDPê ve, ji Sûriyê re saf bike. Gengazîya derketina pevçûnê di navbera ev hêzane û YPGê di deme hatina wan da, û yan parvebûn ev heremê di nava navbera çend komên cuda da, di pêşerojê da tê zelal kirin. Lê bo diltirsîyê gel hecet hene.

B. *Pevçûn li ser Qamişloyê*

Bi texmînek mezin, di demek dirêj da metirsîya serekî ji Qamişloyê, mezintirin û giringtirn bajarê Kurdî di Sûriyeyê da ye, destpêdike, ev bajare bi hebûna, xelk berçav ji Aşûrî, Siryan û Erebê Sûnî, dilê Kurdistanê te bang kirin, û ji hêla sembolîk gelekî balkêşe û sedema wê jî zêdebûn Kurdên ev bajarî û herwisa serhildana sala 2004 an e ku cihê bûyerê bû.¹⁵³ Herwisa ev bajarî hinek çavkanîyê naft û gazê hene, ku dibe sedema zêdebûna giringîya vê bo hemû alîyan.¹⁵⁴

Ji bo KNCê û hêzên perwerde bûyî ji aliyê KDPê, Qamişlo gelek balkeşe: ji ber ko herdu alîyan piştîvanên rastî di wî bajarî da hene, û ev bajare bingeha wan ya pêşî ye. li wir daye ku ev yan bi PYDê re tê şer bikin yan hîn bibin ku lihev bikin. Kesek nêzî PYD bi kom kirina giş hoyên giringbûna Qamişlo û metirsîyê pêwendîdar bi pevçûnê liser vê, dibêje:

Di Qamişlo yê da Ereb, Aşûrî, Siryî û Elevî hene [ku ji ber sedema şolê ji wî bajarî re hatine weguhestin], ji ber vê rewşa vê gelek aloztir ji Efrîn û Kobanî yê ye, ku bajarê Kurdî ne û çepera PYDê ne. beşek ji Qamişlo yê, binavê Mehal el-Qerabîya [beşa rojavayî], bindestê PYDê da ye; û hêzên rejîmê jî di wî bajarî da hazirin û bingeha partîyên di jî di Qamişloyê daye. Tirkîye û Barzanî ji ber hebûna neftê,

¹⁵¹ Gotinek ji Roî Ehmada, “nêrîne taybet liser hêzên çekdarên Kurdî di Sûriyeyê da”, *Rudaw*, 5ê Tabaxa 2012 an.

¹⁵² Hemberî gotinê endamê PYD, “dema ku Yekîtiya Siyasî ya Demokrata Kurd hate damezrandin, Hekîm Beşar partiya Yekîti û du çiq ji partiya Azadî [anku çar kes ji endamê Yekîtiyê] hêzên xwe yê çekdar di Dêrik, Qamişlo û Amûdê da damezrandin”. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 4ê kanûna duyema 2013 an. Herwisa KurdWatch zelal dike ku partiya Yekîti liwayek di party Amûda da birêxistîye û di Qamişloyê da jî nişandaneke leşkerî birêve birîye. Binêrin ji www.kurdwatch.org/index.php?aid=2703&z=en&cure=245; û www.kurdwatch.org/index.php?aid=2701&z=en&cure=245.

¹⁵³ Demek piraniya xelkê Qamişlo aşûrî û siryanî bûn. Niha hejama Filehan ji sedî 15-20 a ne. aloziyê di navbera Kurdan û Filehan gelekî, û sedema vê jî ev ku Fileh bibawerîn ku Kurdan bajarê wan digir kirîye û wisa difikirin ku Kurd dixwazin ev bajarî ji Sûriyê cuda bikin. Di 2009 an da Filehek Sûrî di Qamişlo ji rayedarek DYA re got: “El-Cizîra [el-Cizîra, heremek ku Qamişlo di navdaye] ne Kurdistan’ e, u xelkê ne-Kurd çî caran piştîvaniya vê ji Sûriyê naken – tevî ku li gor nêrîna wî armanca serekî ya Kurdane eve”. “Bakûrê rojhilatê Sûriyê: bilî Kurdên narazî, kesên di ji hene”, belgeyê balyozxana DYA di Şamê da, 18ê Adara 2009 an, bilavkirî ji aliyê WikiLeaks.

¹⁵⁴ Di sala 1960 an da, serkanîyê neftê di Qaraçîk and RiGulanalan, herdu beşek ji herema Cizîrê ne. (heremek di navbera Sûriyê û Eraqê da ku dikeva navbera Dicle û Firatê). Binêrin ji David MekoDawal, *Dîroka Kurdan ya Rojê*, herev., p. 476.

îzn nedane PYDê ku ev bajarî bidest bîni. her bi vê sedemêye ku pevçûnê di navbera xelk û rejîmê yan di navbera partiyên Kurdî bihev re, têne berçav.¹⁵⁵

Tevî ku Qamişlo her bi dîrokî bingeha partiyê girêdayî bi KNCê bû, lê PYDê ji di dirêjîya sal û nîva derbas bûyî da, gelek desthilat di wî bajarî da bi dest xistine. di Adara 2012 an da, rayedarê KurdWatchê Sîymend Haco ji zêdebûna hêza PYDê di komkirina xelkê da agî da û got: “Niha, PYD dikare 2,000 kesên bi [piştgirîya xwe] di Qamişlo yê da derxîne kolanan û ji ber vê xebatkarên [dij bi rejîmê yê ne-PYD] di Qamişlo ji vê ditirsin. Di pêşîyê da PYD tenê dişeya herîzêde 200 kesên di Qamişlo yê da kom bike”.¹⁵⁶ Tevî hebûna metirsîyên pevçûnê di navbera Kurdan di wî bajarî da, bicîanîna serkevtî ya beşkirina desthilatê di navbera KNCê û PYDê di bin çavdêriya barzanî da, dikare bi derbasbûna demê, bixurtî pevçûnê di nava Kurdan di wî bajarî û heremên di yê Kurdan, kêmbike.

Lê Tirkîye ji yek ji listikvanê ev meydanêye, û armanaca vê ya yekim, pêşgêrî ji bidestaniya Qamişlo ji aliyê PYDê ye, ku tiştê ku ev dewlete jê ditirsî ev ku, bidest anîna wî bajarî dibe sedema bihêz bûna ev tevgerê û sedema vê hindê ku ev tevger bikare bal bikşîne ser giş heremê Kurdî û hemûyan bi dest bîni. Li gor nêrîna Enqerê desthilatdariya siyasî û çejdarî ya Kurdan li ser Qamişlo – çî ji aliyê PYDê yan KNCê – vê pêk bêt, di demê dirêj da, dikare bibe detpêkek bo serbixweyî ya Kurdên Sûriyê.

Ji ber ev sedemê dijberên ne-Kurdên Sûriyê ji desthilatdariya Kurdan li ser Qamişlo di qonaxa guhestinê da ditirsin – evjî di demê da ku rejîm her lawaztir dibe, û SNCê û FSAê ji ber dupatkirina hêzên xwe ji bo desthilatdarîya Sûriya paş-Esed ketine dijberî yê. Riaz el-Esad, rêveberê FSA, paş serhiladana Temûza 2012 an di bajarên Kurdan da got: “Em çî caran Qamişlo ji çî partiyek Kurdan re nadin, û em amadene ji bo axa Sûriyê şerr biken”.¹⁵⁷

Qamişlo xala serekîye bo teqînê, lê ne ya tenê ye. Bajarên di yê bi pirranî Kurd jî cihê metirsîyê ne. bo mînak niha di Amûdê da, ku bajarek bi pirranî Kurdê, çend kom di nav da hene, ev komene pêk hatine ji: PYD, Yekîti bi serokatîya Ismaîl Hema (yek ji endamê KNC ê) û Komîteya Ciwanên Amûdayê, li gel karmendê rejîmê ku her swer şola xwe ne. Paş paşvekêşana rejîmê di Temûza 2012 an da, PYD kontrola hindek avahiya xiste destê xwe, û di Çleya pêşîn da hebûna xwe di Navena Rêveberîya Ewlehîya Sîyasî, the Daireya saloxgêriya Leşkerî û Navenda da berferehtir kir.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Temûza 2012 an.

¹⁵⁶ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Berlîn, 14ê Adara 2012 an.

¹⁵⁷ Edîb Abdilmacîd, “Serokê Artêşa Azad ya Sûri dibêje ez îznê nadem ku çî heremek Kurdî di Sûriyeyê da bê damezrandin”, *Rudaw*, 31ê Temûza 2012 an.

¹⁵⁸ Ji bo agîyê zêdetir li ser Amûda, Binêrin ji www.kurdwatch.org/index.php?aid=2702&z=en&cure=245.

VI. Pêwendîyên aloz gel Dijberên Ne-Kurd

Partîyên Kurdî netenê ligelhev belke gel komên dijberên ne-Kurd jî bijberin, û hemû bi hêvdarîya helweşana rejimê dû bingehê ji xwe re digêrin. Gelek Kurd, bi taybet alîgirê PYD, bi sedema hestên neteweperstîya Erebi û serhişkîa Islamî ku ji aliyê mixalifên ne-Kurd, tê dupat kirin, û herwisa liber girêdanên berçava gel Tirkîyê, xwe ji mixalifên ne-Kurd dûr digrin; bi sedema vê û hinek sedemê di, mixalifên ne-Kurd yê çekdar nikarin di hermî Kurdî da bibandor bin. Tevî ku hinek ji çekarên Kurd gel mixalifan lihevkerî bûn, wek lîwaya Selahedîn (ji xwarê binêre) û “gurdana Meşel Temo”, ku ji kesen cudabûyî ji artêşa Sûrî pêk hatine,¹⁵⁹ hinek di terçih diden ku beşdarî çekdarên girêdayî bi partiyên Kurdan bin û yan beşdarî yek ji sê kempê ewle yê penaberan di Kurdistanê Eraqê da bin.¹⁶⁰ Komên duyem zêdetir terçih diden ji kempa Domizê nêzî Dihuk re biçin, li gel 22,000 hezar penabern, ku bi giştî ji cuda bûyîyê artêşê û malbatên wan pêkhatîye.¹⁶¹ Du kampê di, anku Moqebleh û Qamişlo, ku paş bûyerên Qamişloyê di sala 2004 an da, hatine damezrandin, gelek kêman penaberên nû bi xwe dîtine.¹⁶²

Dijberîyê di navbera Kurdan û Ereban bi rewşek di jî tene berçav. Li gor rapora, PYD nuqtayên kontrolkirinê wek astengîyek ser rêya guhestîna komên dijber yê çekdar bikar dînit. Kesek nêzî ev tevgerê got ev partîye izna hatûçûnê ji bajarê bin desthilatdarîya xwe re dide lê izna damezrandina kempa û yan xebatê berçav di ev bajarane da.¹⁶³ Encama ev kiryarê bi formekê, peymanê êriş nekirinê dijbihev ya qerîne tê hesab: PYD dixwaze şer ji Heremên Kurdî dûr bike, û mixalifên çekdar dixwazin li ser xebatên xwe yê dij bi rejîmê kom bibin. Wek encamek, herdu alî bi hevbeşî Heleb û derdûrê vê û herwisa bakûrê rojhilat û bakûrê rojava kontrol diken.¹⁶⁴

Ev rewş di dawîya Oktobra 2012 an da kete ber metirsîya. Hinek pevçûn bi sedema pêşgirtin ji bikaranîna sinorê Tirk û astengîya pêwendîdar bi gundên Ereban di Heremên Kurdî yê bakûrê rojavayê Heleb, çebûn. Di 25ê Oktobê, “Lîwaya Selahedîn” ku lîwayek Kurdî ye (ku li gor rapora beşek ji FSA ye, û endamê vê bi pirranî xelkê Efrîn ne) û “Koma Al-Nesra” ya Selefi ketine nava taxa Eşrefîyê (taxek Helebê gel xelkê tevlihev e û di nêzî taxa Kurdan şex meqsûde û heya ev demê di destê PYD/YPG da bû). Eşrefîyê ji hêla çekdarî da heremek bi stratejîke ji bo gîş

¹⁵⁹ Binêrin ji www.youtube.com/watch?v=LyOMgGj3tGY.

¹⁶⁰ Mihemed Balot, “Kurdên Sûriyeyê gel mixalifên çekdar li ser xweserî danûstandin diken”, *As-Sefîr*, 20ê Hizêrana 2012 an.

¹⁶¹ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, cudabûyê artêşe yê Kurdên Sûrî, Kampa Domizê ya penaberên, Hizêrana 2012 an. Rojnamevan Caş Wod di Îlona 2012 an da nivîsî 22,000 Kurdên Sûriyeyê di Domizê da dijîn, nêzî 9,000 ji wan “mêrê sobeyn”. <http://twitter.com/woodenbeirut>.

¹⁶² Cudabûyîyê Kurd ji artêşa Sûriyê ji ber du heceta direvin: tirs ji zordariyê (ji aliyê artêşê bi sedema revîn ji artêşê û yan ji aliyê mixalifên çekdar ji ber beşdarnebûa gel komên çekdar yê ne-Kurd); û rewşa abûrî ya xirab di Sûriyeyê da. Ji ber ku rewşa penaberên Kurdê Surî di kepê penaberan da gelek xirabe, gelek Kurdên Sûriyeyê wisa difikrin ji ber ku rewşa abûrîya Kurdistanê Eraqê başe, derfetên serketina abûrîyê liwir zêdetir û hêvî darin, lê ev mijare di rastîyê da pêknayê û bêkarî dibe sedema beşdarbûna hinek ji wan ji komê çekdare. Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Kurdên Sûriyeyê yê cudabûyîyê ji artêşe û malbatên wan, Domizê, kempa penaberan, Hizêrana 2012 an. Dema ku ji yek ji kesên ji artêşa Sûrî ve ceqetiyaye tê pirsîn ku ji ber çi şûna revîn ji Kurdistanê re beşdarî artêşa azad nebûye, di bersivê da dibêje: “Am piştvanîyê ji FSA ê diken, lê beşdarbûn ji FSAê re gelek bi metirsîye; û gengaze kû mirov bi asanî bê kuştin”. Gelek revokên di bersiva wî dupat diken.

¹⁶³ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Temûza 2012 an.

¹⁶⁴ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Mihemd Reşo, nûnerê PYDê di Kurdistanê Eraqê, Hewlêr, 1 Novembara 2012 an.

alîyan: ji bo YPG/PYD, sedema giringbûna vê eve ku, rêya ev partîyê ji bingeha wan di bakûrê rojava anku bajarê Efrînê re diveke; û ji bo komên çekdar yê mixalif jî sedema giringbûna wî heremî ev ku rêya ghiştina wan ji bajarê Azazê ku di bakurê Helebê û nêzî sinorê Tirke daye û firokexaney biçûk ya rejîmê livê da heye, vedike. Di pevçûnê di navbera ev komane û YPGê da 30 kes hatin kuştin. Û pevçûn jî vê heremê da berfireh bûn û bû sedema revandina dijbi yek di heremê da û herwisa sedema pevçûnan di gunên Kudî yê bakûrê wî bajarî da.¹⁶⁵

Di meha Novemberê da jî, li Res el-Eyn (Serê Kaniye) di navbera El-Nesr û YPGê da pevçûn derket, ev bajare ku ji Ereban û Kurdan pêkhatîye, di sinorê Tirkîyê da û di cihekê da cih girtîye ku berjevendîyê PYD, KNC û rejîma Esed tevlihev dibin. Li herdu alîyan hinek çekdar hatin kuştin. Dema ev rapore dihate amade kirin pevçûn jî nû da hatibûne destpêkirin û wisan dihate berçav ku bi rewşek metirsîdar berferh bibe.¹⁶⁶

Heya niha nezelale ku peymana kurtedem tê bikarî tevî ev pevçûnê bidomî yan ne, lê zelale ku hebûna lîwayên Kurd dij bi PYD, hem di nava FSA yê û hem jî di derveyê vê da, ev peymanê dêxe nava metirsîyê da. Paş pevçûnê Helebê, PYD zêdenavê çete li ser lîwayê nûyê Kurdî dana. Nûnerek PYDê got:

Em naxwazîn ne gel rejîmê ne jî gel FSAê şerr bikin. Tevî ku, erka me parastina heremên Kurdî û ewleh ragirtina wan e. her di dema ku komek ji artêşa azad bikeve nava Eşrefîyê, hêzên rejîmê û pevçûnê pey xwe tînine nava bajar. Niha Eşrefîyê di bin destê YPGê daye. Mebesta me ne şere û em nxwazîn gel çi alîyekê bişerr bên lê heya dema ku ev jî heremê dût bin.¹⁶⁷

Pêwendîyên aloz gel eşîrên heremî yên Ereban jî berbîteqînê daye, û girêdayî bi aloziya di navber partîyên Kurd û komên dijber yê çekdar heye. Tevê ku wisa tê berçav ku di qonaxên destpêkî ya serhildanê da, herdu alîyan dawxazên xwe hember rejîmê da hevrêz kiribûn,¹⁶⁸ lê pirsgirêka erdî û gumanên dijbihev, ku beşek vê bisedema xebatên demdirêj yê rejîmê bo hanadana alîyekê dij bi alîyê di pêkhatin, û dijberîya li ser berjewendîyên heremî, bûye sedema zêdebûna bûyerên zordarîyê. Bi taybet dijminî gel ev eşîran pêktê ku rejîmê ev di dîrokê da, bû damezrandian dalanek Ereban û veqetandina Kurdên Tirkîyê û Kurdên Sûriyê ji hev di sinor da bicî kirine.¹⁶⁹

Zêdetir ji pevçûnên çekdarî û dijberî gel eşîran, PYD gel rewşekê rûbirû bûye ku jêre dibêje dorpêçkirina hatî sepanandin ku ji herdu alîyên mixalifên çekdar – ku izna hatina xwarin û enerjîyê ji heremên Kurdî re nadan – û hem jî alîyê Kurdistana

¹⁶⁵ Binêrin ji Lauren Williams, “Rebel groups work to contain Kurd-Arab, Intra-Kurd tensions”, *The Daily Star*, 1 Novembara 2012.

¹⁶⁶ Clashes raporaedly intensified on 17-18 kanûna duyema 2013, gel fighters from the Al-Nusra Front and another armed group, Ghuraba al-Sham, battling Kurdish militia after they assaulted the border town. Binêrin ji <http://mobile.france24.com/en/20130118-kurd-jihadist-firefigths-rage-northern-Sûriyeyê>.

¹⁶⁷ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Mohammed Rasha, PYD representative in Kurdistana Eraqê, Hewlêr, 1 Novembara 2012.

¹⁶⁸ di Nîsana 2011 an da, civata nûnerên herema Hesekê ku pêkhatîye ji panzdeh rayedarê Kurd, çardeh serok eşîrê Ereban û Filehek, listeyek ji daxwazê taybet li ser alîkarîyê dewletê, pêşveçûna binxanê parêzgehê û mijarên di pêşkêşî Esed kirin û heya ku bi vê rewşa paşvemana ev parêzgehê ji alîyê regîmê ve bê guhertin. Binêrin ji www.kurdwatch.org/pdf/kurdwatch_forderungen_en.pdf.

¹⁶⁹ Dema ku serokê eşîra Beqerê ji hatina Cebhet el-Nesra, komek selefi-cihadi ya çekdar, ji Res el-Eynê re keyf xweşîya xwe nîşan da, Kurdan bertekek nerînî nîşan dan. armed group, upon its entering the border town of. Binêrin ji www.rudaw.net/english/news/Sûriyeyê/5416.html. alîgirîya wî ji Tirkîyê û sîyasetên Tirkîyê, di nava hindek Kurdan da ev bawerîye dupat kirîye ku Enqerê eve ku eşîrê Ereban û Tirkmen di ev heremane da li hember PYDê da hevrêz bike.

Eraqê ser wan da hatiye sepanandin, ku bûye sedema sazûna astengîyan li ser pêwendiyên abûrî di navbera Sûriyeyê û Eraqê.¹⁷⁰ Tevî ku gengaze komên çekdar yê ne-Kurd, ku bi mereqî pey çavkanîya ne, tenê ji ber çavkanîya êrîş diken, lê ev kiriyare hesta dorpeçbûnê û dijberiyê di nava Kurdan da bihêz dike. Endamek ji PYDê dibêje:

FSA yê li ser rêya hatina petrolê ku ji Şamê bi rêya Homs, Selamî [û] Reqa digihîste Qamişlo astengî danane. Ev pirsgerêkê bandor danaye ser Kobanî û Efrînê. Herwisa ewan sinorê di navbera Kurdistanê Eraqê û Sûriyeyê girêdaye. Êdî bêwendiyê abûrî negengazîn. Pêştir gundi di veghistina amûran da çalakbûn. Lê ev jî niha di rewşek aloz dane. xeyal biken: hinek ji wan darên di bin mala xwe da dişewitînin heya xwe germ bikin. Nan çinînin. Ev dorpeç kirine niha di heremê Kurdan da berdewame dimeşe. Û ez wê projeyek bo fetisandina PYDê dizanim.¹⁷¹

A. *PYD: pêş girtina rêyek serbixwe*

Hember nêrîna PYDê, beşek mezin ji dijberên ne-Kurd hem gelekî nêzî Tirkîyê ne û hem ji ideolojîyêk Îslamî û neteweperestîyêk Erebi pêk hatine. Ev mijare li ser SNCê raste, hem Encûmena Niştîmanî ya Sûriyê ya pêşî û hem sazîya vê ya niha anku Hevbendîya Niştîmanî ya Sûrî, ku paş civîna mixalifan di Çirîya paşîna 2012 an li Qeterê hate damezrandin. Di civîna PYDê di Brukselê di Adara 2012 an da, nûnerê vê ji metirsîya Biraderên Musilman (Ixwan) bas kirin, ji ber ku ev kome di vê demê da beşek mezin ji SNCê pêk anîbû; ev nûnerane Ixwan ji wergirtina alîkarîya re tawanbar kir, çî ji Tirkîyê, ku bi nêrîna wan ev alîkarîye bi sedema dijberîya Tirkîye hember armancê Kurdan pêktê, û çî ji welatên Kendavê, ku ev jî dixwazin Îslamîyeta li gor xwe livê da bilav biken.¹⁷²

Bi taybet, dupata nûnerê PYDê li ser gotinê aloz yê serokê pêşîyê SNCê yê anku Burhan Xelyûn ku Kurdên Sûriyeyê wek penaberên Îslamî li Fransayê nîşandabûn û li gor nêrîna wan ev gotine armanca ev komê bû binpêkirina mafê serkî yê Kurdan nîşan dide.¹⁷³

Gotina xelyûn bû sedema xwepêşandanên mezin di giş Kurdistanê Sûriyê bi taybet di nava Kurdên ne alîgirê PYDê. Sîrwan Kaco, rojnamevanek, got, “her paş gotinê Xelyûn, û gotinên Biraderên Musilman yê di, li ser ev mijarê Sûriye ‘welatek Erebi û Îslamî’ ye, dihate dîtin ku kesên zêdetir di nava xwepêşandana da alaya Kurdî bilin dikirin, ku bi wateya bijartina meşek neteweperestîya mezin bû”.¹⁷⁴ Di hember da, SNC jî hember PYDê bêbawerbarîye, ji ber ku wisa difikire ku ev partîye ji berjewendiyê rejîmê re xizmet dike.

Di dawîyê da, PYD birryar girt ku beşdarî Komîteya Tensîqê ya Niştîmanî ya Hêzên Guhertina Demokratîk (NCB), ku dijberê herçêşî êrîşa biyanî di Sûriyeyê

¹⁷⁰ Hinek lêkolînkê birryara girtina sinorê di navbera Kurdistanê Eraqê û Sûriyeyê zêdetir ji ber nabûna stratejîyêk hişyar ji aliyê KRGê ve dizanîn heya pilanek sîyasî dij bi PYDê. Binêre ji Sîrwan Kajjo, “Kurdên Sûriyeyê di sinorê helweşanê da”, Projeya lêkolîna zanyariyê Rojhilata Navîn (MERIP), 7ê çîleya paşîna 2013 an.

¹⁷¹ Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 5ê kanûna duyema 2013 an.

¹⁷² “Rojhilata Navîn û Demokrasi”, konferansa PYDê, herev.

¹⁷³ Alan Simo nûnerê PYDê got, “SNC, Kurdan wek penaberên Fransê bang dike. Çawa ezê li kêlega we da şerr bikem dema ku hûn min bi fermî nazanin?” Binêrin ji <http://peaceinkurdistancampaign.wordpress.com/2012/02/17/Sûriyeyên-kurdish-opposition-groups-hold-public-meeting-in-parliament>.

¹⁷⁴ Hevpeyvîna telefonî ya Koma Qeyranê, 31ê kanûna duyema 2012 an.

da ye.¹⁷⁵ Serokê PYDê Salih Muslim bû cêgirê Serokê NCB yê anku Hesên AbdilEzîm.¹⁷⁶ Lêkolînerê Kurdê Sûrî zelal dîke:

PYD bi gelek heceta birryar girt ku beşdarî NCB yê bibe. Yekim, NCB zêdetir bo guherînek demoratêke pey axivtinê ye heya ku helweşana rejîmê. Duyem, PYD nikare biberçavî alîgirîya xwe ji rejîmê re nîşan bide ji ber ku piştvanîya xwe ji nava Kurdan da ji dest dide. PYD formek ji xwe wek beşek ji mixalîfan nîşan dide ku bi gotûbêja dixwazin guherîna bisepînin. Bi nêrîna min eger NCB beşdarî SNC yê bibe, PYD tê ji herduyan veqete.¹⁷⁷

B. *KNC: Pêwendîyên bêhêvî gel Dijberên ne-Kurd*

KNC ku bi tundî dijberî rejîmê ye, ji NCBê re bêbawer e, (ji ber ku nêrîna vê gelekî nêzî rejîm û PYDê dizanî) û herwisa ji dijberên ne-Kurd ji cudaye, KNC xwe di rewşek aloz de dibîne. SNC ya pêşîn xebatê berdewam meşandin heya gel KNC yê pêwendî girêbide,¹⁷⁸ pey agadar bûn ji ser vê esasê ku anîna nûnerk ji netewa Kurd di bin sîya xwe da, tê ji ev encûmenê re alîkarî bide ku bibe nûnerîn giştî yê dijberan; her wisan, Tirkîye jî bi hez bû Kurdan bêxe bin sîya komek ji mixalîfan heya ku bikare bandor dane li ser wan. Lê ev xebatane bê encam man, bi taybet bi sedema dilnigeranîya KNCê ji bêbaldarî li ser armancên Kurdî re. Kurd ji nepejirandina gotina “Neteweya Kurdî” ji aliyê SNC ê û bi sedema nepejirandian gotûbêj li ser listeya daxwazên Kurdan di Tîrmeha 2012 an li Qahîreyê di civîna ku ji aliyê Komkara Erebi ve hatibû pêkanîn, bi tundî nerazî bûn; ev daxwazane pêk hatibûn ji pergalek

¹⁷⁵ Piranîya Kurdên Sûrî, wek endamê KNCê, ji êrîşa biyanî dij bi Sûriyeyê keyfxweş dibin. Abdilbasit Seyda Serokê Kurd yê SNCê, ku 10ê Hizêrana 2012 an da ji şûna Burhan Xelyûn, hat bijartin (pêşî ku xwe ji di Çirîya paşîna 2012 an da dema ku SNC hate guherrîn, guherî), got, “eger hêzên navnetewî êrîşî Sûriyeyê, gengaze ne tenê Sûriyeyê neasa be, belke ew rewşe bikeve nava welatê dî jî”. Binêrin ji www.facebook.com/TheSûriyeyênNationalCouncil. Endamek partîya Azadî got, “êrîşa biyanîya bêgengazîye. Ev êrîşe bi mecbûrî çekdarî niye. Elbet [armanc] dibe parastina gelê Sûrî li hember dewleta zalim û zordar be”. *El-Xebrer*, wegerîrî ji aliyê *El-Monîtor*, 13ê kanûna duyema 2012 an.

¹⁷⁶ Rexneker beşdarbûn di NCBê re bizavek dij bi rejîma Esed nizanin. Ji ber ku hinek komê ko ev rêxistine saz kirin pêwendîyên wan gel rejîmê hene. Rayedareke dewleta Tirk got, “NCB opozisyona ‘Esed’e”. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, Enqere, Adara 2012 an. Hinek partiyê KNCê ji beşdarî NCBê bûn, lê bi zexta KNCê û Barzanî endametiya xwe ravestandine. Barzanî di 28ê kanûna duyema 2012 an di Hewlêr bi beşfarîya Koma Kirîzê axivî û got, komên Kurdî dibe ji encûmenê giştî da derkevin û beşdarî KNCê bibin. Eve xebatek bû bo yek kirina KNCê wek aliyek sêyê ji opozisyona serbixwe ya Sûrî. Paş damezrandina ev encûmenê di Oktobra 2011 an da, rêznama vê ji partîyan re derfetek du mehî diyar kir bo derketin ji komên dî yê mixalîf. Di encam da, Partîya Yasir, Partîya Demokrata Kurdistan li Sûriyê bi serokatîya Ibrahim Nesredîn (çiçe veqetîya jî PDKSa Abdilhakîm Beşar) û Partîya Demokrata Kurd li Sûriyeyê bi serokatîya Jemal Mihemed Baki, endametiya xwe di NCB yê da ravestandin (bişûna ku vê betal biken). Hevpeyvîna Koma Kirîzê, nûnerên partîya Kurdên Sûriyeyê, Hewlêr, kanûna duyema 2012 an.

¹⁷⁷ Hevpeyvîna telefonî ya Koma Qeyranê, 7ê kanûna duyema 2012 an.

¹⁷⁸ Bo minak, lêkolînerê SETAê, ku odeya ramana nêzî AKPê ye, got, “dibe em KNCê bikişîne nava SNCê bi pêşkêşkirina hejmare zelal ji kursîyan ji wan re. eger ev kiryare gengaz be eve tê bibe xala serketinê bo helweşana rejîma Esed. Heke KNC beşdarî SNCê bibe, di Sûriyeya paş Esed da tê desthilatê vê zêdetir be. beşderbûn di SNCê re, gengaze ji KNCê re pergalek bihêz bide û bibe xalek girîng ji bo gotûbêj kirin di gel hêzên navnetewî”. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, Ûfûk Ûlûtaş, Enqere, 16ê Adara 2012 an.

ne navendî, bi fermî naskirina Kurdan di makezagonê da wek neteweyek ciyawaz û bi fermî naskirina zimanê Kurdî wel yek ji zimanê fermî di Sûriyeyê da.¹⁷⁹

SNC têkoşînên xwe berdeyam kirin. Tevî ku rêzname damezrandia vê ji pergala ne nadendî re bas nekiribû, lê du roj paşê civîna Qahîrêyê rêznameyek nû nivîsîn ku di nav da hate zelal kirin “ku divê destûr misoger bike ku welatî, dût ji binyada wan ya neteweyî, xwediyên heman maf û erkan bin. Di ser wê re jî tê xwestin, ku “çareserîya pîrsa kurdî bi hemahengiya ragihandinên navneteweyî yên mafên kom û mirovan pêk were”.¹⁸⁰ Lê ev nêrîna nû jî, ji bo pêşvebiran axavtinê di navbera SNCê û KNCê da çi alîkarî nekir, yek ji sedemê vê ya herî kêr gotinê Xelyûn serokê KNCê her tam paş bilavkirina vê bû, ku got nabî Kurd xew ji “şaştêgihîştinê” modela federaliyê ve girêdê bidin, û got ku em vê daxwazê wek cudaxwazî dibînin.¹⁸¹

Heya bijartina Abdilbasit Seyda di Hezîrana 2012 an bo serokatîya SNCê, ku Kurd bû û hate şûna Xelyûn, jî nebû sedema nêzî bûna do KNC û SNCê. Bûna Seyda ji sala 1994 di Swêdê da bibû sedema veqetîna wî ji tevger dijber û herwisa partiyê sîyasî; pêwendiyê nêzî wî gel Tirkîyê bo sedema gumanbarîya Kurdan li ser wî, heya kesên ku gel PYDê jî hevrêz nebûn; û ji ber ronakbîrî û navendşopî ya xwe, wî nedikarî hemberîya partiyê gelperest (popûlîs) bike, ku zêdetir li ser daxwazên Kuradan yê kolanî bi navê “mafê Kurdan” dilnigeran bûn, û têgeha mafê Kurdan ev qasî berferêh bûya ku “mafê” hebûna pergalek federalî ji di navdaye.

Li gor nêrîna Kurdan, gotinê Seyda bi taybet li ser mijara federalîzmê bûye sedema pîrsgirêkê. Wî di meha Adara 2012 an ji Koma Kirîzê re got, pêş ku ez bibme serokê SNCê: “ez gel pergala ne navendî hevrê bûm, lê federalîzm daxwzek radikale. Masûd Barzanî li gel me hevrêye ku rewşa me gel wan ciyawaze. Em nikarin ji Eraqê çav bikin”.¹⁸² Nûnerêk ji partiya Azadîyê girêdayî bi KNC dibêje:

Daxwaza me ev ku hevbendîyek li gel partiyê mixalif li ser naskirina mafên Kurdan û damezrandina xweserî û federalîzmê vajo biken. Lê SNC û NCB ev mijarê napejirînin. Dijber heya dema ku mafê Kurdan ji bo hebûna pergalek federal nepejirînin, nikare hevbendîyê [anku, razî kirina KNCê bo beşdarbûnê] bike.¹⁸³

Lê, KNC û SNC yê pêwendîyê xwe gel Enqerê parastin e.

Pêwendîyê Kurdan gel mixalifên Sûriyê heya paş damezrandina encûmena nû ya dijberan anku Hevbendîya Niştîmanî yê Sûriyê ku di 12ê Novembara 2012 an hatibû damezrand, ji rûbi başî neçûn.¹⁸⁴ Endamên KNCê û Masûd Barzaî bi xwe jî bo beşdarbûn di civîna li ser damezrandina hevbendîyek mezintir ji mixalifan çûne Qeterê, tevî ku PYDe nehate gazî kirin. Nûnerên kurdan çar merc bo beşdarb xwe îlan kirin ku pêkhatîbûn ji: dibî yek ji 3 çêgirê serokê hevbendîyê Kurd be; ji sedî 15 ji

¹⁷⁹ Edib Ebdilmajid, “Partiyê Kurd ji civîna mixalifên Sûrî di Qahîrê da derketin”, *Rudaw*, 5ê Temûza 2012 an.

¹⁸⁰ Li gor gotina *El-Hayatê*, wergêr ji aliyê *El-Monitor*, 5ê Nîsana 2012 an. Mistafa Mihemed, Endamek Kurd yê SNCê, got Kurd “di bijartina armancê xwe da birastîne û dizanin ku dibe di nava Sûriyeyê da û gel dewleta navendî lihev biken”. Û di encam da, “ew di vê rewşê da daxwaza pergalek serbixwe naken; û ne di pêşerojê da bi hêvî ninin ku ji vê armancê re bigehin. Ev zêdetir li ser mafên xwe di nava Sûriyê da dilnigerani”. Wî herwisa got ku Kurdên Sûriyeyê “hêvî tinînin ku xweserîyek wek Kurdên Eraq bi dest binin”. Hevpeyvîna Koma Kirîzê, Waşington DC, Oktobera 2012 an.

¹⁸¹ SNC êdî ji heremên Kurdê Sûriyeyê re “Kurdistan” a Sûriyê nabêje û êdî vê wek pergala xweserîyê li Kurdîstana Eraqê da nabîni. Burhan Xelyûn diyar kir ku tiştek bi navê ‘Kurdîstana Sûriyê’ tine, ev modela ji Eraqê vediguhzîne Sûriyê”. Gotinek ji *Rudaw*, 17ê Nîsana 2012 an.

¹⁸² Hevpeyvîna Koma Qeyranê, Istenbol, 12ê Adara 2012 an.

¹⁸³ Binêrin ji *El-Xeber*, wergêr ji aliyê *El-Monitor*, 13ê kanûna duyema 2012 an.

¹⁸⁴ Navê fermî yê ev komê, Hevbendîya Niştîmanî bo Serhildana Sûriyeyê û Hêzên dijber.

endamê hevbendîyê Kurd bin. Hevbendîyek li ser daxwazên ku Kurd mafê xwe yê serekî di makezagonê da dizanin, bête damezrandin; û peyva “Ereb” ji navê “komara Erebî ya Sûriyê” bê rakirin.

Tevî ku di dema damezranidan hevrêzîyê da çî birryar li ser vê mijarê nehate girtin, lê bi lez peyamek ji serokê hevbendîyê anku, Ehmed Moaz el-Xetib, hat standin ku beşdarbûna Kurdan di gotûbêjên da xêrhatin gotibû, lê daxwazê pêwendîdar bi makezagonê tenê paş hilweşîyana rejîmê têne gotûbêj kirin.¹⁸⁵ KNC ev peyame “nepejirandî” bang kir û ev red kir, û PYD jî her ev berteke nîşan da: “Kurd tenê di demekê da tê beşdar bin ku daxwazê wan bêne pejirandin”.¹⁸⁶ Ev astengîya berçav li ser pêwendîyê di navbera Kurdan û Ereban rewşa sala 2003ê yan di navbera Kurdan û komên mixalîfên di di Eraqê da tîne berçav. Dijberîyê xwemalî yê KNCê gengazîya hevbendîyê gelekî kêmîtir dike. Damezrandina Yekîtiya Demokratîka Kurdên Sûriyê di Çileyê pêşîna 2012 an da, alozîyê di navbera endamên KNC zêde kir; serokên SKDUê serokatîya danûstandina gel mixalîfên ne Kurd bidest xistin, û partîyên di avêtine qiraxê. Bi gengaze stîratîjîya wan ev bû ku di destpêkê kurdan bisepînene nava dijbera; û paşê, dema desthilatdarîya xwe wek nûnerên Kurdan dupat kirin, li ser çareserîyek federal di heremên Kurdan da israr biken.¹⁸⁷

Endamek KNCê ji qewimîna ev bûyerê ditirse:

Paş Dohayê, mixalîfên Sûriyeyên giş daxwazên me red kirin û axavtin li ser rewşa pêşeroja Kurdan xistine paş helweşana rejîmê. Lê [SKDU] bi her nîrxekê dixwaze xwe li ser dijberên Sûrî bisepîne û bêjî em beşdarî mixalîfîn Sûrî bûn. Ev dixwazin serokatîya gotûbêja di giş qonaxa da bidest bînin û bi nûnerîya giş Kurdan bipeyivî. Heke ev vê kiryarê bidomînin, kursî ya xwe tê di KNCê da ji dest bidin. Tenê Desteya Kurdî ya Bilind [pêkhatî ji endamê KNC û PYDê] mafê biryar standên liser daxwazên Kurda heye.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Rayederk bilind ji bersiva ev pirsê da ku helwesta hevbendîyê li hember pîrsgirêka Kurdan çawaye, got, “mijara Kurdan bi nêrîna me aloze, lê alozîya rast di nava wan xwe daye. Ev nêzî 30 komane û hinek ji wan bi tundî dij bihevin. Di vê mijarê da ji destê me nayê”. Hevpeyivîna Koma Kirîzê, Qahîre, Kanûna yekîma 2012 an.

¹⁸⁶ Hevpeyivîna Koma Kirîzê, endamê KNC yê; Mihemed Reşo, nûnerê PYDê di Kurdîstana Eraqê; herdu di Hewlêrê da, 27ê Novembara 2012 an.

¹⁸⁷ SKDU zelal kirîye ku nûnerê ji sedî 70ê ji Kurdên Sûriyê ye. Binêrin ji www.rudaw.net/english/news/Sûriyeyê/5562.html.

¹⁸⁸ Hevpeyivîna Koma Qeyranê, Hewlêr, 9ê kanûna duyema 2013an. Wî zêdetir got: “KNC niha di pêkanîna destpêkîyê civînekê gel dijberane ku di nav da em beşdarbûna Kurdan [di] nava dijberan da li gor daxwazê zelal dane mijara gotûbêjê da. Di civîna yekim da tenê In the KNC tê beşdar be, û partiya PYDê di civîna duyem da tê beşdar be”.

VII. Encam

Sîyaseta Kurdan di Sûriyê da diguherre û bi gengazîye mezin heya paş helweşana rejîmê, û bi texmîn heya demek dirêj her wisa bimîne. Valahîya ku di sala 2012 an da paş paşvekêşana rejîmê di heremên Kurdan da pêkhat ji aliyê komên cuda ve hate pirr kirin ku berjewendiyê ciyawaz hene, hinek ji wan pêwendiyê nêz gel PKK hene û hinek dî gel KRGê ku bin destê KDPê daye, hevrêzî hene.

Ev rewşe ji Kurdên Sûriyê re hem metirsî û hem jî derfet afirandine. FSA ji xwe metirsîyeke. Ne tenê jiber ku bi ketina xwe nava hermên Kurdan yan heremê ber bi sinorê Tirkîyê ku xelkê tevlihev hene, dibine sedema êrîşa rejîmê bo tolhildanê, belke bi vê sedemê jî ku di gelek babetan da şikle nû ji neteweperestîya Erebî ya dij bi têgeha berferh ji mafê Kurdan di Sûriyeya paş Esed da pêk anîye. Eger pevcûnê niha bibine şerrek befereh, çekdarê Kurd û ereb jî gengaze ji ber nebûna hikometek heremî, dij bi hev bikevine nava. Herwisa, dijberîya di navbera PYD û KNC, ku niha ji ber pêwendiyê hevbeş di nava Desteya Kurdî ya Bilind (SKC) da, kêmbûne. Gengaze bibe şerrek berçav.

Niha, bigîştî Kurdan heya niha pêngavê mezin ji bo bidest anîna mafên zêdetir avêtine û niha bo yekim cara desthilatdarîya heremln xwe bi dest xistine. Mebesta wan dupat kirina ev desthilatane di nava makezagona nû daye ku zo yan direngê tê pêkbê, wan derfet bo bihêz kirina xwe bi damezrandina hêzên çekdar ku erkên polîsan di heremên xwe da ser stu digrin hêja zanîne û di dema pêdivî da ev hêzane bo parastina xwe hember her hêzekê di Şamê da – çî pergala nû yan pêşerojê– ku gengaze êrîşî wan bike, bikar bînin.

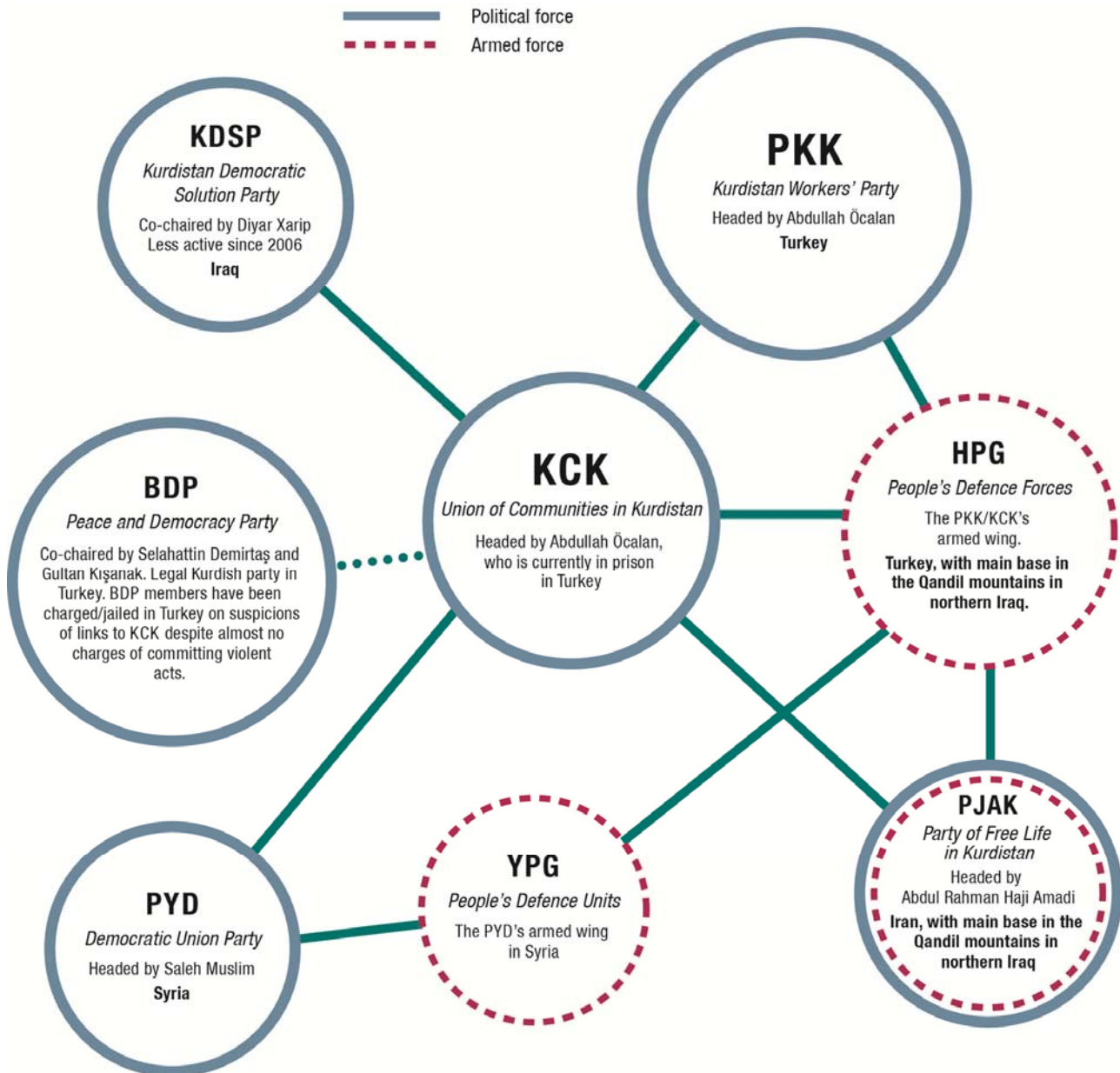
Di damezirandian ev rêyê da, dibe bi hişyarî bixebitin, ku ne dijberên ne- Kurd ji xwe bêhêvî biken û yan nebîne sedema handana dewletê biyanî bo êrîş ser wan. Di encamê da, bijara herî baş ji wan re ev ku di pevçûnê sîyasî bo damezrandian pergalek nû, ji hev re bibîne hevlê tam. Ev mijare pêdivêt ku lîstikvanên Kurd yê ciyawaz li ser esasek sîyasî hevbend bin û helwestek ron bo pêşerojê saz biken heya li gor vê gel wekhevê xwe yê ne-Kurd danûstandin biken. Di vê mijarê da komên ciwanên serbixwe yê Kurd dikarin rolek giring di bihêz kirina pêwendiyê navbera Kurdan û endamên civakê yê di– hem Ereb û hem komên kêmatî yê di – û herwisa hanadana daxwazên Kurdan wek beşek ji daxwazên mezintir jibo bifermî naskirina mafên hevvelatîyê, li ser stu bigrin. Heke kurd bikarin çend salê di îdia bikin ku birryara wan bo beşdarbûn di ev pêvçûnê da bo sedema vê hinde ku bibîne hevvelatîyê tam û mafê wan ji aliyê makezagonê we hat parastin, mirov dikarî bêjî ev rewşe di Danberhev gel rewşa pêşî, pêşveçûnek giring ji wan re tê zanîn.

Hewlêr/Şam/Birûksel, 22 yê kanûna duyem a 2013 a

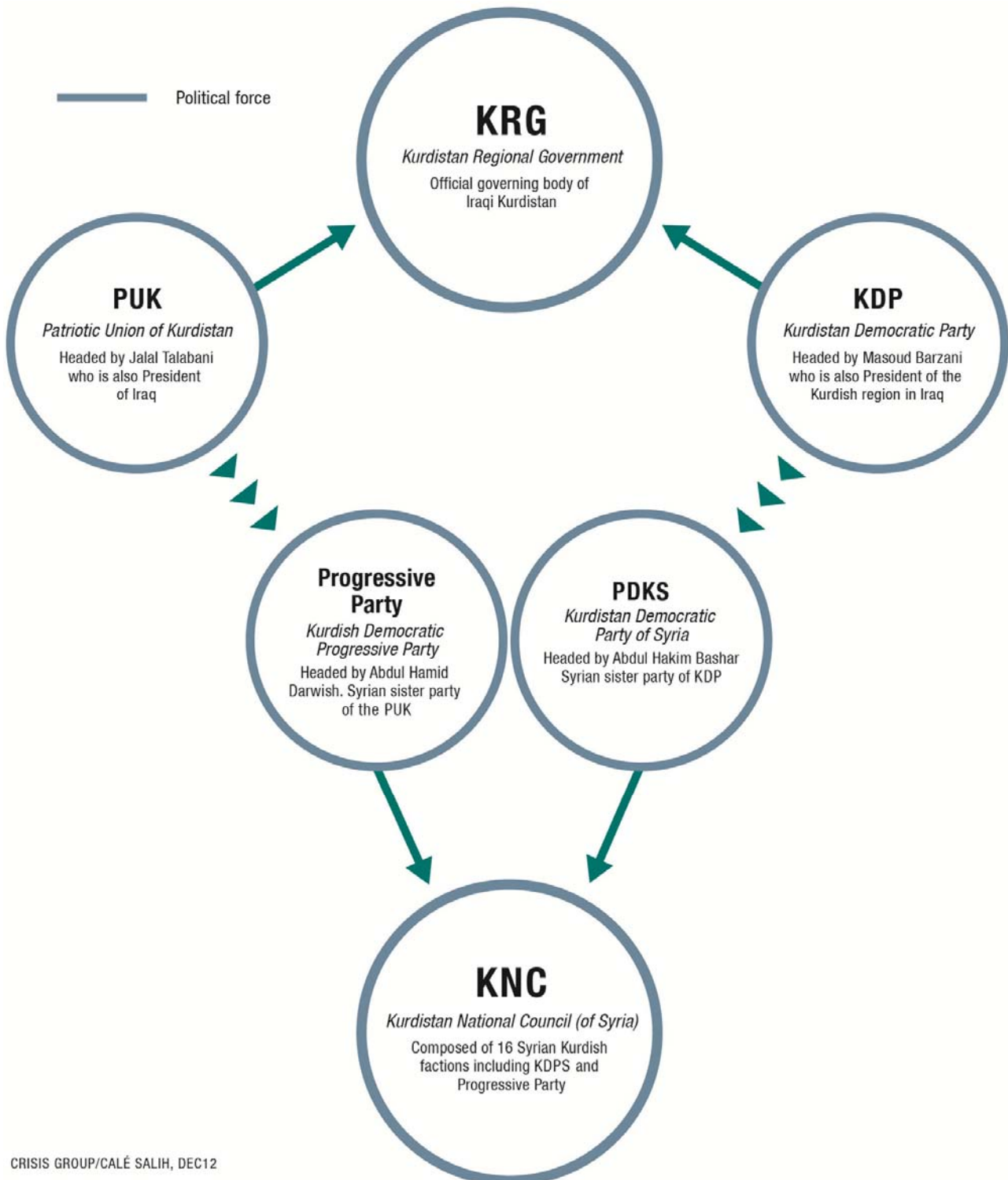
Pêvek A: Nexşeyê Sûrya

Pêvek B: Nexşeyê Partîyê Pêwendîdar gel PKKê

Pêvek C: Nexşeyê Partîyê Pêwendîdar gel KRGê

Pêvek D: Naveroka Nişanê Kurtenav

AKP or AK PARTY – Adalet ve Kalkınma Partisi (Justice and Development Party): Turkey's ruling party, led by Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan.

BDP – Barış ve Demokrasi Partisi (Peace and Democracy Party): a Kurdish political party in Turkey, represented in parliament.

CCC – Central Coordinating Committee: A governance body established by the PCWK in Kurdish areas of Syria. It coordinates the work of People's Local Committees.

FSA – Free Syrian Army: the main Syrian armed opposition group (in reality, a very loose coalition of groups) to emerge from the 2011 uprising.

KCK – Koma Ciwakên Kürdistan (Union of Communities in Kurdistan): an umbrella organisation created by the PKK in 2005-2007 for its affiliates in Turkey, Iran, Iraq, Syria and the diaspora. The PYD is formally a member.

KDP – Kurdistan Democratic Party (Partiya Demokrata Kurdistan): one of the main Kurdish parties in Iraq, founded in 1946 and headed by Masoud Barzani, president of the Iraqi Kurdish region.

KDSP – Kurdistan Democratic Solution Party: Iraqi affiliate of the PKK.

KNC – Kurdistan National Council: founded in Erbil in October 2011 under the patronage of Masoud Barzani, the president of the Iraqi Kurdish region, it comprises sixteen Syrian Kurdish political factions not aligned with the PYD. The most influential parties are direct sister parties of Talabani's PUK and Barzani's KDP in Iraq.

KRG – Kurdistan Regional Government (Hikûmetî Herêmi Kurdistan): the official governing body of the predominantly Kurdish region of northern Iraq. The president of the Iraqi Kurdish region is Masoud Barzani; its two largest parties – the KDP and PUK – have ruled since the KRG's inception in May 1992.

KDPPS – Kurdish Democratic Progressive Party of Syria (Partiya Demokrat a Pêşverû ya Kurdî li Sûriyê), or simply Kurdish Progressive Party: Syrian sister party of Jalal Talabani's PUK in Iraq, headed by Abdulhamid Darwish.

NCB – National Coordination Body for Democratic Change: a Syrian opposition alliance.

PCWK – People's Council of Western Kurdistan: PYD-affiliated elected local assembly in Syria's Kurdish areas that provides social services, established in late 2011.

PKKS – Partiya Demokrat a Kurdî li Sûriyê (Kurdistan Democratic Party of Syria): Syrian

sister party of Masoud Barzani's KDP in Iraq, headed by Abdulhakim Bashar.

PJAK – Partiya Jiyana Azad a Kurdistanê (Party of Free Life for Kurdistan): PKK/KCK sister party founded in 2004 and focused on Iran.

PKK – Partiya Karkerên Kurdistan (Kurdistan Workers' Party): Kurdish party in Turkey founded in 1978 by Abdullah Öcalan. It started an armed insurgency there in 1984 and currently maintains around 3,500-5,000 insurgents based in the Qandil mountain range of northern Iraq, as well as in Turkey. The PKK is considered a terrorist and drug-smuggling organisation by Turkey, the EU, the U.S. and a number of other countries.

PLCs – People's Local Committees: local governance bodies established by the PYD in Kurdish areas in Syria.

PUK – Yeketî Niştîmanî Kurdistan (Patriotic Union of Kurdistan): founded in 1975, one of the main Kurdish parties in Iraq, headed by Jalal Talabani, the president of Iraq since 2005.

PYD – Partiya Yekîtiya Demokrat (Democratic Union Party): the Syrian Kurdish affiliate of the PKK/KCK, founded in 2003.

SKC – Supreme Kurdish Committee: transitional governing body comprising the PYD and KNC, based on the power-sharing "Erbil Declaration" signed by the two parties under the tutelage of Masoud Barzani on 11 July 2012.

SKDU – Syrian Kurdish Democratic Union, a group of four Barzani-leaning KNC members established in December 2012.

SNC – The Syrian National Council, formerly the main formal Syrian political opposition group to emerge from the 2011 uprising. It has been superseded by the National Coalition for Syrian Revolutionary and Opposition Forces, commonly referred to as the Syrian National Coalition or Syrian Opposition Coalition.

TCK – Tevgera Ciwanên Kurd (Kurdish Youth Movement): association of Kurdish youth activists in Syria who have organised and recorded demonstrations largely using social media.

YPG – Yekîneyên Parastina Gel (People's Defence Corps): the PYD's armed wing in Syria, established in 2012 and deriving from the PKK. It is the dominant armed Kurdish force in Syria.